

ZAKLJU NO PORO ILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKUREN NOST SLOVENIJE 2006 ó 2013«

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv teffila v okviru CRP:

2. U INKOVITO USTVARJANJE, DVOSMERNI PRETOK IN UPORABA ZNANJA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ IN KAKOVOSTNA DELOVNA MESTA

2. Tifra projekta:

V5-0426

3. Naslov projekta:

RAZVOJ POLITOLOTIKIH VSEBIN IN DIDAKTI NIH PRAKS ZA DRIFAVLJANSKO VZGOJO

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

RAZVOJ POLITOLOTIKIH VSEBIN IN DIDAKTI NIH PRAKS ZA DRIFAVLJANSKO VZGOJO

3.2. Naslov projekta v anglekem jeziku:

POLITICAL SCIENCE CONTENT DEVELOPMENT AND EDUCATIONAL PRACTICES FOR CITIZENSHIP EDUCATION

4. Klju ne besede projekta

4.1. Klju ne besede projekta v slovenskem jeziku:

drflavljanska vzgoja; politologija; demokracija; politina participacija; didaktine prakse; vzgoja za demokracijo; Evropska unija;

4.2. Klju ne besede projekta v anglekem jeziku:

Citizenship Education; Political Science; Democracy; Political Participation; Educational Practices; Civic Education; European Union

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede (0510-0582)

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

/

6. Sofinancer/sofinancerji:

Ministrstvo za kmetištvo in gozdarstvo Republike Slovenije

7. ^{TR}Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

19073

Jernej PIKALO

Datum: 9.9.2010

Podpis vodje projekta:

izr. prof. dr. Jernej PIKALO

Podpis in tisk izvajalca:

Rektor UL
red. prof. dr. Stanislav Radovan
Pejovnik
po pooblastilu, dekan FDV
red. prof. dr. Anton Grizold

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- a) v celoti
- b) delno
- c) ne

e b) in c), je potrebna utemeljitev.

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- a) da
- b) ne

e so se, je potrebna utemeljitev:

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

Glej priloge "A" in "B" h konnemu poročilu o realizaciji projekta (prilofeno)

---

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zveržanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

3. Izkori- anje dobljenih rezultatov:

3.1. Kak- en je potencialni pomen² rezultatov va-ega raziskovalnega projekta za:

- a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- b) izpopolnitev oziroma raz-iritev metodolo-kega instrumentarija;
- c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Ozna ite s katerimi druffbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati va-ega raziskovalnega projekta:

- a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vklju uje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- b) pospe-evanje industrijskega razvoja - vklju uje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vklju no s proizvodnjo, gradbeni-tvom, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, ban ni-tvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vklju uje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vklju iti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vklju uje dve podskupini:
  - transport in telekomunikacije - Vklju en je RR, ki je usmerjen v izbolj-avo in pove anje varnosti prometnih sistemov, vklju no z varnostjo v prometu;
  - prostorsko planiranje mest in podefelja - Vklju en je RR, ki se nana-a na skupno na rtovanje mest in podefelja, bolj-e pogoje bivanja in izbolj-ave v okolju;
- e) nadzor in skrb za okolje - Vklju uje RR, ki je usmerjen v ohranjevanje fizi nega okolja. Zajema onesnafevanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaflenje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnafevanja) - Vklju uje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izbolj-anje lovekovega zdravja;
- g) druffbeni razvoj in storitve - Vklju uje RR, ki se nana-a na druffbene in kulturne probleme;
- h) splo-ni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splo-nemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati dolo enim ciljem;
- i) obramba - Vklju uje RR, ki se v osnovi izvaja v voja-ke namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na mofnost posredne civilne uporabe. Vklju uje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesre ami.

---

² Ozna ite lahko ve odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** va-ega raziskovalnega projekta glede na zgoraj ozna en potencialni pomen in razvojne cilje?

Neposredni rezultati sta predvsem trije:

1. Projekt (glej prilogo "A") prina-a analizo politolo-kih vsebin drflavljske vzgoje pri predmetih v srednjih -olah. Ocenjene so dobre in slabe strani sistema in vsebine. Deloma je podana primerjava z drugimi evropskimi modeli. Naro niku to prina-a kriti no refleksijo do sedaj opravljenega dela in mofnosti razvoja za naprej.

2. Priloga "B" tega zaklju nega poro ila vsebuje besedilo predloga novega priro nika za u itelje drflavljske vzgoje v sednjih in osnovnih -olah. Besedilo je zgrajeno na osnovi fle omenjene primerjalne analize in predloga u nega na rta novega izbirnega predmeta "Moderni svet", ki je bil razvit v CRP V5-0234. Besedilu so dodani didakti ni primeri pou evanja posameznih predlaganih vsebin.

3. V sodelovanju z naro nikom in Zavodom za -olstvo Republike Slovenije je raziskovalna skupina za ela s seminarskim izobraflevanjem u iteljev na tem podro ju. Novembra 2009 je bil izveden prvi seminar, na podlagi raziskovalnega dela v tem projektu bodo izvedeni tudi drugi (predvidoma spomladi 2011).

3.4. Kak-ni so lahko **dolgoro ni rezultati** va-ega raziskovalnega projekta glede na zgoraj ozna en potencialni pomen in razvojne cilje?

Dolgoro ni rezultati so:

1. Prispevek k vzgoji odgovornih, v demokrati nih procesih sodelujejo ih drflavljanov. Raziskovalna skupina je izhajala iz spoznanja po nujnosti uvedbe drflavljske vzgoje v slovenske -ole za vzgojo odgovornih, v demokrati nih procesih sodelujejo ih drflavljanov. Stare in nove demokracije se vse bolj sre ujemo s problemi politi ne participacije, ki niso omejeni zgolj na padanje delefla drflavljanov, ki sodelujejo na volitvah, pa pa tudi pri drugih oblikah politi ne participacije, ki posledi no knijo demokrati ne procese. Dolgoro ni u inek izvedenaga projekta je prspevek k izbolj-anju participacije v politi ni skupnosti prihodnosti.

2. Prispevek k poznavanju in posledi no sodelovanju v naddrflavnih politi nih institucijah. Razvijajo e se naddrflavne politi ne institucije in procesi globalizacije od odgovornih drflavljanov ne zahtevajo samo sodelovanja v demokrati nih procesih v okviru nacionalnih drflav, pa pa veliko -ir-e in na ve ih ravneh (problem t. i. ve nivojskega upravljanja oz. multilayered governance in s tem povezanih demokrati nih problemov; problemi politi ne participacije v sui generis politi nih tvorbah ó npr. EU; v prihodnosti tudi problem kozmopolitske demokracije). Ve ina drflav Evropske unije (EU) je za ta namen ter za namen re-evanja politi nega deficita fle uvedla drflavljsko in/ali domovinsko vzgojo z razli nimi vsebinskimi poudarki, ponekod tudi s posebnim vsebinskim sklopom vzgoje za evropsko demokracijo kot na inom vzpostavljanja evropskega demos. Predlog predmeta "Moderni svet", njegova uvedba v srednje -ole in v tem projektu razviti spremljajo i priro nik za u itelje drflavljske vzgoje, bi zapolnila vrzel na tem podro ju, kar bi pripeljalo do bolj-ega delovanja demokracije tako na nacionalni kot na nadnacionalni ravni. Evropska unija z uvajanjem takih in podobnih projektov re-uje enega od svojih najbolj akutnih druffbenih problemov, to je prevelika oddaljenost institucij Unije od svojih

drflavljanov. Sistemati no uvajanje vsebin, ki izboljš-ujejo poznavanje delovanja EU, izboljš-uje delovanje same Unije

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo va-a znanstvena spoznanja delefna zaznavnega odziva?

- a) v doma ih znanstvenih krogih;
- b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- c) pri doma ih uporabnikih;
- d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) fle izrafa interes po va-ih spoznanjih oziroma rezultatih?

Nekateri deli akademske in raziskovalne (Pedago-ki institut, ZRC SAZU) ter pedago-ke skupnosti (Zavod za -olstvo RS)

3.7. Tvevilo diplomantov, magistrrov in doktorjev, ki so zaklju ili -tudij z vklju enostjo v raziskovalni projekt?

SKALAR, Maja. Vklju enost vzgoje za lovekove pravice v osnovno-olsko izobrafevanje v Republiki Sloveniji: analiza u nih na rtov drflavljsanske vzgoje: diplomsko delo. Ljubljana, 2010.

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite -tevilo in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi in-titucijami.

Sodelovanje je potekalo zgolj na neformalni ravni v obliki stikov med lani raziskovalne skupine in kolegi v tujini, ve inoma v obliki sodelovanja na znanstvenih konfeencah

4.2. Kak-ni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru prijava projekta.

---

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani:<http://www.izum.si/>

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

PIKALO, Jernej, BEZJAK, Simona, BANJAC, Marinko, ILC, Blafl. Politološke vsebine drflavljanske vzgoje : pristopi, vsebine in mofnosti. Tbl. polje (Tisk. izd.). [Tiskana izd.], 2008, letn. 19, št. 5/6, str. 53-72.

PIKALO, Jernej. Vzgoja za lovekove pravice v dobi globalizacije. V: RUSTJA, Erika (ur.), SANCIN, Vasilka. Vzgoja in izobrafevanje za lovekove pravice : zbornik. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2008, str. 81-92.

PIKALO, Jernej. Demokracija v Evropski uniji. V: KAJN, Sabina (ur.), LAJH, Damjan (ur.). Evropska unija od A do fi. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2009, str. 40-44.

PIKALO, Jernej. lovekove pravice, globalno vladanje in globalizacija. V: GABER, Slavko (ur.), SARDO, Mitja (ur.), STREL, Janko (ur.), LUKIČ, Andrej (ur.). Za manj negotovosti : aktivno drflavljanstvo, zdrav flavljenjski slog, varovanje okolja. V Ljubljani: Pedagoška fakulteta, 2009, str. 105-116.

PIKALO, Jernej. Demokracija v Evropski uniji. V: KAJN, Sabina (ur.), LAJH, Damjan (ur.). Evropska unija od A do fi. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2009, str. 40-44.

TOPLAK, Cirila. Evropska ideja. V: KAJN, Sabina (ur.), LAJH, Damjan (ur.). Evropska unija od A do fi. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2009, str. 75-80.

FIĐAN, Alojzija. Vzgoja za evropsko demokracijo : vzgoja mladih za demokracijo v 21. stoletju, (Knjižna zbirka Maklen). Ljubljana: Fakulteta za druflbene vede, 2009. ISBN 978-961-235-373-5.

Prof. dr. Janko Prunk je v okviru CRP opravil tujski obisk v Nemčiji, kjer se je podrobneje seznanil z nemkim modelom preu evanja in pou evanja drflavljanske vzgoje. Med drugim je obiskal tudi nekaj nemkih srednjih ol in se neposredno seznanil z na ini dela, u nimi metodami in u nimi materiali za pou evanje drflavljanske vzgoje. Kolegom iz Nemčije je predstavil na rte na-e projektne skupine.

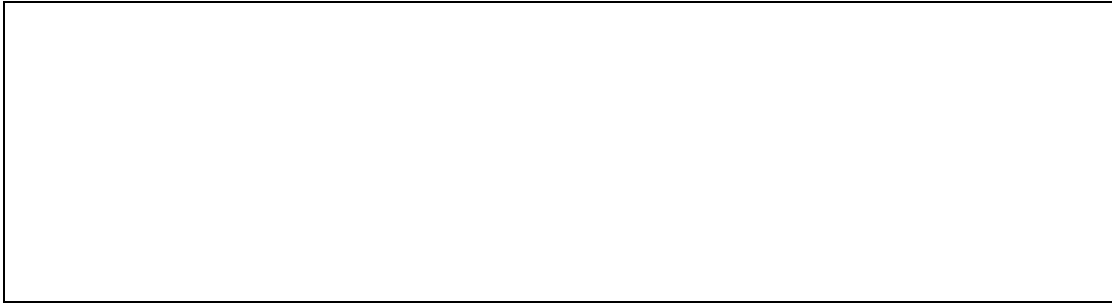
lani programske skupine so sodelovali e na nekaj konferencah in posvetih.

V sodelovanju z MIM in Zavodom za olstvo RS je bil 10.11.2009 organiziran seminar za u itelje drflavljanske vzgoje, kjer so bili predstavljeni rezultati CRP.

PIKALO, Jernej. Kozmopolitska demokracija : v eraj, danes, jutri, nikoli ve ?. Teorija in praksa, Letn. 46, št. 5. Ljubljana: Fakulteta za druflbene vede, 2009, str. 559-576.

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja va-ega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanaajo na prenos znanja in tehnologije.

Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vklju no s predstavitvami, ki so bile organizirane izklju no za nara nika/naro nike projekta.

Pregled pristopov in tematiziranja politoloških vsebin: Vsebinska analiza stanja politoloških vsebin za srednje šole v Sloveniji

1. UVOD

Pričujoče vmesno poročilo identificira in analizira politološke vsebine v okviru učnih predmetov za srednje šole. Zajema pregled pristopov in tematiziranj politoloških vsebin, vključuje pa tudi vsebinsko analizo stanja politoloških vsebin za srednje šole. V poročilu so najprej identificirane tematike oz. vsebine, ki so prisotne v okviru učnih načrtov različnih družboslovno-humanističnih predmetov in tistih, ki posegajo na področje družboslovja oziroma humanistike. Politološke tematike so identificirane tako pri vsebinski opredelitvi posameznega učnega predmeta kot tudi v okviru zastavljenih ciljev in kompetenc posameznega predmeta. Tematike so nato analizirane, preko česar je izpostavljen način njihovega podajanja in tematiziranja. Analiza identificiranih politoloških tematik razkrije tiste, ki so vključene v učne načrte kot tudi tiste, ki v učnih načrtih umanjajo, pa bi jih bilo smiselno vključiti. Namen analize je tudi nasloviti pomanjkljivosti posredovanja že vključenih tematik in vsebin.

1.1. Teoretsko-metodološki okvir in potek analize

Pred razlago poteka analize je smiselno in nujno opredeliti samo polje politologije oz. politične znanosti ter koncepte, vsebine in tematike, s katerimi se ukvarja politična znanost. Ker gre v prvi vrsti pri analizi za identifikacijo politoloških vsebin, je zato nujno potrebno opredeliti kaj politologija dejansko je, kaj je njen predmet preučevanja, v katere družbene sfere posega, in katere problematike naslavlja. Le na ta način je nato možno določeno tematiko in vsebino

označiti kot politološko tematiko kot tudi nasloviti problematičnost njenega podajanja ter njene neločljive povezanosti z drugimi politološkimi tematikami, ki v okviru specifičnega učnega predmeta niso zajete.

Polje politologije definirajo politične teorije, ki se iz različnih perspektiv lotevajo polja političnega tako na mikro kot makro nivoju in z njim povezanih političnih ureditev, sistemov, sodobnih političnih procesov in institucij, nacionalnih in globalnih političnih fenomenov, individualnega in kolektivnega političnega delovanja. Prav tako zajema preiščevanje temeljnih smeri zgodovine političnih misli in idej, tako sinhrono kot diahrono primerjavo političnih sistemov in posameznih politik. Znotraj polja politologije so kot objekt proučevanja ključne tudi politične situacije in razmerja moči med političnimi subjekti.

V tem okviru se politična znanost loteva preiščevanja in osmišljanja temeljnih konceptov kot so moč, vpliv, oblast, interesi, politični subjekt (akter), politični procesi, politične institucije, razmerje med politiko in družbo. Opredeljeni koncepti so izhodišče za analizo in razumevanje specifičnih vsebin in tematik kot so različne historične in sodobne oblike političnih skupnosti (npr. mestne države, polis, (nacionalna) država, imperiji), njihovega historičnega in sodobnega medsebojnega povezovanja (zveze, mednarodne organizacije in integracije). Politična znanost se ukvarja s specifičnimi procesi in institucijami, ki so lastne historičnim in sodobnim političnim skupnostim. V tem oziru so analizirane procesi odločanja, razmerja moči, oblastna razmerja in oblike (teokracija, monarhija, demokracija, tiranija, diktatura, itd.), politična participacija (interesne skupine, politične stranke, volilna pravica, vprašanje participacije žensk, manjšin, itd.), politične akterje in institucije (posameznik, kolektivni politični akterji – družbena gibanja, parlament, vlada, politične stranke, itd.). V okviru polja politologije naslavlja tudi politične fenomene sodobnega globaliziranega sveta, kot so na primer ekološki problemi, migracije, terorizem, varnost, vprašanje človekovih pravic.

Analizo vsebin v okviru učnih predmetov za srednje šole sestavljajo tri faze. V **prvi fazi** je opravljen pregled predmetov za srednje šole, na podlagi česar so identificirani družboslovno-humanističnih predmeti in predmeti, ki so z družboslovjem in humanistiko povezani preko specifičnih tematik in vsebin, ki jih obravnavajo. Po opravljeni identifikaciji relevantnih

predmetov sledi analiza učnih načrtov izbranih predmetov. Na osnovi podane opredelitve polja politične znanosti so v okviru učnih načrtov izbranih predmetov identificirane tematike in vsebine, ki posegajo v to polje. V **drugi fazi** sledi pregled pristopov in tematiziranja predhodno identificiranih politoloških vsebin pri specifičnem predmetu. To pomeni, da so analizirani načini podajanja politoloških vsebin ter je preišljen kontekst njihovega podajanja. **Tretja faza** obsega vsebinsko analizo stanja identificiranih politoloških vsebin. V tej fazi so izpostavljene ključne pomanjkljivosti podajanja prisotnih politoloških tematik in vsebin, prav tako pa so naslovljene tiste tematike, ki niso prisotne, vendar so pomembne za celovito razumevanje učenih vsebin in ciljev specifičnega predmeta.

V analizo vsebin v okviru učnih načrtov predmetov so po zgoraj navedenem in pojasnjenem metodološkem ključu izbrani naslednji predmeti: zgodovina, sociologija, filozofija, geografija in slovenščina.

2. ZGODOVINA

2.1. Identificiranje tematik, ciljev in zahtevanih znanj, ki posegajo na polje politologije pri predmetu zgodovina

Pri predmetu zgodovina se politološke tematike implicitno pojavijo že v sami **opredelitvi predmeta**, kjer se izpostavlja poudarek na medsebojnem delovanju med ljudmi in okoljem ter zgodovinskimi pojavi in procesi. Poleg tega se izpostavlja poudarek na strpnosti, človekovih pravicah, demokratičnih vrednotah ter kulturni raznolikosti. Ravno tako se izpostavlja pomen dogajanj in procesov v evropskem prostoru ter vpetost Slovenskega prostora v to dogajanje, ki vpliva na oblikovanje slovenske narodne zavesti in identitete. Poudarek pa je dan tudi evropski in individualni identiteti.

V okviru **splošnih ciljev** predmeta posegajo na polje politologije predvsem **cilji, ki se nanašajo na razvijanje odnosov, ravnanja, naravnosti in stališč**. Cilji, ki eksplicitno posegajo na polje politologije so naslednji: razvijanje individualne, narodne in evropske identitete; razvijanje pogledov na svet, ki spoštujejo človekove pravice, enakost in demokracijo ter demokratično in odgovorno državljanstvo; obsojanje zločinov proti človeštvu, genocidov, holokavsta in drugih

oblik množičnega kršenja človekovih pravic; razvijanje sposobnosti za razumevanje in spoštovanje enakopravnosti med spoloma; razvijanje sposobnosti za razumevanje in spoštovanje različnosti in drugačnosti ver, kultur in skupnosti; razvijanje pripravljenosti premagovanja stereotipov in predsodkov; razvijanje pozitivnega odnosa do raznolikosti, večkulturnosti in drugačnih družbenih modelov; razvijanje sposobnosti samostojnega izbiranja in odločanja ter svoje poglede na zgodovino; razvijanje dovzetnosti za različne poglede oziroma interpretacije ter razumevanje, zakaj se pojavijo.

V okviru **ključnih kompetenc**, ki naj bi jih spodbujal in razvijal predmet zgodovina, eksplicitno posegajo na polje politologije predvsem **socialne in državljanske kompetence**. Socialna in državljanska kompetenca naj bi se dosegla z: osvajanjem znanja o večkulturni evropski družbi ter o njenih glavnih socialnih, ekonomskih in političnih prelomnicah; umeščanjem nacionalne v evropsko kulturno identiteto; s spodbujanjem medkulturnega dialoga in strpnosti; z razvijanjem kulture dialoga z upoštevanjem in spoštovanjem drugačnih pogledov in stališč in z zagovarjanjem svojih pogledov in stališč in argumentov zanje; z razvijanjem pripravljenosti za premagovanje predsodkov in stereotipov; z razvijanjem in spodbujanjem pozitivnega odnosa do demokracije, do spoštovanja človekovih pravic, enakosti in do odgovornega in kritičnega državljanstva; s poznavanjem temeljnih mednarodnih dokumentov, v katerih so zapisane in opredeljene pravice človeka in državljana; s poznavanjem ciljev različnih socialnih in političnih gibanj; s poznavanjem evropske integracije in struktur Evropske unije; s spoštovanjem demokratičnih načel in s pripravljenostjo sodelovanja v demokratičnem parlamentarnem sistemu.

V okviru **ciljev in vsebin** predmeta zgodovine je smiselno tematike in cilje, ki posegajo na polje politologije, identificirati in locirati v specifično obravnavano zgodovinsko obdobje.

V okviru poučevanja obdobja **prazgodovine in starega veka** posega na polje politologije predvsem obvezni širši vsebinski sklop **Od mestnih držav do imperijev**, kjer naj bi dijaki analizirali okoliščine in vzroke družbenega in političnega organiziranja prvih človeških družb. Poleg tega naj bi primerjali oblike državnih organizacij in oblik vladanja v starem veku ter načine urejanja odnosov med državami, med vladarji in vladajočimi na eni strani ter med ljudstvom na

drugi strani. V tem kontekstu naj bi se dijaki seznanili z družbeno hierarhijo različnimi oblikami državnih organizacij kot so monarhija, republika (Rimska republika), mestna država (grški polis), idejo imperija (Rimsko cesarstvo) ter različnimi oblikami vladavin kot so teokracija, aristokracija, demokracija.

Deloma na področje politologije posega tudi izbirna tema **Zgodovina vsakdanjega življenja**. V okviru te teme naj bi dijaki namreč sklepali o pojmovanju izraza človekove pravice v starem veku ter raziskali koliko so bile v starem veku te upoštevane ter jih primerjali z današnjim pojmovanjem. Poleg tega naj bi spoznali odnos do spoštovanja človekovih pravic v starem veku. V okviru te tema pa je obravnavan tudi koncept ženske enakopravnosti, ki eksplicitno posega na polje politologije.

V okviru poučevanja vsebinskih sklopov, ki pokrivajo **Srednji vek, dobo humanizma in renesanse, dobo absolutizma ter začetke industrializacije** so politološke vsebin močno prisotne. Tako ima že prva širša obvezna tema naslov **Različni modeli vladanja**. V okviru te teme se naj bi dijaki seznanili z značilnostmi posameznih modelov vladanja ter jih primerjali z današnjimi. Ugotovili naj bi obseg udeležbe različnih družbenih slojev in razredov (oziroma stanov) pri vladanju oziroma odločanju ter analizirali značilnosti ter historične spremembe stanovske družbe. Z različnih perspektiv naj bi analizirali okoliščine za nastanek različnih modelov vladanja, razloge za njihov propad ter primerjali reformne poskuse posameznih evropskih vladarjev. Ključni koncepti in ideje, ki so prisotni v okviru te tematike in s katerimi naj bi se dijaki seznanili so: ideja cesarstva, stanovska monarhija, mestna država, papeška država, razmerje med posvetno in cerkveno oblastjo, absolutizem razsvetljeni absolutizem, geneza parlamentarizma ter razmerje med absolutizmom ter parlamentarizmom.

Politološke vsebine pa so prisotne tudi v širši obvezni temi **Etnične, družbene in gospodarske spremembe**, kjer se dijaki seznanijo z razsvetljenskimi idejami, z delovanjem srednjeveških mest, z vzpostavljanjem kapitalizma, z doktrinami merkantilizma in fiziokratizma ter z začetkom industrializacije ter kolonialnega imperija kot tudi reformacije. Ravno tako so politološke tematike prisotne v okviru širše obvezne teme **Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci**, kjer naj bi dijaki analizirali politične značilnosti prvih državnih tvorb alpskih Slovanov (Karantanija,

Karniola) ter razvijali odgovoren in pozitiven odnos do slovenske narodne identitete. Poleg tega naj bi se dijaki seznanili s koncepti in idejami kot so rimsko-nemško cesarstvo, pokristjanjevanje, zgodovinske dežele, dinastična ozemlja, kmečki upori ter protireformacijo.

Na področje politologije pa posegajo tudi tri izbirne teme, in sicer **Stičišča kultur, Srednjeveške verske vojne in Načini življenja na podeželju in v mestih na tleh današnje Slovenije od 11. do 18. stoletja**. V okviru teh tem naj bi se dijaki spoznali z značilnostmi političnega razvoj specifičnega neevropskega območja oz. kulture. Razvijali pa naj bi predvsem pozitiven odnos do pomena spoštovanja človekovih pravic. Spoznali pa naj bi se tudi s konceptoma kot so fevdalni odnosi ter mestni privilegiji.

V okviru poučevanja **19. stoletja** politološke tematike prežemajo tako obvezne kot izbirne širše teme. V okviru prve širše teme z naslovom **Vzpon meščanstva in uveljavitev parlamentarizma** naj bi tako dijaki spoznali in primerjali razsvetljske ideje o enakosti ter ocenili dosežke ameriških revolucionarjev. Podobno naj bi spoznali tudi francosko revolucijo ter analizirali njene dosežke s stališča razsvetljskih zahtev po enakosti. Spoznali naj bi se s konceptom revolucije ter človekovih pravic. Poleg tega naj bi spoznali idejo diktature (Napoleon). Analizirali in ocenili naj bi dosežke meščanstva in njegovih gibanj za enakost v 19. stoletju ter primerjali različne razvojne stopnje parlamentarizma v 19. stoletju in značilnosti različnih političnih strank. Spoznali naj bi se s koncepti kot so restavracija, liberalizem, konservativizem, klerikalizem, volilna pravica ter ustava.

Politološke tematike so močno prisotne tudi v okviru širše teme z naslovom **Nemirne vode: od nacionalnih gibanj do prve svetovne vojne**, kjer se dijaki seznanijo z idejami in koncepti kot so nacionalna gibanja (razlike, podobnosti, uspehi), nacionalizem, šovinizem, nacionalna država, realna politika, imperializem (vzroki, posledice), pax britannica, sistem zvez ter krizno žarišče.

Tudi vsebine in cilji širše obvezne teme z naslovom **Slovensko nacionalno oblikovanje** posegajo v polje politologije. V okviru te teme se dijaki seznanijo z različnimi etapami vzpostavljanja slovenske nacije od 18. stoletja preko idej slovenskih izobražencev v prvi polovici 19. stoletja do marčne revolucije, ustavne dobe ter nastanka slovenskih političnih strank ter pojava novih političnih konceptov ob koncu 19. stoletja. Ob spoznavanju z različnimi etapami naj bi se

seznanili s koncepti kot so liberalni in konservativni krogi, politični program, tabor, germanizacija ter jugoslovanska ideja.

Politološke tematike so prisotne tudi v okviru obeh izbirnih širših tem 19. Stoletja, in sicer **Razvoj družbe na Slovenskem v 19. stoletju** ter **Stičišča kultur: Daljni vzhod, Severna in Latinska Amerika v 19. stoletju**. V okviru prve teme se dijaki spoznajo s konceptom emancipacije preko obravnave položaja kmetov, delavcev, slovenskega meščanstva ter začetkov uveljavljanja ženska. V okviru druge pa seznanijo s koncepti modernizacije, neodvisnosti, suženjstva, dolarskega imperializma, evropeizacije ter državljanske vojne predvsem na primeru Združenih držav Amerike ter južnoameriških kolonij. Poleg tega se soočijo s konceptom medkulturnega dialoga.

Tudi zadnji tematski sklop, ki pokriva **20. stoletje in začetek 21. stoletja** v veliki meri posega na polje politologije. V okviru prve širše teme z naslovom **Razvoj demokracije** tako dijaki ponovijo že prej obdelane različne historične pojavne oblike demokracije ter analizirajo dosežke demokracije v posameznih obdobjih, pri čemer se osredotočijo na demokratične sisteme med obema svetovnjima vojnama. Poleg tega se spoznajo s konceptom totalitarizma, njegovimi pojavnimi oblikami (fašizem, nacionalsocializem, boljševizem) ter vzroki za pojav specifičnih totalitarizmov in njihove posledice za demokratično ureditev v Evropi in svetu. Dijaki se seznanijo tudi s procesom demokratizacije, ki je sledil padcu berlinskega zidu ter analizirajo uspešnost demokratizacije danes.

Tudi v okviru druge širše teme z naslovom **Sodelovanje in konflikti v 20. stoletju** so prisotne tematike in cilji, ki močno posegajo na polje politologije. Dijaki se spoznajo s konceptom totalne in svetovne vojne na primerih prve in druge svetovne vojne. Velik poudarek pa je dan predvsem konceptom in dogajanjem v obdobju hladne vojne kot so blokovska delitev oz. bipolarnost sveta ter njena protislovja, dekolonizacija in drugi konflikti hladne vojne, evropska integracija od njenih začetkov v okviru EGS do njene kulminacije v Evropski uniji in njeni širitvi ter svetovno povezovanje (npr. OZN) in pomiritev. Dijaki se spoznajo tudi s povezovanjem držav v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki. Poleg tega se soočijo tudi s konceptom terorizma v okviru katerega spoznajo različna teroristična gibanja, njihove oblike in cilje ter njihov vpliv na svet.

V okviru zadnje širše obvezne teme z naslovom **Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju** so ravno tako prisotne mnoge politološke tematike. Koncepti in ideje ter dogajanje s katerimi se dijaki spoznavajo v okviru vsebin te teme so predvsem nacionalni položaj slovenskega naroda v historično primerjalni perspektivi v različnih političnih sistemih. V okviru te primerjave se soočijo s koncepti kot je unitarizem, federalizem, represija, državljanstvo in izseljenstvo. Pomemben vsebinski sklop predstavlja tudi osamosvojitve Slovenije, kjer se seznanijo z okoliščinami in dejavniki, ki so pripeljali do samostojnosti, do osamosvojitvene vojne ter poosamosvojitvenimi povezovanji. Ravno tako se dijaki spoznajo z vprašanjem meja in manjšin tako v Sloveniji kot Evropi in Svetu ter problematikami, ki so povezane s temi vprašanji.

Prisotnost politoloških tematik je močna tudi v okviru izbirnih širših tem. V okviru teme **Civilnodružbena gibanja in človekove pravice** se tako dijaki spoznajo s konceptom civilnodružbena gibanja v okviru katerega raziščejo značilnost prvih organiziranih gibanj za človekove pravice (gibanja za svobodo in enakost 19. stoletja) kot tudi njihovih kasnejših pojavnih oblik (gibanje in boj za državljanske pravice ter gibanje za pravice žensk, predvsem za volilno pravico in njihovo vključitev v politično življenje), njihovih sodobnih pojavnih oblik (študentska gibanja in mirovna gibanja) ter njihovo uspešnostjo pri doseganju svojih ciljev. Poleg tega se dijaki spoznajo z deklaracijo o človekovih pravicah sprejeto v okviru Društva narodov in OZN, s sodobnim konceptom človekovih pravic ter pomenom deklaracije. Dijaki se soočijo in primerjajo različne primere kršitev človekovih pravic v 20. stoletju preko katerih naj bi razvili pozitiven odnos do pomena spoštovanja človekovih pravic, enakosti, strpnosti in demokracije. Ravno tako se dijaki spoznajo z globalno soodvisnostjo, konceptom globalizacije ter izzivi človekovim pravicam v sodobnem svetu. V okviru te širše izbirne teme je dan poudarek na razvoju pozitivnega odnosa do odgovornega in kritičnega državljanstva.

Tudi v okviru širše izbirne teme **Migracije prebivalstva** so prisotne tematike in cilji, ki posegajo na polje politologije. Dijaki se v okviru te teme spoznajo s konceptom politične migracije, njenimi pojavnimi oblikami v 20. stoletju (med obema vojnama in po drugi svetovni vojni), z vzroki za migracije (vojne, krize, globalizacija) ter položajem političnih migrantov (izkoriščanje). Poleg tega se spoznajo s konceptom multikulturalna/večkulturalna družba ter s pojavom trenji med

kulturami, vprašanjem strpnosti ter s terorizmom. Poudarek je dan predvsem pozitivnem odnosu do pomena spoštovanja človekovih pravic, enakosti, strpnosti, demokracije ter medkulturnega dialoga ter obsodbi holokavsta ter drugih množičnih kršitev človekovih pravic.

V okviru zadnje širše izbirne teme predmeta zgodovina z naslovom **Spreminjajoči se načini življenja na Slovenskem po drugi svetovni vojni** na polje politologije posega predvsem spoznavanje dijakov z značilnostmi komunističnega sistema v Sloveniji, njegovim uvajanjem po drugi svetovni vojni, njegovo odpravo po osamosvojitvi ter spremembo življenja po samostojnosti ter vstopu v Evropsko unijo. Poleg tega se dijaki spoznajo z značilnostmi in pomenom študentskega gibanja ter vprašanjem slovenske identitete v smislu njene razpetosti med Jugovzhodno, Vzhodno in Zahodno Evropo. Soočijo se tudi z vprašanjem medkulturnega dialoga. Poudarek v okviru te teme pa je dan predvsem razvoju pozitivnega odnosa do pomena spoštovanja človekovih pravic, enakosti in strpnosti ter do slovenske narodne identitete in državnosti.

2.2. Pregled pristopov in tematiziranja politoloških vsebin pri predmetu zgodovina

Glede na opredelitev polja politologije podanega v uvodu, analize učnih načrtov, vsebine, cilji in pristopi, ki so prisotni v okviru predmeta zgodovina za srednje šole, močno posegajo v polje politologije. Že sama opredelitev predmeta poudarja strpnost, človekove pravice, demokratične vrednote ter kulturno raznolikost, medkulturni dialog, enakopravnost, toleranco, in vpetost slovenskega prostora v širši evropski prostor in svet, ki predstavljajo ključne sodobne koncepte in izhodišča sodobni politični znanosti. Pri tem je ključen predvsem koncept demokratičnega in odgovornega državljanstva h kateremu naj bi pomembno prispevala tudi zgodovina v okviru katere naj bi se razvijale pomembne sposobnosti neločljivo povezane z demokratičnim in odgovornim državljanom, kot je na primer sposobnost kritične presoje ter interpretacije specifične politične situacije v smislu njenih vzrokov in možnih posledic, ki sta možni le preko dobrega poznavanja široke palete politoloških konceptov.

Prav v okviru zgodovine se dijaki spoznajo s širokim naborom politoloških konceptov, saj je obseg politoloških tematik, ki so prisotne v specifičnih temah predmeta zgodovina izjemno širok. Tako so obravnavane različne pojavne oblike političnih sistemov (monarhija, polis, Rimska

republika, imperij), okoliščine njihove vzpostavitve in propada, primerjava med posameznimi političnimi sistemi, razmerja moči med posameznimi političnimi formacijami ter znotraj posameznih političnih formacijah. Že v okviru premišljanja starega veka se uporablja koncepte kot so država, človekove pravice in koncept ženske emancipacije. V okviru obravnave srednjega veka, dobe humanizma in renesanse, dobo absolutizma in začetka industrializacije je dan poudarek prevladujočim oblikam politične organizacije tega obdobja (mestne države, monarhija, papeška država) ter ključnimi političnimi razmerji obdobja kot je razmerje med prosvetnimi in cerkvenimi oblastmi (reformacija, protireformacija). Velik poudarek je dan tudi genezi parlamentarizma in njegovega razmerja do absolutizma. Ravno tako je naslovljeno vprašanje imperializma ter različnih oblik organizacije politično-ekonomskega sistema (merkantilizem, fiziokratizem). Ravno tako vsebine obravnavajo temeljne značilnosti političnih tvorb na Slovenskem (Karantanija, Karniola) ter tudi specifične oblike družbeno-političnega delovanja (kmečki upori). V okviru tem 19. stoletja se dijaki soočijo s konceptom enakosti, vej oblasti ter konceptom družbeno-politične revolucije (ameriška in francoska revolucija) kot tudi s konceptom diktature. Bolj podrobno je obdelan koncept parlamentarizma ter z njim neločljivo povezanih konceptov političnih strank, ustave, volilne pravice kot specifičnih političnih ideologij kot so liberalizem, konservativizem ter klerikalizem. Ravno tako so preko družbeno-političnih dogajanj 19. stoletja obdelani koncepti kot so nacionalna gibanja, nacionalizem, šovinizem, nacionalna država in realna politika, imperializem ter koncept pax britannica ter sistem zvez. Velik poudarek je v tem okviru dan tudi formaciji slovenske nacionalne ideje ter slovenskih političnih gibanj ter manifestacij (tabori) in strank. Naslovljen pa je tudi koncept jugoslovanske ideje.

V okviru obravnave sodobne zgodovine 20. stoletja in prvih let 21. stoletja je dan poudarek predvsem na danes najbolj prevladujočem političnem sistemu, in sicer demokraciji, ki je obravnava v njeni historično razvojni dimenziji. V okviru obravnave se spoznajo s konceptom totalitarizem in njegovimi pojavnimi oblikami ter procesom demokratizacije. V okviru tega obdobja pa so obdelani tudi koncepti kot je bipolarna ureditev sveta, hladna vojna, dekolonizacija ter evropske integracije, v okviru katerih se dijaki seznanijo tudi z značilnostmi Evropske unije. Ravno tako so obravnavane tudi meddržavne povezave, ki so se oblikovale v

Afriki, Aziji in Latinski Ameriki ter na ravni celotnega sveta (OZN). Velik poudarek pa je dan tudi družbeno-političnem dogajanju v Sloveniji ter temeljnim značilnostim družbeno-političnih ureditev v Sloveniji od druge svetovne vojne do danes. V okviru teh vsebin se dijaki soočijo s koncepti kot je unitarizem, federalizem, represija in konceptom državljanstva ter koncepti kot so politične migracije, multikulturna družba, toleranca, strpnost, civilnodružbena gibanja v svojih različnih historičnih pojavnih oblikah. Naslovljen pa je tudi koncept terorizma.

Pri podajanju vseh politoloških vsebin je dan poudarek na razvoju pozitivnega odnosa do odgovornega in kritičnega državljanstva, do pomena spoštovanja človekovih pravic, enakosti, strpnosti, demokracije ter medkulturnega dialoga.

2.3. Vsebinska analiza stanja politoloških vsebin pri predmetu zgodovina

Kot sta pokazali predhodni stopnji analize so politološke tematike v okviru predmeta zgodovine vseprisotne in sam predmet zgodovina je dojet kot eden ključnih pri vzgoji demokratičnega, kritičnega, odgovornega in aktivnega državljanja. Dejansko enega ključnih problemov predstavlja prav izjemna obsežnost obravnavanih politoloških konceptov in idej, ki poseganja tako na področje politične teorije, primerjalnih političnih sistemov, zgodovine političnih idej, mednarodnih odnosov, kot tudi teorije sodobnih družbenih in političnih gibanj, tako na polje institucionalizirane politike kot neinstitucionalnih oblik političnega delovanja, tako na lokalni in nacionalni kot globalni ravni. V tem okviru je problematično posredovanje kompleksnih političnih sistemov, struktur in procesov, ki so v luči izjemnega obsega materije, žrtve prevelikega poenostavljanja in reduciranega oz. bežnega obravnavanja geneze in značilnosti izjemno pomembnih sodobnih oblik politične skupnosti kot je Evropska unija. Obsežnost in poenostavljanje pripelje tudi do problema teleološkega pojmovanja razvoja političnih sistemov, kjer sodobna liberalna predstavniška demokracija implicitno predstavlja neizogiben konec zgodovine oz. razvoja političnih sistemov in ne kontingenten rezultat političnega boja, katerega rezultat ni bil in ni nikoli gotov. V tem okviru je problematična predvsem nezgodovinska obravnava tako koncepta demokracija, ki je sicer enačen s sodobno liberalno predstavniško demokracijo, kot koncepta človekovih pravic. Oba koncepta sta namreč utemeljena na

specifični konceptualizaciji političnega subjekta, ki poseduje državljanske in človekove pravice, in se kot tak pojavi šele v moderni dobi, zato je uporaba teh dveh konceptov v zgodnejših zgodovinskih dobah problematična ter zavajajoča. Ravno tako je problematično določeno ad-hoc in nereflektirano vključevanje konceptov kot je terorizem, ki je izpostavljen kot ključen sodobni problem, medtem ko ostali globalni problemi kot so ekološki problemi, problemi sodobnega izkoriščanja, neenakosti, nepravilnosti, ki so s konceptom in fenomenom neločljivo povezani, ostanejo neobdelani.

3. SOCIOLOGIJA

3.1. Identificiranje in pregled zajetih politoloških tematik pri predmetu sociologija

Predmet sociologija (v splošni, klasični in strokovni gimnaziji) je v nekaterih vsebinskih sklopih tesno povezan s politološkimi vsebinami. Ker gre za predmet, ki je na ravni srednješolskega izobraževanja vsebinsko najbližji politološki vedi, saj pokriva skoraj celotno področje družboslovja in humanistike, je učni načrt zastavljen precej interdisciplinarno. Politološke vsebine ali vsebinske navezave nanje, je moč najti skoraj v vseh tematskih sklopih, ki jih določa učni načrt, še posebej izrazito pa v poglavjih z naslovom *»Odločanje v skupnosti«* in *»Izzivi sodobnega sveta«*.

Tematska sklopa z naslovom *»Odločanje v skupnosti«* in *»Izzivi sodobnega sveta«* sta v učnem načrtu postavljena med cilje in vsebine predmeta, ki se poučujejo že na osnovni ravni sociologije (70 urni predmet). Torej predstavljata dva izmed šestih vsebinskih sklopov, s katerimi se srečajo vsi dijaki in dijakinje gimnazijskih programov.

V učnem načrtu sociologije politološke vsebine igrajo tudi pomembno vlogo pri doseganju zastavljenih splošnih ciljev predmeta oz. kompetenc, ki naj bi jih pridobili dijaki in dijakinje. Med temi cilji še posebej izstopa *razvijanje sposobnosti za demokratično državljanstvo* in *razvijanje sposobnosti za analizo in vrednotenje procesov odločanja v družbi*.

3.2. Pregled pristopov in tematiziranja politoloških vsebin pri predmetu sociologija

OSNOVNA RAVEN SOCIOLOGIJE (70 ur)

- Tematski sklop: **DRUŽBENE RAZLIČNOSTI IN NEENAKOSTI**

Učni načrt predvideva, da se v tem tematskem sklopu obravnavajo tudi vsebine *etnične pripadnosti, etnične identitete in odnosov med etnijami*. Pri razumevanju vzrokov in razlag revščine in socialne izključenosti, dijaki in dijakinje spoznajo tudi pomen *socialne države*.

- Tematski sklop: **ODLOČANJE V SKUPNOSTI**

Gre za tematski sklop, ki je vsebinsko popolnoma politološki in sicer predvsem z vidika obravnave *družbene moči in oblasti*. Namen tematskega sklopa je spodbujanje k tvornemu vključevanju v družbo, sodelovanju pri pomembnih odločitvah in razvijanju dejavnega demokratičnega državljanstva. Tematski sklop obravnava povezanost odločanja z močjo, vpliv sistema oblasti na način razporejanja moči znotraj države, različne oblike možnosti odločanja in sprememb v teh procesih. Poudarek je na *temeljnih načelih delovanja modernih držav, pomenu socialne države in povezanosti demokracije s pravno državo*. Tematski sklop obravnava tudi *spremenjeno vlogo nacionalne države v sodobni družbi in njeno vlogo v mednarodnih skupnostih*.

Dijaki in dijakinje v tem tematskem sklopu spoznajo in razumejo: *povezavo odločanja z močjo in oblastjo, načine oblikovanja in delovanja modernih držav, različne pristope pri razlagi pomena in delovanja politične oblasti, moči in države, povezanost demokracije s pravno državo (delitev oblasti), dileme moderne demokracije, pomen delovanja različnih subjektov pri odločanju v demokratičnih družbah (politične stranke, interesne skupine, poklicna združenja, skupine pritiska, sindikate, civilna gibanja), procese odločanja v lokalnih skupnostih, procese odločanja v modernih organizacijah, odnos med birokracijo in demokracijo, pomen socialne države za družbeno kohezijo, način delovanja socialne države ter spreminjanje pomena nacionalne države in načine odločanja v mednarodnih skupnostih (Evropska unija)*.

Posebna politološka znanja, ki jih v tem tematskem sklopu določa učni načrt:

- razvoj odnosa med civilno družbo in državo v evropskem prostoru;
- razvoj in pomen civilnodružbenih gibanj v osamosvojitvenih in demokratijskih procesih v Sloveniji;
- primerjalna analiza različnih tipov oblasti v zgodovini (po Webrovi klasifikaciji tipov oblasti);
- sociološko-zgodovinska analiza nastanka modernih evropskih držav in širjenja njihovih pristojnosti;
- klasična grška demokracija in razvoj sodobnih demokratičnih sistemov;
- cirkulacija in samoobnavljanje elit;
- demokratična politična ureditev v Sloveniji (volilni sistem, politično delovanje, oblike participacije in odločanja državljanov, strukturacija političnega prostora v Sloveniji);
- značilnosti in zgodovinske oblike totalitarnih političnih režimov.

- Tematski sklop: **IZZIVI SODOBNEGA SVETA**

V tem poglavju dijaki in dijakinje spoznavajo vzroke in značilnosti spreminjanja sodobnega sveta. Spoznavajo *globalizacijo* kot protisloven proces in ovrednotijo različne poglede nanjo, dejavnike, ki vplivajo na povezovanje sveta: od gospodarskih dejavnikov do *mednarodnih organizacij (Evropska unija)*, analizirajo vpliv globalizacije na zasebno življenje ljudi, ocenjujejo *priložnosti in tveganja sodobnega sveta (ekološka vprašanja, staranje prebivalstva, razvoj tehnologije, spreminjanje razhajanj med razvitimi in nerazvitimi)*.

Posebna politološka znanja, ki jih za ta tematski sklop določa učni načrt:

- *Evropska integracija in globalizacija*;
- *globalizacija in protiglobalizacijska gibanja – dileme in problemi, povezani z globalizacijo*;
- *globalizacija in ekološka kriza*;
- *pogoji in posledice nizke rodnosti in podaljševanja trajanja življenja v evropskih državah*;
- *migracijski tokovi v Evropi - nekoč/danes, in posledice: multikulturalnost, medetnični konflikti*;
- *U. Beck in družba tveganja, biotehnologija in informacijska tehnologija – priložnosti in tveganja*.

MATURITETNI DEL PREDMETA (120 ur)

- Tematski sklop: **RELIGIJA IN VEROVANJSKI SISTEMI**

Učni načrt predvideva, da se v tem tematskem sklopu dijaki in dijakinje srečajo tudi z *odnosom med religioznimi skupnostmi in državo*, z zgodovinskim pogledom na *odnos med Cerkvijo in državo* ter pojavnostjo *verskih fundamentalizmov* v sodobni družbi.

- Tematski sklop: **ODKLONSKOST IN KRIMINALITETA**

Politološke vsebine je v tem tematskem sklopu moča najti v konceptu Michela Foucaulta o *nadzorovanju in kaznovanju* ter pri vsebinah, ki tematizirajo *človekove pravice*.

- Tematski sklop: **MNOŽIČNI MEDIJI IN KOMUNIKACIJE**

Tematski sklop, ki izpostavlja pomen in vlogo medijev v sodobni družbi, je s politološkimi vsebinami tesno povezan predvsem v točkah, ki govorijo o možnostih *avtonomije in nadzora medijev glede na politiko in lastništvo* ter v točkah, ki vrednotijo vpliv *globalizacije* na množične medije.

- Tematski sklop: **ZNANOST, DRUŽBENI RAZVOJ IN EKOLOŠKA VPRAŠANJA**

Ta tematski sklop se politoloških vsebin dotika predvsem na področju *ekologije* in sicer pri vprašanjih *trajnostnega razvoja*, posledicah nespremenjenega načina razvoja v luči naraščujoče *ekološke krize* in možnostih *udeležbe javnosti*.

- Tematski sklop: **DELO, MODERNE DRUŽBENE ORGANIZACIJE IN PROSTI ČAS**

Ta tematski sklop je s politološkimi vsebinami povezan predevsem pri obravnavi in analizi *spreminjanja oblik dela in zaposlitev, sprememb v sferi dela in ekonomije* ter povezanosti med *družbenimi neenakostmi* in sfero dela v sodobni družbi.

3.3. Vsebinska analiza stanja politoloških vsebin pri predmetu sociologija

Ker je sociologija predmet, ki je v gimnazijskem (srednješolskem) programu v Sloveniji področno najbližji politologiji, je razumljivo, da vsebuje veliko vsebin, ki so popolnoma politološke ali pa z njimi v neposredni navezavi. V učnem načrtu sociologije je zaslediti predvsem politološke vsebine, ki so vezane na tematiko družbene moči in oblasti ter na tematiko odločanja v skupnosti. Zastavitev teh vsebin je izrazito sociološka. Učni načrt ne daje poudarka izrazitemu pravnemu vidiku organizacije politične oblasti in se ne spušča v podrobnosti ustavne ureditve ali pravne organizacije oblasti v Republiki Sloveniji (na takšen pravni način podajata politološke vsebine učni načrt državljske vzgoje v osnovni šoli in učni načrt izbirnega predmeta državljska kultura). Učni načrt sociologije politološke vsebine predstavlja na način, da jih umešča in povezuje z znanji, ki jih ta učni načrt opredeljuje v ostalih poglavjih. Na ta način dijaki in dijakinje spoznajo predvsem načela delovanja moderne države, značilnosti in dileme demokracije (poudarek je predvsem na obravnavi starogrške demokracije) ter pomen in delovanje različnih subjektov v procesu odločanja znotraj države in v mednarodnem okolju. Učni načrt v posebnih poglavjih obravnava tudi sodobne (globalne) procese, ki so v pomembnih ozirih tesno povezani tudi s politologijo in sodobnimi političnimi procesi: globalizacija, Evropska unija, mednarodne organizacije, ekološke spremembe, verski fundamentalizmi ter odnos med politiko in mediji.

Ker učni načrt torej izmed politoloških vsebin pokriva predvsem tematike, ki jih je moč označiti kot politično sociologijo in ker gre za sodoben učni načrt (leto izida 2008), bi poleg omenjenih tematik veljalo v učni načrt morda vključiti tudi vprašanja sodobne demokracije, ki so vezana na politično participacijo v času globalizacije in znotraj Evropske unije.

4. FILOZOFIJA

4.1. Identificiranje in pregled zajetih politoloških tematik pri predmetu filozofija

Politološke vsebine je v učnem načrtu filozofije na srednješolski (gimnazijski) ravni izobraževanja moč najti predvsem preko navezav na druga področja družboslovja, ki zadevajo nekatere splošne cilje / kompetence predmeta, predvsem *raziskovanje lastnega življenja, razmislek o svetu in družbi v kateri bivamo, razlagi sodobnih družbenih pojavov in kritično refleksijo vsakdanjega življenja*. Politološke vsebine učnega načrta filozofije so skladne tudi z operativnimi cilji / kompetencami predmeta, ki dijake in dijakinje navajajo na *samostojno odločanje v demokratični družbi*.

Politološke vsebine v učnem načrtu filozofije za splošne in strokovne gimnazije (modul A – 70 ur) najdemo predvsem v sklopu izbirnih tem. Pri modulu B (klasične gimnazije – 105 ur) so politološke vsebine vezane predvsem na *politično filozofijo* in predstavitev političnih idej / teorij posameznih filozofov. Pri modulu C (izbirni modul – 210 ur) po količini politoloških vsebin izstopa predvsem tematski sklop z naslovom »*Posameznik in skupnost*«, ki se ukvarja s *skupnim življenjem ljudi v družbi oziroma državi*.

4.2. Pregled pristopov in tematiziranja politoloških vsebin pri predmetu filozofija

Modul A – SPLOŠNA IN STROKOVNA GIMNAZIJA (70 ur)

- Tematski sklop: **IZBIRNA TEMA**

V tem tematskem sklopu, za katerega je v učnem načrtu predvidenih 25 ur, je kot ena izmed tematik, ki jih lahko izbere učitelj, omenjena tudi *politična filozofija: etika in politika*.

Ker učni načrt v obvezne vsebine uvršča dijakovo spoznavanje nekaterih filozofov, ki so izredno pomembni tudi v zgodovini politične misli in zgodovini politične filozofije (predvsem *Platon, Locke, Aristoteles in Mill*), se verjetno izbirni modul iz politične filozofije v praksi veže na te avtorje, ki jih dijaki in dijakinje pri tem predmetu spoznajo že prej.

Modul B – KLASIČNA GIMNAZIJA (105 ur)

- Tematski sklop: **ANTIČNA FILOZOFIJA**

V tem sklopu se dijaki in dijakinje spoznajo z osnovami antične filozofije. Izmed obravnavanih antičnih filozofov sta predvsem Platon in Aristoteles velik del svojega pisanja namenila politološkim tematikam, ki se jim pri obravnavi njune filozofije skoraj ni mogoče izogniti, čeprav učni načrt v tem delu predmeta ne predvideva obravnave njune politične filozofije.

- Tematski sklop: **IZBIRNA TEMA**

Podobno kot pri modulu A, je tudi pri modulu B kot eden izmed predlogov izbirnih tem predlagana *politična filozofija: etika in politika*. Ker učni načrt navaja, da je smiselno tematski sklop antične filozofije obravnavati na način, da se jo smiselno vključi tudi v obravnavo drugih tem, je pri izbirni temi iz politične filozofije verjetno smiselno obravnavati predvsem politično misel *Platona in Aristotla*.

Modul C – IZBIRNI MODUL (210 ur)

- Tematski sklop: **POSAMEZNIK IN SKUPNOST**

Učni načrt v ta tematski sklop uvršča znanje o *skupnem življenju ljudi v družbi oziroma državi*. Temeljna vprašanja, ki naj bi jih osvojili dijaki in dijakinje so: *kako upravičiti oblast? Do kam sme država poseči v posameznikovo ali skupnostno življenje in katerih področij se ne sme urejati? Katere oblike skupnega življenja ljudi so najboljše? Ali obstajajo le idealni interesi ali pa tudi skupno dobro? Ali zakoni nujno zmanjšujejo svobodo? Je mogoče uskladiti pravičnost in enakost? Sta svoboda in enakost združljivi? Katera kazen je pravična? Se je danes še vredno ukvarjati z vizijami idealne družbe?*

Dijaki in dijakinje pri tem tematskem sklopu spoznajo naslednje vsebine: *utemeljitev in meje oblasti, država in skupno dobro, zakon in svoboda, pravičnost in enakost, kršitev zakona in kazen, družbena utopija*.

Kot je razvidno iz znanj, ki jih določa učni načrt, gre za tematski sklop, v katerem politološke vsebine zavzemajo zelo pomembno mesto. To opažanje potrjujejo tudi sledeči pojmi, ki jih v ta vsebinski sklop uvršča učni načrt in so pomembno povezani s politično znanostjo: *anarhija, avtoriteta, absolutizem, demokracija (neposredna, predstavniška), diktatura, diskriminacija, družbena pogodba, enakost (absolutna, pred zakonom), ideologija, komunizem, legalno / legitimno, liberalnost, pravice (človekove, naravbe, pogodbene), pravičnost (distributivna, retributivna), prevencija, skupnost, totalitarnost, volja (vseh / splošna), svoboda (pozitivna, negativna).*

- Tematski sklop: **FILOZOFSKO BESEDILO**

Učni načrt za dijake in dijakinje modula C predpisuje branje in poznavanje enega filozofskega besedila. Od dijakov in dijakinj se pričakuje, da poznajo vsa glavna vprašanja izbranega besedila. Učni načrt predlaga štiri besedila klasičnih filozofskih avtorjev, izmed katerih lahko izbirajo učitelji. S politološkimi vsebinami je zelo povezano delo: *Platon: Država* (učni načrt predvideva pregledno poznavanje v celoti, še posebej temeljito pa 5., 6. in 7. knjigo). Glede na učni načrt naj bi dijaki in dijakinje pri tem delu (poleg nekaterih drugih, bolj filozofskih vprašanj) spoznali ključne politične ideje tega avtorja in sicer *idejo o filozofih – voditeljih države, idejo uresničitve idealne države (prevzem oblasti, vzgoja državljanov) in interpretacijo prisposodob o ladji, soncu, daljici in voltlini.*

4.3. Vsebinska analiza stanja politoloških vsebin pri predmetu filozofija

Učni načrt filozofije je v nekaterih tematikah pomembno povezan s politološkimi vsebinami. Razen pri modulu C (najobsežnejši program filozofije v gimnazijah) so politološke vsebine vezane predvsem na izbirne vsebine znotraj predmeta in torej prepuščene učiteljevi presoji. V modulu A in B so politološke vsebine povezane predvsem z antično politično filozofijo. Pri modulu C (predvsem maturitetna raven filozofije) pa učni načrt predvideva podrobnejšo

seznanitev dijakov in dijakinj z nekaterimi vprašanji, ki zadevajo predvsem politično oblast, življenje v skupnosti, demokracijo in državo. Omenjene politološke vsebine so obravnavane s filozofskega zornega kota, izpostavljena so osnovna vprašanja in tematike politične filozofije in osnove filozofskega način razmišljanja o politoloških pojmi in procesih. Politološke vsebine so v veliki meri omejene na obravnavo političnih idej klasičnih antičnih avtorjev. Od sodobnejših tematik učni načrt filozofije obravnava predvsem vprašanje komunizma, totalitarizma in zastavlja vprašanje o dandanašnjih (z)možnostih / smislu ukvarjanja z vizijami idealne družbe. V učnem načrtu filozofije je pri obravnavi politoloških vsebin zaslediti manko sodobnih tematik, ki bi mladim filozofom-dijakom ponudile orodje za filozofski premislek sodobnih družbenih in političnih procesov, ki potekajo pred njihovim očmi in v katerih bodo kmalu (obdobje odraslosti) lahko dejavno participirali.

5. GEOGRAFIJA

5.1. Identificiranje in pregled zajetih politoloških tematik pri predmetu geografija

Pri **opredelitvi predmeta** je med glavnimi učnimi cilji vključena politična identifikacija posameznika, pri čemer je glavni poudarek na domoljubju in državljanski zavesti. Tako je pouk predmeta geografija med drugim usmerjen tudi k razvijanju pozitivnih čustev do domovine, svojega naroda in lastne države. Obenem pouk geografije teži k ideji strpnosti, razumevanju med narodi in spoštovanju drugačnosti.

Predmet se osredotoča tudi na aktivnost dijaka, ki vodi k konceptu aktivnega državljanstva. V tem smislu je pouk usmerjen k spodbujanju dijakovega zanimanja za domačo pokrajino, dnevni utrip v širši okolici, domovini in po svetu in k odzivanju na dnevne dogodke.

Med **splošnimi cilji pouka geografije** je med drugim predvideno, da dijakinje/dijaki:

- ustvarjalno sprejemajo in razumejo dnevne informacije, ki imajo prostorsko razsežnost in vplivajo na njihovo lastno odgovorno ravnanje in odločanje;

- spoznajo različna merila za regionalizacijo (členitev pokrajin) in se hkrati zavedajo individualnosti sleherne pokrajine na svetu
- naučijo se geografsko razmišljati o pokrajinah in ljudeh (opisati izbrano pokrajino in umestiti njen položaj in vlogo glede na državno, meddržavno in svetovno raven (npr. kisel dež, turizem, svetovno državljanstvo)
- razumejo zakonitosti razmestitev naravno- in družbenogeografskih pojavov in procesov ter njihov vpliv na razvitost posameznih (izbranih) držav;
- razumejo geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta;
- vzgajajo se v duhu strpnosti in spoštovanja ljudi in ljudstev, ki so drugačni glede na jezik, vero, etnično sestavo, navade ipd.;
- usposablja se za prepoznavanje nujnosti sonaravnega razvoja ter odgovornosti do ohranjanja fizičnih in bioloških življenjskih razmer za prihodnje generacije.
- probleme preučijo sami ali v skupini, pri čemer upoštevajo načela individualiziranega ali skupinskega dela, motivacije, ustvarjalnosti, radovednosti, odgovornosti.

Vzgojni cilji predmeta geografija so tesno povezani z državljansko vzgojo, vzgojo za sožitje, multikulturno in medkulturno vzgojo. V okviru teh ciljev je predvideno, da dijakinje/dijaki:

- razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter spoštovanje njene naravne in kulturne dediščine;
- se vzgajajo v zanimanju za družbene potrebe, reševanje skupnih prostorskih (trajnostnih) problemov na nacionalni, širši regionalni in svetovni ravni;
- razvijajo sposobnost doživljanja raznolikosti in lepot naravnega okolja na eni strani ter vrednotenja različnih življenjskih okoliščin in družbenih potreb na drugi strani;
- privzemajo skrb za uravnoteženo rabo prostora ter ohranjanje kakovosti naravnega in družbenega okolja za prihodnje generacije (trajnostni razvoj);
- se vzgajajo v razumevanju pomena vrednot pri odločanju o posegih v prostor;
- razvijajo zavest o reševanju lokalnih, regionalnih in svetovnih problemov po načelih trajnostnega razvoja in načelih Svetovne deklaracije o človekovih pravicah;
- spoštujejo pravico do enakopravnosti vseh ljudi;

- s preučevanjem geografskih problemov drugih narodov in kultur razvijajo lastno zavedanje in njihovo spoštovanje;
- se vživljajo v položaj drugih ljudi in ljudstev;
- se učijo povezovati različne vidike izobraževanja, kot so spoznavni, čustveni, etični, estetski, motorični;
- se naučijo ceniti geografsko znanje;
- se zavedajo možnosti in odgovornosti za uporabo geografskega znanja in veščin v osebnem, profesionalnem in javnem življenju.

Pouk geografije se usmerja tudi k razvijanju **osebnostno-socialnih zmožnosti** dijakov. To med drugim pomeni, da dijakinje/dijaki razvijajo zavedanje in razumevanje narodne kulturne identitete v sovplivanju z evropsko in svetovno identiteto; zmožnosti videti in razumeti različne poglede na identiteto drugih; občutek za kulturne razlike in odpornost do predsodkov, volja premagati stereotipe in predsodke.

Med **državljskimi zmožnostmi**, ki jih dijakinje/dijaki razvijajo pri pouku geografije so:

- zavest o pravicah in odgovornostih prek dogovorjenih nalog in obveznosti;
- zmožnost sodelovanja v skupinskem delu in razredu s ciljem delovanja v domačem okolju kakor tudi poznejšega odločanja na nacionalni ali evropski ravni (sodelovanje na različnih ravneh);
- sposobnost za vključevanje v odločanje o razvoju domače pokrajine in tudi širše;
- zmožnost pokazati solidarnost (npr. z empatijo) in zmožnost skupnega reševanja problemov;
- zmožnost komunikacije z javnimi ustanovami in organi (npr. pri pridobivanju virov);
- zavedanje o smislu pripadnosti lokalni skupnosti, državi, EU, Evropi ali svetu oziroma iskanje ravnotežja med individualizacijo in skupnostjo;
- z izbiro in obravnavo Slovenije se razvija načelo dejavnega državljanstva in domovinske vzgoje;

- zmožnosti za izkoriščanje prednosti, ki jih omogoča EU; dojemanje človekovih pravic in enakosti kot osnove za solidarnost in odgovornost v sodobnem svetu;
- pripravljenost spoštovati vrednote in zasebnost drugih ter se ustrezno odzivati na odklonilne družbene pojave;
- spoštovanje in razumevanje razlik med vrednotami različnih narodov in etničnih skupin;
- kritično sprejemanje informacij, ki jih dajejo množični mediji.

Ostali pomembnejši opredeljeni cilji so še dijakovo razvijanje osnovnih veščin podjetniškega obnašanja, občutek za identiteto s spoštovanjem različnosti, zavedanje o raznolikosti naravnih, socialno-ekonomskih in kulturnih sistemov, sposobnosti za iskanje vzročno-posledičnega vplivanja naravnih in družbenih procesov v pokrajini.

Med opredeljenimi **cilji in vsebinami** predmeta geografija pod naslovom »prebivalstvo« so pomembna tematika migracije, multikulturalizem ter narodnostne manjšine. Tako dijakinje/dijaki:

- opišejo značilnosti razvoja prebivalstva v Republiki Sloveniji in ga primerjajo z izbranimi evropskimi državami;
- v učbeniku ali literaturi iščejo podatke o najpogostejših vzrokih za priseljevanje in odseljevanje slovenskega prebivalstva po drugi svetovni vojni;
- se seznanijo z nacionalno sestavo prebivalstva Slovenije in razmišljajo o medkulturnem oz. mednacionalnem sožitju;
- primerjajo starostne piramide prebivalcev Slovenije in sosednjih držav ter ugotovijo razlike oziroma podobnosti;
- pokažejo na karti območja slovenske narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem;
- izdelajo poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji.

Ravno tako so pomembni cilji in vsebine pod naslovi: **naselja, kmetijstvo, energetika in surovine, industrija, promet, turizem, pokrajinska in okoljska protislovja v Sloveniji.**

V okviru **pričakovanih dosežkov/ rezultatov** imajo pomembno mesto **državlanske zmožnosti**, pri čemer se dijakinja/dijaka usmerja k:

- razumevanju narodne kulturne identitete, vpliva evropske in svetovne identitete ter različnih pogledov na identiteto drugih;
- zavedanju smisla pripadnosti lokalni skupnosti, državi, EU, Evropi ali svetu;
- poznavanju prednosti, ki jih omogoča EU;
- spoštovanjem vrednot in zasebnosti drugih, ustreznemu odzivu na odklonilne družbene pojave ter razumevanju pomena spoštovanja razlik med vrednotami različnih narodov in etničnih skupin;
- komuniciranju z javnimi ustanovami in organi (npr. pri pridobivanju virov, urejanju dokumentacije);
- sprejemanju ideje človekovih pravic in enakosti;
- kritičnemu sprejemanju informacij množičnih medijev.

Pomembne kategorije v okviru pričakovanih rezultatov sta tudi **podjetnost** in **kulturna zavest**.

Učni načrt predmeta geografija predvideva tudi tesno **medpredmetno povezovanje**; med drugim s predmetoma **zgodovina** in **sociologija**. Pomembne tematike:

- Geopolitični položaj Slovenije skozi zgodovino, oblikovanje etničnega ozemlja (geografija, zgodovina)
  - nastanek samostojne slovenske države.
- Geografska odkritja od 15. do 18. stoletja (geografija, zgodovina)
  - ob zemljevidu prikažejo vedenje Evropejcev o Evropi in drugih celinah v srednjem veku;

- pojasnijo vzroke in pogoje za »geografska« odkritja;
  - razložijo evropsko osvajanje novega sveta;
  - pojasnijo pomen in posledice odkritij čezmorskih dežel za novoodkrite dežele in dežele, ki so svet odkrivale.
  - etnične, družbene in gospodarske spremembe (ali so Evropejci odkrili preostali svet, pomembna geografska odkritja in oblikovanje kolonialnih imperijev).
- Kolonialna podoba sveta v 19. in 20. stoletju (geografija, zgodovina)
    - naštejejo glavne kolonialne države v 19. in 20. stoletju;
    - locirajo območja kolonij nekaterih držav;
    - pojasnijo vzroke za spreminjanje kolonialnih imperijev;
    - razložijo odnos matičnih držav do kolonij in vzroke za osamosvajanje kolonij;
    - analizirajo zemljevid in prikažejo razpad kolonialnih imperijev;
    - pojasnijo cilje novega povezovanja držav tretjega sveta;
    - razložijo oblike vplivanja razvitega severa na manj razviti jug;
    - tekmovanje med državami in odkrivanje »neodkritega sveta, temelji imperializma in kolonialna politika, delitev sveta in posledice kolonializma).
  - Poselitev Amerike (geografija, zgodovina)
    - ovrednotijo pomen odkritja Amerike s stališča prvotnega prebivalstva in Evropejcev;
    - razložijo poseljevanje celine in posledice;
    - razumejo vzroke za nastanek posebne ameriške družbe;

- oblikovanje kolonialnih imperijev.
- Evropski prostori in kulture (geografija, zgodovina, sociologija)
  - na karti politične razdelitve Evrope pokažejo vse evropske države in njihova glavna mesta;
  - opišejo glavne značilnosti gospodarskega razvoja Zahodne Evrope, naštejejo dejavnike, ki so ga pospeševali, ter primerjajo stopnjo doseženega razvoja z razvojem v drugih delih Evrope in sveta;
  - pojasnijo faze v razvoju družbe;
  - razumejo pojme industrijska revolucija, kolonializem, informacijska družba;
  - razložijo cilje povezovanja evropskih držav v različne skupnosti na državni in regionalni ravni (npr. Evropska unija, povezava Alpe–Jadran...);
  - poznajo novejši družbeni razvoj Vzhodne Evrope;
  - opišejo geografske posledice združitve Nemčije.
  - izzivi sodobnega sveta, odločanje v skupnosti, zgodovina – začetki industrializacije v Angliji, nacionalne države in njihova vloga v evropskem prostoru, blišč in beda industrijskega razvoja (izbirna vsebina), EGS in začetki evropske integracije, EU in njena širitev.
- Sestave prebivalstva (geografija, sociologija)
  - s tematsko karto razložijo vzroke in posledice različne razporeditve prebivalstva po svetu in Sloveniji;
  - predvidijo nadaljnji razvoj prebivalstva in posledice;
  - opišejo značilnosti različnih sestav prebivalstva;
  - pojasnijo vzroke za selitve prebivalstva;
  - navedejo vrste migracij glede na čas, trajanje, smer, vzrok in posledice;
  - ob primerih pojasnijo spremembe nacionalne sestave po svetu tako zaradi selitev kot zaradi različne rasti prebivalstva;

- poznajo glavna verstva v Aziji ter pojasnijo njihov geografski in družbenozgodovinski pomen;
- ovrednotijo položaj etničnih manjšin v Severni Ameriki.
migracije (tradicionalno življenje priseljencev, mešanje kultur).

V poučevanje predmeta geografija je predvideno tudi vključevanje kroskurikularnih vsebin, ki se v pouk geografije vključujejo s splošno zapisanimi in podrobnimi cilji. Med drugim je pri tem izpostavljena domovinska vzgoja, pri kateri se skušajo udejanjiti cilji kot so razvijanje pozitivnih čustev do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezni do njene naravne in kulturne dediščine, vzgajanje v zanimanju za družbene potrebe, reševanje skupnih prostorskih (trajnostnih) problemov na nacionalni, regionalni in svetovni ravni, vzgajanje v zanimanju za družbene potrebe, reševanje skupnih prostorskih (trajnostnih) problemov na nacionalni, regionalni in svetovni ravni.

5.2. Pregled pristopov in tematiziranja politoloških vsebin pri predmetu geografija

Že v sami opredelitvi predmeta geografije je velik poudarek dan na krepitvi narodne zavesti, ki je tesno prepletena z idejo državljanstva. Domoljubje in pozitivna čustva do naroda v tem smislu nastopata kot sinonima za zavednega državljana, vendar je potrebno poudariti da pri opredelitvi predmeta razvijanje čustev do naroda, lastne države ni izključujoče ali introvertno zastavljeno, temveč učni načrt opozori tudi na razumevanje drugih narodov in spoštovanje drugačnosti.

Predmet kot enega splošnih ciljev navede tudi dijakinjo/dijakovo spremljanje in sprejemanje dnevnih informacij. Predmet jih torej spodbuja k spremljanju tudi aktualnih družbenopolitičnih tematik, ki soodločajo njegovo življenje in odločanje. Ob tem se dijakinjo/dijaka spodbuja k razumevanju pomembnosti odločitev, razumevanju stopnje pomembnosti odločitev in stopnji vpliva določenega dejanja.

Dijakinjo/dijaka se spodbuja tudi k razumevanju političnih okolij na različnih ravneh (državna, meddržavna, svetovna raven), ter različnih procesov in pojavov na teh ravneh. Pomembno je

tudi, da dijakinje/dijaki znajo povezati geografske vplive na (ne)razvitost določenih držav regij in na kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta.

Učni načrt predmeta geografije spodbuja strpnost in spoštovanje ljudi in ljudstev, ki so drugačni glede na jezik, vero, etnično sestavo, navade. To posledično pomeni, da je multikulturalnost tista ideja, ki je ključnega pomena pri dijakovem soočanju s politično pestrostjo sveta in sposobnostjo preseganja predsodkov in stereotipov.

Dijakinjo/dijaka predmet geografije usmerja k odgovorni okoljskemu ravnanju ter ohranjanju kakovosti družbenega okolja za prihodnje generacije. Pomembna je torej politika trajnostnega razvoja tako na lokalni kot tudi svetovni ravni.

Učeča se mladina se pri predmetu sooči tudi z peštrim naborom pomembnih politik kot so na primer energetska, kmetijska, prometna in turistična politika. Dijakinja/dijak je na ta način usmerjen k razumevanju, kako politike in odločitve na določenem področju pomembno prispevajo k ureditvi določenega problema ter kakšne posledice imajo te odločitve na družbeno in naravno okolje.

Predmet geografije pomembno posega na področje politoloških vsebin tudi v okviru povezovanja z drugimi predmeti, predvsem zgodovino in sociologijo. Na tem polju se dotika konceptov in vsebin kot so država, geografska odkrivanja, družbeno-politične spremembe, kolonije, imperiji, osamosvajanje, suverenost, avtonomnost, tretji svet, Sever-Jug, politična prevlada ZDA, hladna vojna, bipolarna delitev sveta, komunizem, demokracija, evropske integracije, EU institucije in procesi.

5.3. Vsebinska analiza stanja politoloških vsebin pri predmetu geografija

Politološke vsebine pri predmetu geografije so prisotne predvsem skozi poudarjanje dvigovanja narodne zavesti, domoljubja, ljubezni do države, ipd. Ob tem moramo poudariti, da so koncepti kot so državljanstvo, narod in nacija premalo jasno razlikovani in uporabljeni nereflektirano. Problematično je predvsem to, da sta narodna/nacionalna zavest in domoljubje skorajda

izenačena z aktivnim državljanstvom, kar je v sodobnem globaliziranem svetu problematično. Koncept (aktivnega) državljanstva je namreč precej širši in bolj kompleksen od narodne pripadnosti, predvsem v luči vse večje heterogenosti populacije (migracije, »padanje« nacionalnih meja, itd.) v večini držav.

Kljub temu, da je pri učnem načrtu predmeta v multikulturni maniri večkrat omenjeno spoštovanje drugosti/drugačnosti, preseganje stereotipov in predsodkov, toleranca, itd., pa je problematično predvsem to, na kakšen način so te ideje/vsebine posredovane. Prevladujoča je namreč ideja, da je ta drugost, drugačnost eksterna slovenskemu okolju; da obstaja skorajda izključno izven nje. Očitno je torej zapostavljeno dejstvo, da heterogenost narodov, ver, itd. obstaja tudi v okviru slovenskih meja in da je tudi to pomemben in neločljiv del slovenskega okolja.

6. SLOVENŠČINA

6.1. Identificiranje in pregled zajetih politoloških tematik pri predmetu slovenščina

Pri **opredelitvi predmeta** je izpostavljeno dijakovo usposabljanje za razvijanje zavesti o pomeni materinščine sploh, o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku ter o njenem položaju v EU. Predmet slovenščina je poleg tega usmerjen k poglobljanju kulturne, domovinske in državljanske zavesti, kar je med drugim mogoče doseči s spoznavanjem temeljnih dejstev in nosilce zgodovine slovenskega jezika in književnosti. Predmet prav tako prispeva k medkulturni in širši socialni zmožnosti učeče se mladine. Strategija za doseganje tega je umeščanje reprezentativnih del iz slovenske književne ustvarjalnosti v evropske kulturne okvire.

Med **splošnimi cilji** predmeta slovenščina je opredeljeno razvijanje osebne, narodne in državljanske identitete ter ključnih zmožnosti vseživljenjskega učenja. Predmet prav tako teži k razvijanju kulturne in medkulturne zmožnosti, digitalne pismenosti, kritičnosti in podjetnosti.

Cilji predmeta so tudi, da se dijakinjine/dijaki:

- zavedajo, da je slovenski jezik državni in uradni jezik v Republiki Sloveniji, poznajo pa tudi položaj italijanskega in madžarskega jezika ter drugih jezikov v Republiki Sloveniji ter položaj slovenskega jezika v zamejstvu in izseljenstvu. Z razumevanjem izrazne in ustvarjalne enakovrednosti slovenščine v družbi evropskih jezikov razvijajo pomembne sestavine socialne zmožnosti.
- zavedajo, da je slovenski jezik temeljna prvina njihove državljske identitete, skupaj s književnostjo pa tudi najpomembnejši del slovenske kulturne dediščine; tako si oblikujejo svojo državljsko zavest.
- zavedajo, da je slovenščina zanje najbolj naravna socializacijska danost, saj se z njo vseskozi, najlaže in najuspešneje izražajo, ter da je slovenščina temeljna prvina njihove osebne in narodne identitete; tako si oblikujejo svojo narodno zavest.

Med **cilji in vsebinami** je opredeljeno, da dijakinje/dijaki uzaveščajo:

- vlogo prvega/maternega jezika in njegove prednosti pred tujimi jeziki ter oblikujejo poseben odnos do svojega prvega/maternega jezika,
- vlogo slovenščine v Republiki Sloveniji in za njene državljske ter oblikujejo poseben odnos do slovenščine kot državnega in uradnega jezika,
- vlogo slovenščine in drugih jezikov v organih Evropske unije,
- vlogo madžarščine oziroma italijanščine v delu Prekmurja oziroma v delu slovenske Istre,
- vlogo slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu,
- večplastnost/raznovrstnost slovenščine in jezikov nasploh,
- vlogo sporazumevanja v vsakdanjem življenju.

Pomembno je tudi razvijanje zmožnosti kritičnega sprejemanja enogovornih neumetnostnih besedil. V tem okviru dijaki sprejemajo ali tvorijo besedila kot so na primer predstavitev kraja/države, besedilo ekonomske propagande, publicistično poročilo, javno obvestilo, strokovni/poljudnoznanstveni članek, predavanje, besedilo politične propagande, zakon/statut/upravna odločba, zapisnik.

Dijakinje in dijaki so usmerjeni k kritični aktualizaciji spoznanj o književnosti ter njihovo uvrščanje v širši kulturnorazvojni kontekst. To pomeni, da dijakinje/dijaki:

- vrednotijo pomen književnih obdobij, smeri, poetik in del za kulturni razvoj in jih aktualizirajo s stališča osebne in družbene izkušnje,
- povezujejo književni pouk z drugimi predmeti (predvsem z družboslovno-humanističnimi),
- spremljajo medijske obravnave, predelave in aktualizacije književnih besedil,
- spremljajo aktualne književne in kulturne dogodke

V okviru antične književnosti dijakinje/dijaki spoznajo obdobje antike, grško in rimsko kulturo, mitologijo, svet ljudi, bogov, polbogov.

Dijakinje/dijaki spoznajo:

- biblijo in književnost starega Orienta,
- književnost srednjega veka v Evropi in na slovenskem,
- književnost Renesanse (renesančne ideje in humanizem – poudarjanje svobodnega razuma, posameznika, občudovanje moči in oblasti; idealizem, realizem; spoznavanje); družbene, kulturne in duhovnozgodovinske razmere v Italiji (14) in v Evropi v 15. in 16. stoletju vzpon meščanstva, spojitve srednjeveških in antičnih tradicij v novodobne
- slovenska reformacija, protireformacija in barok; protestantske ideje; družbene, kulturne in duhovnozgodovinske razmere na Slovenskem v 16., 17. in 18. stoletju (turški vpadi, kmečki upori, širjenje reformacije, zmaga protireformacije); značilnosti reformacije (protestantizma), protireformacije, baroka
- evropski klasicizem in razsvetljenstvo (racionalizem, empirizem, zavračanje nazadnjaštva, razumnost, nasprotovanje zaostalosti, fanatizmu, predsodkom, nasilju); družbene, kulturne in duhovnozgodovinske razmere v Evropi v 17. in 18. stoletju, utemeljitev absolutizma, utrjevanje plemstva, osamosvajanje meščanstva, francoska revolucija

- slovensko ljudsko slovstvo
- razsvetljenstvo v slovenski književnosti (razsvetljenske ideje, poučnost, utilitarizem); družbene, kulturne in duhovnozgodovinske razmere v začetku 18 in na začetku 19 stoletja (vladavina cesarice Marije Terezije in Jožefa II., družbene reforme; Ilirske province, vrnitev avstrijske oblasti, delovanje preroditeljev); pomen razsvetljenstva za slovensko nacionalno identiteto
- književnost evropske predromantike in romantike (razdvojenost subjekta med idealom in stvarnostjo); propadanje idej francoske revolucije, Evropa po Napoleonu)
- Romantika na Slovenskem (značilnosti obdobja, splošni in kulturnozgodovinski okvir, predstavniki kulturnega življenja in njihov pomen za literarni, jezikovni, kulturni in nacionalni razvoj)
- Književnost evropskega realizma in naturalizma (razvoj meščanske, kapitalistične družbe, propadanje plemstva, francoska julijska revolucija 1830, revolucionarni val 1848, nove filozofske ideje, razvoj naravoslovnih ved)
- Med romantiko in realizmom na Slovenskem (kmežko življenje, življenje malomeščanov, podeželskih izobražencev); vpliv zgodovinskih in političnih dogodkov (marčna revolucija 1848, Bachov absolutizem), program Zedinjenje Slovenije, mladoslovenci in staroslovenci, tabori, čitalnice
- Književnost evropske moderne (vzpon meščanstva, ustanovitev novih nacionalnih držav v 2. polovici 19. stoletja, razmah kolonialnega imperializma, silovit razvoj znanosti, industrije in tehnike, velike migracije, gospodarske krize in ostre socialne napetosti)
- Književnost slovenske moderne (družbenopolitične razmere na Slovenskem ob koncu 19. stoletja – avstrijska raznarodovalna politika; gospodarski pritiski, gospodarski pritiski, množično izseljevanje; balkanske vojne, prva svetovna vojna, majniška deklaracija, ustanovitev kraljevine SHS)

- Svetovna književnost v prvi polovici 20. stoletja; Družbeno-, kulturno- in duhovnozgodovinske okoliščine: prelom stoletja z občutji usodnosti in konca nekega obdobja, oktobrska revolucija, prva svetovna vojna, španska državljanska vojna, Einsteinovi teoriji relativnosti, Husserlova fenomenologija in Freudova psihoanaliza; zburjanje nezaupanja v gotovost in obvladljivost materialnega sveta, raziskovanje nadčutnega sveta in notranjega sveta zavesti in nezavednega
- Slovenska književnost v prvi polovici 20. stoletja; čas družbenih sprememb kot posledica prve svetovne vojne, oktobrske revolucije, razpada Avstro-Ogrske in nastanka novih držav; izguba etničnega ozemlja, gospodarska kriza in izseljevanje; nazorsko ločevanje
- Svetovna književnost v drugi polovici 20. stoletja; Odtujenost od sveta, svoboda kot breme, absurdnost bivanja, popredmetenost sveta, subjektivizem, relativizem, spoznavna, bivanjska, vrednostna in metafizična negotovost, kulturna drugost, drugačnost, kolonialno nasilje in odpor; Družbeno-, kulturno- in duhovnozgodovinske okoliščine; druga svetovna vojna, problem holokavsta, Evropa in svet po drugi svetovni vojni, leto 1968, osamosvajanje kolonialnih držav okrog leta 1960, postindustrijska družba, informatizacija in virtualizacija, postkolonializem, globalizacija;
- Slovensko pesništvo v drugi polovici 20. stoletja; Obnova porušene domovine, politične, socialne in kulturne razmere v socializmu, po letu 1990 nacionalna osamosvojitvev in sprememba družbenoekonomskega sistema
- Slovensko pripovedništvo v drugi polovici 20. stoletja; druga svetovna vojna, socialna in moralna kritika, življenjska resignacija in pesimizem, bivanjska in etična problematika, avtobiografskost; Družbeno-, kulturno- in duhovnozgodovinske okoliščine: v povojnem obdobju uradno spodbujanje socialističnega realizma in preganjanje »zahodnih, meščanskih« vplivov, nato postopno prodiranje modernih

literarnih smeri, ideološke konstruiranosti zgodovine, od osemdesetih let naprej nacionalna osamosvojitve in sprememba družbeno-političnega sistema

- Slovenska dramatika v drugi polovici 20. stoletja

Pričakovani dosežki/rezultati pri predmetu slovenščina izhajajo iz ciljev, vsebin in kompetenc. Tako je med pomembnejšimi pričakovanimi dosežki izpostavljeno, da dijakinja/dijak razvije zavest o jeziku, narodu in državi. Ti pomeni, da zna med drugim predstaviti vlogo jezika slovenskega jezika v RS, v delu slovenske Istre in Prekmurja, v organih EU ter v zamejstvu in izseljenstvu.

Pomembne prvine, ki se jo dijakinja/dijak nauči pri predmetu so še:

- utemeljevanje lastnega mnenja s strokovnimi argumenti,
- povezovanje književnosti z drugimi predmeti (predvsem družboslovno-humanističnimi),
- spremljanje aktualnih književnih in kulturnih dogodkov,

V smislu **medpredmetnih povezav** se slovenščina smiselno povezuje predvsem s poukom tujih jezikov, z zgodovino, umetnostno zgodovino, filozofijo, sociologijo. Splošni cilji predmeta slovenščina in v gimnazijskem izobraževanju vključujejo kroskurikularne vsebine, kot so državljanska kultura, okoljska vzgoja, vzgoja potrošnika, vsebina kulturne vzgoje.

Eden izmed ciljev književnega pouka je dojemanje književnosti kot dela kulturnega dogajanja v času, nacionalne in mednacionalnem prostoru, tj. kot pojav, ki sooblikuje vrednostni sistem posameznika in družbe.

6.2. Pregled pristopov in tematiziranja politoloških vsebin pri predmetu slovenščina

Na splošno je mogoče ugotoviti, da je pri predmetu kot ena ključnih vsebin izpostavljena zavest o slovenskem jeziku kot maternem jeziku, uradnem državnem jeziku in njegova vpetost v okolje Evropske unije. Jezik je v tem smislu opredeljen kot politično orodje, saj se z njim posameznik politično identificira in umešča v evropski prostor tako v kulturnem kot družbenopolitičnem smislu.

Posebej je kot splošni cilj predmeta opredeljeno tudi razvijanje osebne narodne in državljske identitete, kar pomeni, da je preko jezika mogoče graditi politično senzibilnega posameznika, ki se zaveda lastne vloge in vloge države v evropskem prostoru in svetu. Vendar to ne nikakor ne pomeni, da pouk slovenščine teži k nacionalizmu ali šovinizmu, temveč, ravno obratno, k razumevanju drugosti in drugačnosti v multikulturni maniri. Predmet slovenščine posega tudi na področji digitalne pismenosti in kritičnosti, ki sta ključni pri vzpostavljanju politično odgovornega in zavednega državljana.

Predmet naslavlja pomembno vprašanje zamejstva, izseljenstva in slovenskih manjšin. V tem okviru je jezik seveda ključnega pomena, saj Slovenci v zamejstvu in po svetu ne le vzdržujejo lastno identiteto, temveč tudi predstavljajo državo.

Književnost predstavlja pomembno komponento pri oblikovanju državljske zavesti, saj pomeni pomemben del kulturne dediščine. Slednja je relevantna v smislu umetniškega ustvarjanja, poleg tega pa je pogosto ključen vir političnih idej, zahtev in izražanj. Kot taka je iz stališča krepitve državljanstva neumanjkljiva, saj lahko posameznik le z njenim poznavanjem celovito razume preteklost naroda.

Vsebina predmeta slovenščine je tudi sprejemanje in tvorjenje enogovornih neumetnostnih besedil. V tem okviru se krepí dijakovo politično delovanje, saj se od njega zahteva razumevanje in tvorjenje besedil kot so na primer predstavitev kraja/države, besedilo ekonomske propagande, publicistično poročilo, javno obvestilo, strokovni/poljudnoznanstveni članek, predavanje, besedilo politične propagande, zakon/statut/upravna odločba, zapisnik. Vsa ta besedila in njihovo oblikovanje, kot že rečeno, utrjujejo in določajo tudi posameznikovo politično delovanje, saj je preko njih mogoče razumeti politično-institucionalne okvire in posameznikovo delovanje znotraj njega.

Predmet slovenščina zahteva, v kolikor želi dijakinja/dijak spoznati književnost različnih zgodovinskih obdobj, dobro poznavanje družbenopolitičnega dogajanja določenega časovnega obdobja. Tako se od nje/njega zahteva razumevanje antične (grške in rimske) družbenopolitične ureditve, srednjega veka, renesanse, reformacije, protireformacije, razsvetljenstva, obdobje francoske revolucije in po njej, pomladi narodov, dogajanja 19. in 20. stoletja. Za razumevanje teh obdobj je nujno razumevanje relativno širokega nabora politoloških vsebin in konceptov, kot so na primer oblast, moč, boj za oblast, razredi, družbenopolitična razslojenost, absolutizem, revolucija, kapitalistična družba, kolonializem, imperializem, nastanek države, raznarodovalna politika, nacionalnost, etnična pripadnost, postindustrijska družba, ideologija, informatizacija in virtualizacija, postkolonializem in globalizacija.

Šele z dobrim poznavanjem nabora politoloških konceptov in vsebin je mogoče zapopasti književnost v vsem obsegu. Skozi literarno ustvarjalnost so namreč podane mnoge politično relevantne sodbe, ideje, misli, programi in načrti za delovanje določene družbe. Prav tako pa lahko književnost predstavlja kazalec, ki pokaže, na kakšen način je ali še deluje določena družba, kakšna je njena politično-institucionalna ureditev in, v normativnem smislu, kakšna bi morda morala biti. Tako je literarno udejstvovanje ne le izraz umetnosti, temveč jo morajo dijakinje/dijaki razumeti tudi kot politično gibalo.

Ne nazadnje je pomembno tudi, da se dijak skozi predmet nauči delovati v sodobni družbi in da razume lasten položaj v ožjem in širšem krogu lastnega obstoja. Tako je pomembno, da slovenščina kot predmet posega tudi v kroskurikularne vsebine, kot so državljanska kultura, okoljska vzgoja in vzgoja potrošnika.

6.3. Vsebinska analiza stanja politoloških vsebin pri predmetu slovenščina

Ključna ugotovitev je, da so politološke vsebin pri predmeti slovenščina uokvirjene predvsem znotraj ideje krepitev državljanstva in narodne zavesti. Tu je slovenski jezik kot politično orodje ključnega pomen, saj se preko njega posameznik politično identificira in v razmerju do evropskega prostora in tudi sveta nasploh krepi lastni nacionalno identiteto.

Prav tako so nekatere politološke vsebine in koncepti zajeti soočenje dijakinj/dijakov z enogovornih neumetnostnih besedil. Ta besedila namreč določajo posameznikovo politično delovanje, vendar pa je pomembno dodati, da je premalo jasno poudarjena ravno ta politična komponenta teh besedil ali vsaj, da ta besedila pomembno determinirajo posameznikovo politično participacijo v določenem okolju.

Tudi pri dijakovem soočanju s književnostjo v različnih časovnih obdobjih in kulturnih kontekstih je vpleten cel diapazon politoloških vsebin in konceptov. Kot že rečeno, so na primer moč, boj za oblast, razredi, družbenopolitična razslojenost, absolutizem, revolucija, kapitalistična družba, kolonializem, imperializem, nastanek države, raznarodovalna politika, nacionalnost, etnična pripadnost, postindustrijska družba, ideologija, informatizacija in virtualizacija, postkolonializem, globalizacija, itd. pomembni politološki koncepti, brez katerih dijakinja ali dijak ne more razumeti literarnih del v vsej svoji širini. Vendar je ponovno ključno poudariti, da omenjeni koncepti niso eksplicitno označeni kot politološki, se jih ne povezuje s političnim niti jim je dana oznaka »politični«. Premalo je torej poudarjeno, da so ravno politični dogodki in politični kontekst tisti, ki bistveno sodoločajo stile in tematike v literarnem udejstvovanju v različnih družbenopolitičnih kontekstih in v različnih časovnih obdobjih.

Nasploh se pridevnik »politično« v učnem načrtu predmeta slovenščina pojavlja relativno malo in še takrat v negativnem kontekstu (npr. politična propaganda, raznarodovalna politika). Na ta način se vzpostavlja ali utrjuje negativen pogled na politiko ter strukturami, institucijami, dogodki, procesi, itd. povezanih z njo.

Poleg tega je med pričakovanimi rezultati, ki naj bi jih dosegli dijakinje/dijaki izpostavljeno spremljanje aktualnih književnih in kulturnih dogodkov, umanjka pa, čeprav ravno tako pomembno, spremljanje družbenopolitičnih dogodkov. S tem je premalo poudarka na dijakovi senzibilnosti za politične tematike in dogajanja, ki pa sokonstituirajo kontekst, v katerem funkcioniramo (tudi skozi jezik) in v katerem nastaja sodobna literarna umetnost oz. književnost.

7. ZAKLJUČEK

V pričujočem drugem smo poročali o opravljeni analizi petih učnih načrtov srednješolskih predmetov, ki so bili izbrani na podlagi predhodno izdelane metodologije, predstavljene v uvodu tega poročila.

V okviru analize učnih načrtov izbranih predmetov izpostavljam predvsem naslednje ugotovitve:

- Pri predmetu **zgodovina** je bila ugotovljena močna prisotnost vsebin, ki posegajo na številna polja politične znanosti, med drugim zgodovine političnih idej, politične teorije, primerjalnih političnih sistemov, mednarodnih odnosov, sodobnih političnih teorij. Tematike oziroma vsebine kot tudi cilji predmeta so eksplicitno usmerjeni v vzgojo demokratičnega, aktivnega in odgovornega državljana, ključnega subjekta sodobne politike. Ključen problem, ki se pojavlja pri tematikah je njihova preobsežnost, ki posledično vodi v preveliko poenostavljanje kompleksnih konceptov.
- Predmet **sociologija** je področno najbližji politologiji in kot tak vsebuje veliko vsebin, ki so popolnoma politološke ali pa z njimi v neposredni navezavi. V učnem načrtu je zaslediti predvsem vsebine, ki so vezane na tematiko družbene moči in oblasti ter na tematiko odločanja v skupnosti, pri čemer se dijakinja/dijaki soočijo z načeli delovanja moderne države, značilnostmi in dilemami demokracije (poudarek je predvsem na obravnavi starogrške demokracije) ter s pomenom in delovanjem različnih subjektov v procesu odločanja znotraj države in v mednarodnem okolju. Pri tem je problematično, da je zastavitev teh vsebin izrazito sociološka, kar pomeni, da je premalo poudarjen institucionalni okvir političnega delovanja in da so oblastna razmerja pojasnjena na poenostavljen način. Vsebine, ki pri predmetu umanjajo in bi jih veljalo v učni načrt vključiti, so vprašanja sodobne demokracije, ki so vezana na politično participacijo v času globalizacije in znotraj Evropske unije.
- Pri predmetu **filozofija** je bilo ugotovljeno, da so nekatere tematike predmeta pomembno povezane s politološkimi vsebinami. Politološke vsebine najdemo pri

obravnavi antične politične filozofije, dijakinje/dijaki pa se soočijo tudi z nekaterimi vprašanji, ki zadevajo predvsem politično oblast, življenje v skupnosti, demokracijo in državo. Politološke vsebine so v veliki meri omejene na obravnavo političnih idej klasičnih antičnih avtorjev. Od sodobnejših tematik učni načrt filozofije obravnava predvsem vprašanje komunizma, totalitarizma in zastavlja vprašanje o dandanašnjih (z)možnostih / smislu ukvarjanja z vizijami idealne družbe. Ključen problem učnega načrta je pomanjkanje sodobnih tematik, ki bi dijakinjam/dijakom ponudile orodje za premislek sodobnih družbeno-političnih procesov.

- Pri predmetu **geografija** so prisotne predvsem skozi poudarjanje dvigovanja narodne zavesti, domoljubja, ljubezni do države, ipd. Ob tem moramo poudariti, da so koncepti kot so državljanstvo, narod in nacija premalo jasno razlikovani in uporabljeni nerefektirano. Problematično je predvsem to, da sta narodna/nacionalna zavest in domoljubje skorajda izenačena z aktivnim državljanstvom, kar je v sodobnem globaliziranem svetu problematično. Koncept (aktivnega) državljanstva je namreč precej širši in bolj kompleksen od narodne pripadnosti, predvsem v luči vse večje heterogenosti populacije (migracije, »padanje« nacionalnih meja, itd.) v večini držav. Kljub temu, da je pri učnem načrtu predmeta večkrat omenjeno spoštovanje drugosti/drugačnosti, preseganje stereotipov in predsodkov, toleranca, itd., pa je problematično predvsem to, na kakšen način so te ideje/vsebine posredovane. Prevladujoča je namreč ideja, da je ta drugost, drugačnost eksterna slovenskemu okolju; da obstaja skorajda izključno izven nje. Očitno je torej zapostavljeno dejstvo, da heterogenost narodov, ver, itd. obstaja tudi v okviru slovenskih meja in da je tudi to pomemben in neločljiv del slovenskega okolja.
- Ključna ugotovitev pri analizi učnega načrta predmeta **slovenščina** je, da so politološke vsebine pri predmetu slovenščina uokvirjene predvsem znotraj ideje krepitve državljanstva in narodne zavesti. Tu je slovenski jezik kot politično orodje ključnega pomena, saj se preko njega posameznik politično identificira v razmerju do evropskega prostora in tudi sveta nasploh krepi lastno nacionalno identiteto. Tudi pri dijakovem

soočanju s književnostjo v različnih časovnih obdobjih in kulturnih kontekstih je vpleten cel diapazon politoloških vsebin in konceptov kot so na primer moč, boj za oblast, razredi, družbenopolitična razslojenost, itd. Nasploh se pridevnik »politično« pri vsebinah v učnem načrtu predmeta pojavlja relativno malo in še takrat v negativnem kontekstu (npr. politična propaganda, raznarodovalna politika). Na ta način se vzpostavlja ali utrjuje negativen pogled na politiko ter strukture, institucije, dogodke in procese povezane z njo.

Če povzamemo, je ključen problem politoloških vsebin pri proučevanih srednješolskih predmetih predvsem njihov izbor in posredovanje dijakinjam/dijakom. Umanjka premišljevanje in primerno posredovanje politoloških vsebin, ki naslavljajo sodobne družbeno-politične procese, strukture in dogajanja na lokalnih, nacionalnih in globalni ravni. Za odpravo teh pomanjkljivosti jih je zato potrebno nasloviti sistematično in razviti primernejši pristop.

8. VIRI

Učni načrt. Sociologija: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni, izbirni predmet, matura (70, 120) ur. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008.

Učni načrt. Filozofija: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni, izbirni predmet, matura (70, 105, 210 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008.

Učni načrt. Zgodovina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet, matura (280, 350, 210 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008.

Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (560 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008.

Učni načrt. Geografija: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (210, 105 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008.

**PRILOGA »B« H KONČNEMU POROČILU O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V5-0426 V OKVIRU CILNEGA RAZISKOVALNEGA PROGRAMA (CRP)
»KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013« ZA OBDOBJE 1.9.2008 – 31.8.2010**

Politološke vsebine za državljansko vzgojo za srednje šole

KAZALO

A. POLITIČNI SISTEM	43
1. POLITIČNI SISTEM (SPLOŠNO)	43
<i>Politika</i>	43
<i>Vladanje, oblast, moč, upravljanje</i>	45
<i>Politični sistem</i>	47
<i>Država</i>	49
2. DEMOKRATIČNI IN NEDEMOKRATIČNI POLITIČNI SISTEMI.....	51
<i>Neposredna demokracija</i>	52
<i>Predstavniška demokracija</i>	54
<i>Demokratska ureditev v Sloveniji</i>	56
<i>Nedemokratski sistemi</i>	59
3. POLITIČNA KULTURA IN POLITIČNA SOCIALIZACIJA	62
<i>Uvod</i>	62
<i>Opredelitev politične kulture</i>	63
<i>Politična socializacija</i>	65
<i>Politična socializacija - stabilnost in spremembe</i>	69
<i>Tipi političnih kultur</i>	70
<i>Participativna politična kultura – temelj predstavniške demokracije</i>	72
<i>Politična kultura v Sloveniji</i>	73
4. NAROD, NACIONALIZEM, NARODNO VPRAŠANJE	75
B. MEDNARODNE ORGANIZACIJE IN EVROPSKA UNIJA	94
1. MEDNARODNE ORGANIZACIJE (SPLOŠNO).....	94
<i>Mednarodne vladne organizacije</i>	95
<i>Sodobne mednarodne vladne organizacije</i>	96
Organizacija združenih narodov (OZN).....	97

Druge pomembne mednarodne vladne organizacije	99
<i>Mednarodne ne-vladne organizacije</i>	103
2. EVROPSKA UNIJA (UVOD):	105
3. GENEZA SODOBNIH EVROPSKIH INTEGRACIJ	107
<i>Evropa in evropskost v antiki in srednjem veku</i>	107
<i>Vpliv razsvetljenstva na evropsko idejo</i>	110
<i>Evropska ideja v »Stoletju narodov«</i>	112
<i>Sodobni evropski integracijski procesi</i>	113
<i>Sklep</i>	116
4. POLITIČNI SISTEM EU	116
<i>Evropska unija: ne mednarodna organizacija, ne država</i>	117
<i>Načela (so)delovanja Evropske unije</i>	121
<i>Razdelitev pristojnosti v Evropski uniji</i>	125
<i>Ozemeljska širitev Evropske unije</i>	126
<i>Listina Evropske unije o temeljnih pravicah</i>	128
5. PRIHODNOST EU IN NJENI AKTUALNI DRUŽBENO-POLITIČNI NAČRTI	128
<i>Meje možnega</i>	128
<i>Demokracija</i>	130
<i>Nacionalizem</i>	132
<i>Politična komunikacija</i>	133
<i>Sekularizem</i>	134
<i>Sklep</i>	135
C. GLOBALIZACIJA	136
1. KAJ JE GLOBALIZACIJA?	136
2. NACIONALNI, REGIONALNI IZZIVI GLOBALIZACIJE	142
<i>Globalizacija in ekologija</i>	142
<i>Globalizacija in globalni kapitalizem?</i>	145
<i>Globalizacija in migracije</i>	149
<i>Globalni terorizem</i>	151
<i>Globalizacija in nova družbena gibanja</i>	153
3. GLOBALNA DEMOKRACIJA.....	154
VIRI IN LITERATURA	157

A. POLITIČNI SISTEM

1. Politični sistem (splošno)

Ko proučujemo določeno družbo ali skupnost, se moramo poleg njenih kulturnih, demografskih, gospodarskih in še kakšnih značilnosti seznaniti tudi z njenim političnim sistemom. Vpogled vanj je pomemben, ker nam, povedano v kar najbolj širokem smislu, pojasni, kakšna so razmerja moči v določeni skupnosti, kdo in na kakšen način odloča o zadevah, kdo vlada ter kakšna je oblika vladavine. Pojasni nam, kako so določene organizacije in institucije politično organizirane, kakšno je njihovo medsebojno razmerje, kako delujejo ter kakšen vpliv imajo na družbene skupine in posameznike. Na kratko torej, politični sistem je sistem politike in vladanja/vlade. Da bi lahko dobili povsem jasno sliko kaj je politični sistem in da bi nam bilo razumljivo, kako politični sistem vpliva ali sodoloča družbeno okolje določene skupnosti, si najprej pogledjmo, kaj je politika in kaj razumemo pod besedo vladanje/vlada.

Politika

V vsakdanjem življenju si je kaj lahko zamisliti politično delovanje. Ko državni zbor sprejme kakšen zakon, ki pomembno vpliva na ureditev določenega področja ali pa ko državljani z volilno pravico izbirajo nove župane občin na lokalnih volitvah, lahko tako delovanje opredelimo kot politično delovanje. Vendar pa ko smo soočeni z izzivom, jasno in kratko opredeliti kaj je politika, se znajdemo v resni zagati. Politična znanost, ki se ukvarja prav s politiko, prav tako še zdaleč ni enotna pri odgovoru na postavljeno vprašanje. In tudi nikoli ne bo, saj je politika kot družben koncept prevzemal in še prevzema različne pomene, ki so odvisni od razmerij moči in značilnosti v času in prostoru. Politika kot koncept se poleg tega prilagaja različnim teoretskim pristopom k obravnavi določenega problema in nase veže različne materialne vsebine. Prav

zaradi fluidnosti in nerigidnosti koncepta politike, tudi politična znanost ne more jasno in izčrpno določiti svojega predmeta (Easton 1985). Vendar pa je pomembno, kot smo že namignili, vedeti, da univerzalne definicije politike ni in da tudi ni potrebno, da bi njeno iskanje postal nekakšen imperativ. Z »vsiljevanjem« zgoj ene opredelitve namreč zanemarimo druge možne razlage in razumevanja politike. Bogastvo, in ne pomanjkljivost ali slabost politike kot družbenega koncepta je ravno v tem, da je večplasten in mnogopomenski.

Rekli smo že, da je razumevanje politike med drugim odvisno tudi od značilnosti v času in prostoru. Glede etimološkega izvora besede se razpravljanja pogosto sklicujejo na grško polis. Polis, sicer ime za mestno državo, je bila za Grke povezana s krepitvijo sposobnosti človeškega rodu, sposobnosti, kot sta razum in uporaba jezika. Tako je politika v grški polis za političnega človeka nekaj, kar je tesno povezano z družbo, je ključna enota obstoja (glej Della Porta 2003: 5). V antičnem Rimu se je pojavila ureditev družbenega življenja preko prava, medtem ko se je v srednjem veku politika tesno sprijela z idejo oblasti, ukazovanja in sčasoma tudi s konceptom države.

Toda politično delovanje nikakor ni omejeno zgolj na državo, temveč poteka tudi na drugih nivojih, iz drugih točk delovanja, skozi druge sisteme, organizacije in institucije. Politiko lahko razumemo kot urejanje področij, ki se navezujejo na državne zadeve, vendar je politično delovanje lahko tudi mednacionalno, transnacionalno in globalno. Na nižjih nivojih pa kot politiko lahko razumemo kot poseganje in uravnavanje zadev na nivojih in strukturah nižjih od državne; torej na lokalnem nivoju, na nivoju družin in posameznika. Pri razumevanju problema političnega delovanja je torej potrebno misliti hkrati o tem, kdo, kje, kako in zakaj deluje politično.

Orodja za politično delovanje so dialog, dogovor, iskanje večinskega mnenja ali konsenza, po drugi strani pa je lahko način političnega delovanja tudi prisila, dominacija in nasilje. Toda politično delovanje ni vedno enoznačno, ni mogoče vedno jasno odgovoriti, da je neko delovanje bodisi temelječe na tem, kar razumemo kot miroljubna sredstva bodisi da izhajajo iz

nasilja. Pomembno je, da je tudi na primer konsenz kot oblika političnega delovanja produkt razmerij moči med različnimi akterji. Narava politike ima več obrazov. Je hkrati rezultat skupnih in tekmujočih interesov, komunikacije in prisile, odločanja in implementacije odločitev. Bistvo politike izhaja prav iz interakcije med temi dimenzijami (Hague and Harrop 2007). V tem smislu lahko rečemo, da politika ne pomeni, tako kot se pogosto predstavlja, nekaj kar je samo po sebi slabo ali negativno, temveč je politika način urejanja različnih zadev v vsaki družbi. To pomeni, da je politika prisotna povsod, kjer obstajajo družbena razmerja in kjer obstaja interakcija med posamezniki ali družbenimi skupinami. Politike torej ne moremo omejiti zgolj na državo ali državne zadeve, temveč je prisotna tudi v drugih situacijah ali kontekstih.

Vladanje, oblast, moč, upravljanje

Doslej smo večkrat omenili, da je politika prežeta z vprašanjem odločanja, slednje pa je bistveno povezano z močjo. Nekdo odloča ali sprejema odločitve v družbi vedno v okviru razmerij moči, te odločitve pa so lahko implementirane zgolj tako, da jih z uporabo moči, kar ne pomeni vedno s prisilo, uresniči. Politika je tako lahko pojmovana kot moč, vsaka analiza politike pa mora izhajati iz analize pojava moči. Seveda obstajajo različne opredelitve moči, razvrščamo pa jo tudi na podlagi njenega izvora. Tako poznamo moč, ki izvira iz sile oziroma neposrednega nasilja. Poleg tega lahko moč izvira iz sposobnosti nadzora nad proizvodnjo tistih orodij, tehnologij in znanj, ki jih je moč uporabiti za povečevanje možnosti podrejanje posameznika ali določene skupine drugi skupini ali posamezniku. V povezavi z že omenjenim znanjem pa so pomemben vir moči tudi ideje. Potrebe po izražanju lastnih razpoloženj so postale temelj ideološke moči, ki jo usmerja tisti, ki je sposoben zadostiti takšnim potrebam (Della Porta 2003).

Moč je tista, ki zagotavlja, da lahko nekdo o nečem odloča in na koncu odločitev sprejme ali pa tudi ne. Predvsem v večjih skupnostih ali družbah je razporeditev moči pomembna, saj je za sprejemanje konkretnih odločitev potrebna strukturirana mreža institucij in organizacij, ki usmerjajo način urejanja javnih zadev in s tem tudi način življenja posameznikov. Vladanje tako poteka skozi odločevalska telesa v okviru katerih se razrešujejo politična vprašanja. Te

institucije so odgovorne za odločanje o skupnih zadevah, v bolj ozkem smislu, pa vladanje povezujemo z vlado, ki na primer v državah pogosto predstavlja najvišji politični organ, ki sprejema odločitve.

Vladajoči politični organi naj bi svojim podrejenim zagotavljali varnost ter pogoje za njihovo existenco. Družba in posamezniki pričakujejo, da bodo tisti, ki so na oblasti vladali v skladu s temeljnimi vrednotami in zakoni, ki naj bi bili dolgotrajni ali pa ki naj bi se vsaj ne spreminjali naključno in poljubno po željah posameznikov ali dela družbe. Varnost naj bi ljudem oblast zagotavljala tudi tako, da vzdržuje red in pravila, ki jih spoštujejo vsi, odločitve, ki jih sprejme, pa naj bi bile dobre za vse ali vsaj veliko večino.

Seveda pa je jasno, da tisti, ki vladajo oziroma tisti, ki so na oblasti ne sprejemajo vedno odločitev, ki so v korist vseh, temveč delujejo ali v lastno korist ali v korist zgolj nekaterih, ki imajo vzvode moči, da jih prisilijo, da na tak način delujejo. Takrat pride do zlorabe oblasti.

Če izraz vladanje označuje predvsem delovanje oblastnih institucij, pa upravljanje predstavlja aktivnosti, procese in kvaliteto vladanja. Pri vladanju govorimo predvsem o moči ali sposobnosti sprejemanja odločitev, o odločanju, pri upravljanju pa o implementaciji teh odločitev, o prakticiranju sprejetih odločitev. Zopet je potrebno poudariti, da enotne definicije upravljanja ni, vendar pa v najširšem smislu pomeni reguliranje in urejanje družb ali skupnosti. V okviru upravljanja sodelujejo ne zgolj vlada ali vladajoči organi, temveč vrsta institucij in participirajočih subjektov. Upravljanje tako vključuje tako javne kot privatne organe, vlada je tako le del mreže, v kateri so vzvodi moči porazdeljeni. Upravljanje v tem smislu omogoča večjo demokratičnost, saj moč in možnost ni v domeni zgolj ene institucije ali organa, temveč večih akterjev oziroma igralcev.

Upravljanje kot eden najboljših načinov urejanja in organiziranja zadev v družbah je postal prevladujoč v zadnjih dveh desetletjih dvajsetega stoletja, ko so zahodne demokracije ugotovile, da njihovi ozki oblastni ali odločevalski aparati ne morejo sami voditi in organizirati

gospodarske produkcije in zagotavljati blaginje. V te procese so bile zato vključene, kot že rečeno, druge institucije (Rhodes 1998).

Politični sistem

Sedaj, ko smo seznanjeni z izrazoma politika in vladanje, ter koncepti, povezanih z njima, si lahko поблиže pogledamo in natančneje razložimo, kaj natanko pomeni politični sistem.

Koncept političnega sistema se je pojavil, ko se je pozornost preusmerila od političnih institucij k dejavnikom, ki vplivajo na delovanje institucij. Ob tem postane moč eden izmed osrednjih konceptov, preko katerega se premišljuje politika in politično delovanje. V petdesetih letih prejšnjega stoletja se je tako pojavil sistemski pristop k proučevanju politike, ki slednje ne omejuje zgolj na državne institucije, temveč jo premišlja v okviru širšega sistema. Seveda se nemudoma postavi vprašanje, kaj sploh je sistem.

Za opredelitev sistema sta temeljnega pomena dve prvini, in sicer obstoj okolja, ter razmejitvev, ki okolje tega sistema ločuje od preostalega okolja. Okolje sistema je sistem v stanju vzajemnega učinkovanja preko vrste prenosov, za katere je značilen neprekinjen tok dovajanja in odvajanja.

Kako se sistemski pristop torej loteva proučevanja politike? Za ta pristop sta značilni dve predpostavki. Prvič, v danem trenutku je stanje vsakega dela sistema odvisno od menjave snovi in energije z njegovim okoljem. Drugič, vsaka sprememba stanja enega dela bo učinkovala na sistem kot celoto. Sleherni sistem rešuje določene naloge in s tem teži k temu, da bi si zagotovil preživetje na dolgi rok.

V skladu s tem je ameriški politolog David Easton opredelil politični sistem kot sistem interakcij, prek katerih se uveljavlja oblastveno razporejanje dobrin, ki so v določeni družbi redke. To razporejanje dobrin, tako materialnih kot nematerialnih v skupnosti ali družbi poteka na tri

različne načine. Poteka lahko preko običajev, ki so razumljeni kot skup pravil, ki jih posamezniki spoštujejo in preko tega urejajo zasebno življenje. Poteka tudi preko menjave, ki vsebuje (svobodno) interakcijo med subjekti, ki se med seboj pogajajo. Tretji način pa je politično zapovedovanje, ki temelji na kolektivnih postopkih, ki omogočajo rešitev sporov glede razporejanja dobrin z ukazovanjem.

S tem, ko imamo pravkar opisane načine razmeščanja dobrin v mislih, lahko rečemo, da sestavljajo politični sistem skupki modelov interakcije, s pomočjo katerih se v določeni družbi razmeščajo dobrine, pri čemer velja dodeljevanje za večino oseb, ki sodijo vanjo, za zapovedano. Temeljna naloga političnega sistema je uravnavanje sporov, ki motijo delovanje družbe.

Sistem je torej neločljiv od družbe, v kateri se nahaja, družba je tako rekoč njegovo okolje. Sistem in družba sta povezana preko sistemskih spodbud in odgovorov. V okviru političnega sistema pa je mogoče med seboj ločiti tudi več podsistemov, ki pravzaprav tvorijo sistem. Ti podsistemi so na primer podsistem političnih strank, uradniški podsistem, podsistem družbenih gibanj, itd.

Na tej teoretični podlagi je mogoče politični sistem opisati kot sistem institucij, interesnih skupin, političnih strank, sindikatov, ter ostalih akterjev, ki so v mreži odnosov in razmerjih moči, ta razmerja pa določajo in uravnavajo norme in (pisana in nepisana) pravila, ki usmerjajo in določajo tudi njihovo funkcioniranje. Ker so ti akterji v razmerjih moči in je odnos med njimi vedno hierarhičen, so nekatere institucije/organizacije v poziciji odločanja, medtem ko nekateri akterji lahko zgolj deloma prisostvujejo procesom odločanja, spet tretji pa nimajo praktično nikakršnega vpliva in lahko samo sledijo ukazom. V političnem sistemu je vladajoči subjekt tisti, ki določa politike, te pa naj bi težile, povedano v najširšem smislu, k zagotavljanju reda in varnosti v določeni družbi. Prav tako so politike usmerjene k urejanju praktično vseh vidikov družbenega življenja, preko česar se vzdržuje relativno stabilen odnos med institucijami in

posamezniki. Vladajoči subjekti morajo poskrbeti tudi, navadno tudi preko ostalih akterjev v političnem sistemu, da je administriranje in implementacija politik kar se da uspešna.

Kot že rečeno, politični sistem nikakor ne smemo enačiti z državo, je pa res, da navadno govorimo o političnem sistemu določene države. To pomeni, da v okviru države kot političnega subjekta lahko razpoznamo določeno obliko političnega sistema, identificiramo, kakšen je ustroj tega političnega sistema ter njegovega načina delovanja. V vedi o politiki je tako država pomembna za razumevanje političnega sistema, saj se pogosto politični sistem proučuje prav na ravni države. Zato si поблиže pogledimo še, kaj pod izrazom države sploh razumemo.

Država

Še vedno prevladujoča politična delitev sveta je delitev na države. Toda to nikakor ne pomeni, da je tako od nekdaj in da bo tovrstno razmejevanje vztrajalo v nedogled. Vedeti je potrebno, da svet ni bil vedno razdeljen na države, po drugi strani pa nekateri znanstveniki na podlagi spremljanja globalizacijskih procesov trdijo, da bo obstajal svet tudi potem, ko držav kot političnih enot ne bo več.

Država nikakor ni enoznačen pojem, zato je poskus kakršnegakoli opredeljevanja vedno podvržen drugim možnim interpretacijam in načinom pojasnjevanja tega kompleksnega pojava. Po najbolj razširjeni definiciji je država posebna organiziranost oblasti, ki ima učinkovito suverenost nad določenim geografskim območjem in populacijo, pri čemer si lasti tudi legitimno uporabo fizične sile na tem teritoriju.

Morda več kot ta gola definicija pove historična perspektiva na razvoj države kot moderne iznajdbe. Država kot politična ureditev se je začela razvijati v času srednjega veka, ko so bili monarhi »ujeti« med dvema drugima viroma avtoritete. Na eni strani je bila cerkev vodilna avtoriteta nad monarhi, kjer so slednji igrali vlogo njenega podaljška. Po drugi strani pa so fevdalni veljaki uspeli uveljavljati svojo voljo nad svojimi podaniki, nad katerimi posledično

monarhi niso imeli tako izrazitega vpliva. Monarhi so tako poiskali načine, kako se otresti teh virov oblasti. Ti poskusi so šli z roko v roki z uveljavljanjem denarnega gospodarstva. Tovrstno gospodarstvo je bilo pogoj za nastanek javnega uradništva in omogočilo tudi obdavčevanje, preko katerega si država zagotavlja nujne vire za plačevanje javnega uradništva.

Drug pojav, ki je botroval oblikovanju modernih držav je specializacija političnih funkcij, ki so se postopno ločevale od gospodarskih in verskih. Prav ta diferenciacija je ustvarila potrebo po usklajevanju vse večjega števila političnih funkcij, ki jih je nase prevzemal državni aparat. Od tod tudi vse večje število funkcionarjev ter širitev upravnega sektorja države, ki je prevzemal predvsem izvrševalne oziroma implementacijske naloge, kot samostojna veja oblasti pa se je izkristaliziral zakonodajni ali odločevalski aparat.

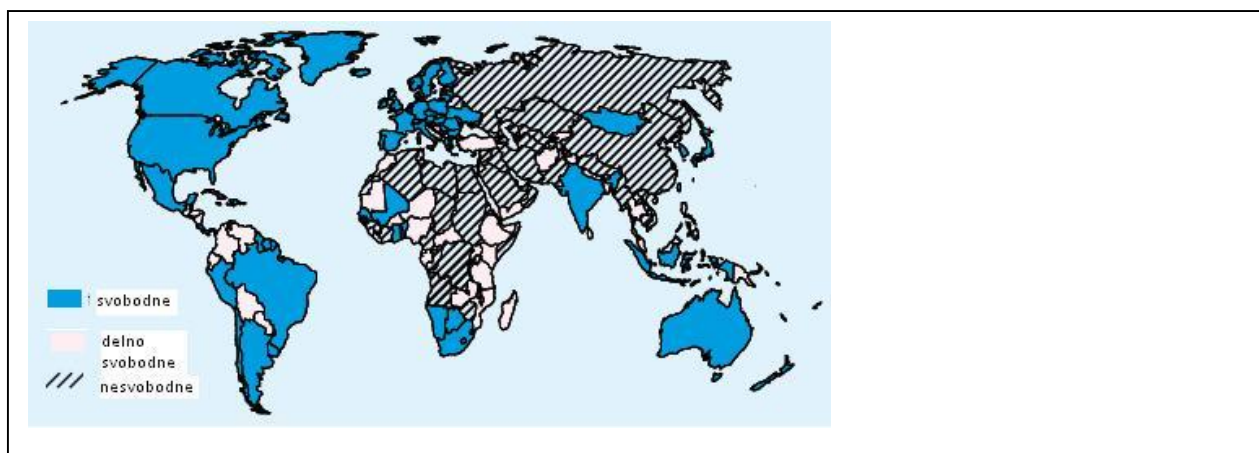
Tretjič, pomembno vlogo pri oblikovanju držav so odigrali tudi mednarodni politični dejavniki, med njimi morda najpomembnejši so bili vojaški spopadi. Kot je ugotovil teoretik Tilly (1975) so vojne oblikovale države in države so vodile vojne. Zaradi uvedbe smodnika se je od 14. stoletja povsem spremenil način vojskovanja in povzročil pravo oboroževalno tekmo. V času vojn in z rastjo birokracije se je moč lokalnih fevdalnih veljakov manjšala, oblast pa s tem, v 16. in 17. stoletju, vse bolj centralizirala v rokah monarhov. Slednji so med seboj vzpostavljali tudi diplomatske vezi, kar je postal tudi eden izmed temeljev za oblikovanje sistema suverenih držav.

Večkrat smo zapisali, da so države suverene, zato je na mestu še, da pojasnimo tudi ta pojem. Koncept suverenosti je v tesni povezavi z močjo oziroma oblastjo. Suvereno telo ali institucija je tista, ki nad njo nima nobene avtoritete, je sama najvišja avtoriteta. V najširšem smislu je torej suverena tista država, ki si je nihče ne more oziroma naj ne bi smel podrediti.

Večina razprav ločuje med zunanjo in notranjo suverenostjo. Zunanja suverenost (pravimo ji tudi neodvisnost) je pomembna zato, ker si država na tej podlagi lahko pridržuje pravico do urejanje njenih notranjih zadev ne da bi se pri tem vmešavale druge države, poleg tega pa

urejajo tudi odnose z drugimi državami v mednarodnem okolju. Notranja suverenost pa označuje predvsem vzpostavljeno oblast na določenem teritoriju, oblast pa je navadno razdeljena na tri veje, zakonodajno, izvršno in sodno. Prav veje oblasti, njihova medsebojna razmerja in delovanje pomembno, vendar ne izključno, določajo, kako in na kakšen način funkcionira politični sistem v določeni državi.

2. Demokratični in nedemokratični politični sistemi

V sodobnem svetu prevladujejo demokratični politični sistemi. Demokracija je tista oblika politične ureditve, ki je pogosto označena kot najbolj stabilna in primerna za urejanje družbenih in ekonomskih razmerij in razmer v določeni družbi. Teza o demokraciji kot najboljši možni ureditvi je obveljala predvsem v obdobju zadnjega četrletja 20. stoletja, ko se je število držav z demokratično ureditvijo več kot podvojilo. S tem obratom k demokraciji je prevladala tudi ideja, da demokracije same po sebi prispevajo k mednarodnemu miru in napredku, saj naj bi se med seboj redkeje znašle v oboroženem konfliktu, prav tako pa se med seboj lažje in bolj učinkovito dogovarjajo o trgovinskih sporazumih (Huth and Allee, 2004).

Ne glede na to, da je demokracija postala prevladujoč politični sistem, pa vseeno obstaja nemalo težav pri opredeljevanju kaj demokracija sploh je. Obstaja namreč vrsta različic

demokracij. O različnih tipih demokracije bomo spregovorili v nadaljevanju, za sedaj pa lahko rečemo, da je skupno klasičnim opredelitvam demokracije poudarjanje vloge legitimnosti, ki ji jo podeljujejo državljani oz. vladavine ljudstva. Demokracije je tako oblast iz ljudstva, oblast ljudstva in oblast za ljudstvo. Moč vladajočih izvira iz pooblastila ljudi, ki pripadajo določeni skupnosti. Eden izmed vidnejših teoretikov demokracije, Robert Dahl (1971), je kot temeljno značilnost demokracije opredelil zmožnost oblasti, da v okviru politične enakosti trajno ustrezajo prioritarnim zahtevkom državljanov. Da bi lahko bila ta temeljna značilnost udejanjena tudi v praksi, mora država zagotoviti: svobodo ustanavljanja organizacij in vključevanje vanje; svobodo izražanja; volilno pravico; pravico do tekmovanja za podporo in glasove; pravica biti izvoljen na politične funkcije; alternativni viri informacij; svobodne in poštene volitve; institucije zaradi katerih je vlada odvisna od glasovanja in drugih oblik izražanja političnih prioritet. Ko je torej izpolnjenih teh osem zagotovil, potem je v demokracijah omogočeno, da o nekaterih najpomembnejših zadevah sprejema odločitve celotno ljudstvo ali pa določeni posamezniki, ki jih je izbrala oziroma izvolila večina ljudstva.

Od kod sploh izvira beseda demokracija? Beseda izvira iz starogrške besede *demokratia*, ki je sestavljena iz dveh besed: *demos*, kar pomeni ljudstvo in *kratein*, kar pomeni vladati. Demokracija torej pomeni vladavina ljudstva, kjer posamezniki, ki živijo v isti skupnosti/državi odločajo o tem, kdo je tisti, ki sprejema odločitve in kakšne so te odločitve. Tako se demokracija v svojem dobesednem smislu nanaša ne le na izvolitev vladajočih s strani vladanih, temveč predvsem na nekakšno obliko samovladanja pri katerem imajo vse polnoletne osebe enako možnost sodelovanja pri oblikovanju odločitev. V splošnem velja, da je od vseh oblik demokracije, ki se najbolj približa samovladanju, tista, ki jo označujemo kot neposredno (Cerar 2009).

Neposredna demokracija

Prva neposredna demokracija se je pojavila v antični Grčiji, bolj natančno, v mestni državi (polis) Atene. Polis so bile majhne neodvisne državice, katerih mestno jedro je bilo obdano z ruralnim

zaledjem. Atene so imele v času okoli 5 stoletja pr. n. št. med 30 in 40 tisoč prebivalcev. Simbol atenske neposredne demokracije je prav gotovo skupščina (eklezija), na kateri so 40 krat na leto zbrali državljani Aten in razpravljali in odločali o zadevah Aten. Skupščina je odločala tudi o tako pomembnih zadevah kot je na primer odločanje o vstopu v vojno ali vzpostavitvi miru. Pomembno je, da so v skupščini smeli sodelovati le tisti z državljansko pravico, to pa so bili moški, stari nad 20 let. Sužnji, ženske ter tujci so bili torej iz takratnih demokratičnih procesov izključeni (Thorley, 1998).

Toda skupščina ni bila edina institucija, v okviru katere so lahko državljani participirali, saj so Atenčani v tistem času razvili tudi nekatere druge organe, preko katere so vodili in upravljali družbene in ekonomske zadeve. Tako je na primer administrativne zadeve prevzel izvršni svet (svet petstotih ali bulé), v katerem so smeli sodelovati državljani stari nad 30 let. Ko je bil posameznik izvoljen v svet, je mesto zasedal za obdobje enega leta. Poleg tega nekakšnega upravnega organa je imela atenska demokracija zelo razvit tudi sodni sistem, v okviru katerih so najprej delovala ljudska sodišča (heliaia), ta sistem pa je bil potem izpopolnjen z institucijo dikasterijev (dikasteria), nekakšnih prizivnih sodišč (Thorley, 1998).

Seveda pa demokratični politični sistem antičnih Aten nikakor ni bil popoln. Med drugim je bila pomanjkljivost v tem, da je bilo državljanstvo, kot smo že omenili, omejeno na moške, stare več kot 20 let. Državljanstvo pa je bila pravica, ki se je prenašala z rojstvom. Kot že rečeno, ženske, sužnji in tujci niso smeli sodelovati v javnih zadevah. Sodelovanje v demokratičnih postopkih in institucijah je bilo precej omejena praksa in nikakor ne množično razširjena. Večina državljanov se tako ni udeleževala zasedanj skupščine; niti po tem ne, ko je bilo uvedeno plačilo za udeležbo. Z današnjega vidika bi lahko prav tako rekli, da so bili postopki v okviru atenske demokracije precej zapleteni in potratni tako v finančnem kot tudi v časovnem smislu. Še ena pomanjkljivost pa je, da takratno samovladanje ni vedno vodilo k odločni in koherentni politiki. Prav nasprotno, pogoste so izglasovane politike vodile v neefektivnost in nefunkcionalnost vladanja (Hague and Harrop, 2007).

Tudi danes poznamo v demokracijah, ki so predstavniške, nekatere možnosti neposrednega demokratičnega so(delovanja) državljanov. Kakšne so te možnosti bomo predstavili v okviru pregleda posrednih demokracij.

Predstavniška demokracija

Praktično vse sodobne demokracije so predstavniške. Osrednja prvina predstavniškega demokratičnega sistema so seveda volitve, na katerih lahko državljanji določene skupnosti odločajo o tem, kdo jih bo v določenem mandatnem obdobju predstavljal in odločal za ter namesto njih. Svobodne in poštene volitve ter institucije, ki jih oblikujejo izvoljeni, so bistveni elementi, ki zagotavljajo demokracijo. Predstavniški sistem ne more obstajati brez periodičnih volitev, prek katerih se zagotavlja, da so vladajoči v svojem razmerju do vladanih odgovorni. Za demokracijo je torej nepogrešljiva prvina navzočnost tekmovalnih, poštenih, svobodnih, tajnih in ponavljajočih se volitev (Hague and Harrop, 2007).

V predstavniškem sistemu mora biti zagotovljena splošna volilna pravica. Poznamo dve osnovni vrsti volilne pravice in sicer aktivno ter pasivno. Prva, aktivna volilna pravica pomeni, da vsak polnoletni državljan lahko izbira svojega predstavnika (npr. volitve poslancev v parlament). Pasivna volilna pravica pa pomeni, da lahko vsak polnoletni državljan kandidira na volitvah in se na ta način poteguje za predstavniško mesto (npr. mesto poslanca v parlamentu).

Pomembna prvina predstavniške demokracije je tudi to, da je oblast omejena. To pomeni, da je posamezniku zagotovljena svoboda in da oblast ne more posegati v njegove pravice. Omejenost oblasti označujemo tudi z izrazom ustavna oblast, s čimer se poudarja, da mora sleherna demokratična oblast biti podrejena zakonu. Demokracija podreja moč oblasti pravosodnemu nadzoru, spoštovanju zakona in ustave (Della Porta, 2003).

Volilna pravica ni edina pravica posameznikov, ki mora biti spoštovana, če naj bo določena država demokratična. Varovane morajo biti tudi osnovne človekove pravice, ki so varovale človekovih vrednot in lastnine. Zagotavljanje osnovnih človekovih in bolj specifičnih

državljskih pravic torej pomeni varovanje človekovega življenja, osebnega dostojanstva, lastnine ter vrsto ostalih političnih, civilnih in socialnih pravic ter svoboščin.

Med ključne politične pravice sodijo, kot smo že rekli, pasivna in aktivna volilna pravica. Med pomembnejše civilne pravice uvrščamo tiste pravice, ki posamezniku zagotavljajo osebno svobodo, svobodo govora, misli, vere ter pravice, ki so povezane z zagotavljanjem pravičnih in poštenih sodnimi postopki. Socialne pravice pa so tiste, ki zajemajo pravice pri gospodarski blaginji (Della Porta, 2003).

Pomembno mesto v demokraciji ima tudi spoštovanje in zagotavljanje pravic različnih družbenih manjšin. V predstavniških demokracijah je namreč navadno na oblasti tisti, ki ga je izvolila večina, saj se le redkokdaj zgodi, da bi o tem, kdo naj vlada, v družbi obstajal konsenz. Toda to ne pomeni, da tisti, ki se v določeni skupnosti oziroma družbi niso strinjali z večinskim mnenjem ali izborom, nimajo nobenih pravic. Tudi njihove pravice je potrebno spoštovati in upoštevati. Prav tako pa je potrebno zagotavljati pravice tudi tistim družbenim manjšinam, ki se od večine razlikujejo po določenih specifičnih življenjskih okoliščinah (npr. invalidnost, istospolna usmerjenost, itd.) ali pa so pripadniki druge narodne skupnosti živeče v okviru druge nacije (v Sloveniji imata tak status priznani italijanska in madžarska narodna skupnost).

V sodobnih demokracijah je eden najpomembnejših elementov delitev državne oblasti, kar je osnovi in ključni način preprečevanja zlorabe oblasti ali kopičenja oblastnih mehanizmov v rokah zgolj nekaterih. Delitev oblasti omejuje moč državne oblasti in omogoča nadzor nad njo. Če obstaja taka delitev, potem se veje oblasti lahko med seboj nadzirajo in preprečujejo, da bi katera od njih prevladala. Prevladujoča delitev je tridelna in sicer se oblast navadno deli na zakonodajno, izvršilno in sodno oblast.

Zakonodajna oblast sprejema ali spreminja zakone ter ustavo. Na ta način določa ureditev ter postavlja najpomembnejša pravila v državi. Zakonodajno vejo oblasti predstavlja predstavniško telo ljudstva, ki je običajno parlament.

Izvršilno oblast navadno predstavlja vlada, ki je osrednja institucije izvrševanja sprejetih zakonov in uredb. Vlado običajno sestavljajo predsednik vlade, ki ima okoli sebe ekipo ministrov. Slednji pokrivajo različna področja, ki so v določeni družbi najpomembnejša.

Sodno oblast sestavljajo sodišča, čigar naloga je, da v skladu z zakoni razsojajo o pravnih zadevah ali sporih, ki se pojavljajo v družbi. V svojih odločitvah so sodniki, ki delujejo v okviru sodišč, neodvisni, biti pa morajo nepristranski (Cerar, 2009).

Kot je bilo rečeno že na začetku poglavja, je tudi v posrednih demokracijah predvideno aktivno sodelovanje ljudi ne zgolj preko volitev temveč tudi preko drugih oblik neposredne participacije. Peticija je ena izmed takšnih oblik, ki državljanom omogoča, da na državne organe naslovijo svoje pobude. Peticijo je mogoče razumeti kot izraz svobode mišljenja in govora.

Druga oblika neposredne demokracije je ljudska zakonodajna pobuda ali iniciativa. Z iniciativo lahko skupina državljanov državnemu zboru, da ta sprejme nek zakon. Državljeni na ta način neposredno predlagajo sprejem nekega zakona, vendar seveda državni zbor odloča ali ga bo sprejel ali ne.

Morda najpomembnejša oblika neposredne demokracije je referendum. Na referendumu imajo vsi polnoletni državljeni možnost odločati o določeni družbenopolitični zadevi. Obstajata dve osnovni obliki referendumov in sicer posvetovalni referendum in zakonodajni referendum. Posvetovalni referendum se izvede na pobudo državnega zbora, ko želi izvedeti mnenje ljudstva o določeni zadevi. Ne glede na to, ali ljudstvo določeno zadevo podpre ali jo zavrača, državni zbor ni zavezan k spoštovanju ljudstva. Zakonodajni referendum pa ima zakonsko veljavo, kar pomeni, da je izid glasovanja na referendumu v celoti zavezujoč. To pomeni, da ima v tem primeru glede vprašanja, ali naj zakon stopi v veljavo ali ne, odločilni glas ljudstvo in ne državni zbor (Cerar, 2009).

Demokratska ureditev v Sloveniji

Bolj podrobno si velja ogledati še značilnosti slovenskega demokratičnega političnega sistema. Slovenija je republika, kar pomeni, da ima oblast ljudstvo in da velja načelo ljudske suverenosti. Vse državne oziroma oblastne institucije so za svoje delo odgovorni ljudstvu, kar pomeni, da so pri svojem delu ves čas podrejene volji ljudstva. To narekuje tudi ustava, zakoni in drugi pravni akti, ki določajo načine demokratičnega delovanja. V Sloveniji kot pravni državi so pravila funkcioniranja demokratičnih procesov (npr. volitve, razrešitve odgovornih politikov, sprejemanje ustave, neposredni demokratični načini odločanja, itd.) določeni vnaprej in jih je kot take potrebno spoštovati. Ustava je tudi eno izmed zagotovil spoštovanja človekovih pravic, s čimer se varujeta svoboda in dostojanstvo vsakega posameznika ne glede na njegov spol, starost, nacionalno ali rasno pripadnost, versko prepričanje in spolno usmerjenost.

Tudi v Sloveniji, tako kot je to v demokratičnih ureditvah običajno, velja načelo delitve oblasti. Ta se torej deli na zakonodajno, izvršilo in sodno. Vsaka veja oblasti je avtonomna in neodvisna od druge, se pa med seboj nadzirajo in s tem preprečujejo, da bi katera od njih prevladala. V okviru zakonodajne veje oblasti je v Sloveniji ključna institucija parlament, v okviru izvršilne vlada in v okviru sodne sodišča.

Slovenski parlament je dvodomen in ga sestavljata državni zbor in državni svet. Pomembno je vedeti, da oba doma nimata enakih pristojnosti in moči. Vsekakor je veliko pomembnejši državni zbor, ki je predstavniški dom parlamenta in edini lahko sprejema zakone. Kot tak je nosilec zakonodajne veje oblasti in je splošno predstavniško telo slovenskega ljudstva. Državni zbor šteje 90 članov, od tega je po eno mesto določeno za poslanca madžarske in italijanske narodnosti. Mandatna doba poslancev je štiri leta. Poleg primarne, torej zakonodajne funkcije, državni zbor opravlja tudi volilno in nadzorno funkcijo. V okviru volilne funkcije državni zbor voli predsednika vlade in ministre, predsednika in podpredsednika državnega zbora, sodnike ustavnega sodišča itd. V okviru nadzorne funkcije pa državni zbor odreja parlamentarne preiskave, odloča o (ne)zaupnici vladi oz. posameznim ministrom in o obtožbi predsednika republike, predsednika vlade in ministrov pred ustavnim sodiščem (Lukšič, 2001).

Državni svet je organ, ki v okviru parlamenta zastopa različne družbene interese. Sestavlja ga 40 članov, ki zastopajo interese delodajalcev, delojemalcev, lokalne interese itd. Člani državnega sveta so voljeni za obdobje petih let. Pri svojem delovanju je relativno omejen, saj ne sprejema ustave, zakonov, proračuna in drugih odločitev, temveč lahko le svetuje in podaja mnenja državnemu zboru. Njegova funkcija je torej primarno posvetovalne narave. Kljub temu lahko državni svet vloži odločilni veto na katerikoli zakon, ki ga sprejme državni zbor. Če državni svet vloži tak veto, potem mora predlog zakona na ponovno glasovanje v državni zbor.

Nosilka izvršilne veje oblasti je vlada. Vlada izvršuje zakone in druge akte, ki jih sprejema državni zbor. Preko tega ima vlada moč urejati in oblikovati politiko države. Je enotno kolegijsko telo, ki ga sestavljajo predsednik in ministri. Mandatarja vlade predlaga predsednik republike po posvetovanju s predstavniki poslanskih skupin. Če in ko je mandatar potrjen, sestavi vlado, vsak ministrski kandidat pa mora pred glasovanjem opraviti zaslišanje na matičnem odboru državnega zbora. Mandatar je praviloma voditelj največje parlamentarne stranke, še pred sestavo vlade pa mora svojo stranko povezati z eno ali več drugimi parlamentarnimi strankami, ki imajo v državnem zboru skupaj večino in na ta način tvorijo vladno koalicijo. Ostale parlamentarne stranke, ki niso v koaliciji, tvorijo parlamentarno opozicijo, katere primarna naloga je nadzor nad delom vlade in vladne koalicije.

Slovenija daje velik poudarek na decentralizaciji, s čimer želi zagotoviti, da bi ljudje preko političnih institucij na nižjih nivojih lažje, hitreje in bolj učinkovito odločali o zadevah, ki najbolj neposredno zadevajo njihova življenja. V tej luči temelji ideja decentralizacije temelji na politiki lokalne samouprave, ki je oblika samoupravnega urejanja in odločanja o življenjskih potrebah prebivalstva preko lokalnih političnih institucij.

Vsekakor je tudi lokalna samouprava oblika demokratičnega odločanja, saj prebivalci lahko volijo predstavnike v lokalna predstavniška telesa, ta telesa pa odločajo o lokalnih zadevah, ki so pomembne za določeno lokalno skupnost. V Sloveniji sta dve obliki lokalne samouprave in sicer občine ter pokrajine. Občina je osnovna lokalna skupnost, ki samostojno odloča in ureja lokalne

zadeve. Osnovni organi občine so župan, občinski svet in nadzorni odbor. Župan občino predstavlja in zastopa, sklicuje in vodi seje občinskega sveta, vendar nima pravice glasovanja. Župan je voljen neposredno. Občinski svet je najvišji organ lokalne samouprave in odloča o vseh zadevah občine. Mandat članov posameznega občinskega sveta je štirileten, volijo pa jih občani (Lukšič, 2001).

Nedemokratski sistemi

Čeprav so danes demokratični sistemi prevladujoči, pa zgodovinski pregled oblik političnih sistemov pokaže, da so bile v preteklosti različne nedemokratske ureditve prevladujoče in nekaj povsem običajnega. Tudi sodobni svet pozna precejšnje število držav, ki jih je mogoče označiti kot nedemokratske, kar seveda pomeni, da tovrstni sistemi niso zgolj stvar preteklosti.

Pri pregledu nedemokratskih sistemov velja najprej predstaviti tradicionalne nedemokratske ureditve, v katerih oblast pripada neposredno in neomejeno voditelju oziroma suverenu. Tak način vodenja lahko še vedno najdemo na Bližnjem vzhodu in ponekod na afriški celini (Hague and Harrop, 2007). V tradicionalnih nedemokratskih sistemih si vladar povsem podredi svoje subjekte, katerih pravice niso zagotovljene, pri njegovem delovanju pa ga ne omejuje ne zakon ne kakšne druge politične institucije. Moč voditeljev v okviru tradicionalnih nedemokratskih sistemov pogosto temelji na paternalističnem odnosu. To pomeni, da je taka oblika vladavine utemeljena na osebni avtoriteti moškega voditelja, ki svojim subjektom vlada tako, kot bi bil vodja velike družine. Skozi figuro očeta voditelj svojo moč utrjuje prek ideje o skrbi za subjekte, hkrati pa se ravno skozi to pozicijo ohranjata njegova dominantna pozicija in odnos neenakosti (Gerth and Mills, 1948). Taka oblast ni povsem neomejena in arbitrarna. Ker je voditeljeva avtoriteta pogosto utemeljena v veri, tudi institucija nasledovanja funkcionira skozi dedovanje, saj se na ta način vzdržuje ideja, da je voditeljstvo točno določene osebe ali družine t.i. božja volja.

Glede na to, da obstaja nemalo različnih nedemokratskih ureditev, se za lažje opredeljevanje različnih vrst nedemokracij uporabljajo številne spremenljivke. Tako se nedemokratske ureditve lahko razlikujejo po:

- Obliki vladajoče garniture: ta spremenljivka se nanaša na stopnjo koncentracije oblasti, vlogo vojske in ostalih represivnih institucij, obstoj strank(e),
- Raven zatiranja: ta spremenljivka se nanaša na stopnjo kratenja človekovih pravic ter na raven dopuščanja delovanja političnih nasprotnikov,
- Stopnja mobilizacije: ta spremenljivka se nanaša na način urejanja politične participacije, saj nekatere nedemokracije prebivalstvu vsiljujejo participacijo (delegirana participacija), drugod pa jo preprečujejo,
- Ideološka izoblikovanost: ta spremenljivka se nanaša predvsem na to, kako oblast ljudstvu ponuja vizijo boljše, utopične prihodnosti (Della Porta, 2003).

Dve osnovni obliki nedemokratskih sistemov sta avtoritarni sistemi in totalitarni sistemi. Za avtoritarne sisteme je značilen omejen politični pluralizem, brez jasno izoblikovane vodilne politične ideologije ter brez široke politične mobilizacije. Gre za sisteme, kjer oblast ne vpliva na vse segmente družbenega življenja in kot taka torej ni vseobsegajoča. Na oblasti je navadno vodja ali ozka skupina, pogosto v povezavi z vojaškimi (hunte), verskimi (teokracije), monarhičnimi (monarhije) ali gospodarskimi oblikami avtoritet.

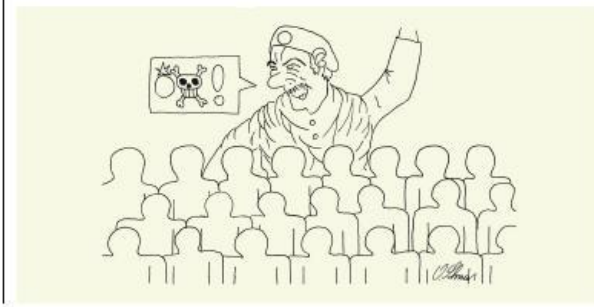
Totalitarni sistemi želijo, v nasprotju s prej opisanimi avtoritarnimi sistemi, spreminjati družbo nad katero izvajajo oblast. Beseda totalitarizem pomeni vseobsegajočo vrsto oblasti. Označuje tisto obliko ureditve, kjer oblast posega v vse pore družbenega življenja in si želi podrediti vse vidike skupnosti. Totalitarna oblika družbenopolitične ureditve se je razvila v 20. stoletju, vendar je pomembno dodati, da tudi vsi totalitarizmi med seboj niso enaki. Kljub temu je mogoče identificirati nekatere skupne značilnosti. Prva je, da ljudstvu v takem sistemu niso zagotovljene človekove pravice, in da se mora posameznik v tem sistemu povsem prilagoditi vladajočemu načinu mišljenja. Dovoljen je torej tak pogleda na svet, kot ga priznava oblast. Druga značilnost je, da je oblast v rokah enega samega voditelja ali skupine voditeljev, ki pa

imajo za seboj celotno politično organizacijo oziroma politično stranko, ki je tudi edina dovoljena - vse ostale politične grupacije ali skupine so prepovedane. Tretja značilnost je ostra medijska omejenost. To pomeni, da ima oblast medije (radio, televizijo, tiskane medije, internet, itd.) povsem pod nadzorom in tako smejo poročati le tisto, kar odobri oblast. Vlada torej popolna cenzura nad sredstvi množičnega komuniciranja. Četrta značilnost pa je, da so tudi institucije, ki imajo monopol nad prisilo (vojska in policija) povsem pod nadzorom oblasti (Cerar, 2009).

Didaktični primer:

Proces političnega odločanja in razlikovanje med demokratičnimi in nedemokratičnimi političnimi ureditvami.

Vir: prilagojeno po: Grosch, Hegermann, Koch in Wehner (2008).

To obliko političnega sistema imenujemo: _____	To obliko političnega sistema imenujemo: _____
A Pazljivo opazujte risbo. Kaj opazite? kateri problemi so prisotni?	C Kako bi poimenovali prikazano obliko političnega sistema / države?
B Katere so ključne zadeve o katerih se odloča v državi?	D Na kakšne načine so ljudje lahko kritični do oblasti / države in kakšno je vaše stališče glede tega?

3. Politična kultura in politična socializacija

Uvod

Preden se lotimo opredelitve politične kulture je potrebno nameniti nekaj besed o problematični uporabi pojma politična kultura v vsakdanji rabi. Pojem politična kultura se vse prevečkrat uporablja za moraliziranja in žaljenje v smislu, da določen posameznik ali skupina nima politične kulture. V tej luči je potrebno poudariti, da ima vsaka politična skupnost ne glede na svoje značilnosti kot so predstave, norme, vrednote, vedenja, identifikacije in vzorce obnašanja svojo specifično politično kulturo. Zelo težko govorimo tudi o bolj ali manj razvitih političnih kulturah. Predvsem zato, ker zopet lahko zelo hitro zapademo v moraliziranje in vrednostne sodbe namesto, da bi pojem uporabili za razlago določenih družbenih realnosti. Kljub tem problemom pa je politična kultura, če je uporabljena v namene razlage, eden od najbolj uporabnih pojmov za razlago različnosti in podobnosti med posameznimi družbami (političnimi skupnostmi) ter posledično za primerjavo posameznih družb med seboj tako glede različnih političnih fenomenov, procesov, institucij in praks.

Opredelitev politične kulture

V najširšem pomenu je politična kultura **celotno znanje o politiki in političnem**, ki zajema stališča do politike in v politiki ter različne politične ideologije (npr. liberalizem, socializem, konservativizem). Hkrati politična kultura zajema **politično vedenje v najširšem smislu**. Tvorijo jo tudi **politični ideali**, ki vodijo posameznikov ravnanje. Poleg tega zajema **pravila delovanja v politiki ter norme**, ki jih uveljavljajo posamezne politične skupnosti. Ker zajema tako znanje kot vedenje o in v politiki, je potrebno politično kulturo razmeti kot **vsebino** (katere vsebine se pojavljajo v politiki) ter hkrati kot **obliko** (kako se o teh vsebinah razpravlja, kakšni so načini sprejemanja skupnih odločitev ipd.).

Obstoječa politična kultura je **izid dolgega zgodovinskega procesa**. Njen nastanek ni niti popolnoma nadziran niti popolnoma neodvisen od ravnanja pripadnikov določene politične skupnosti. Predstavlja **zamejen in trajen odnos do politike v širšem smislu**, in sicer v smislu vsake dejavnosti in družbenega odnosa tako med posamezniki kot družbenimi skupinami, tako na lokalni kot na regionalni, državni, mednarodni in nadnacionalni ravni¹. Politične kulture zato ni možno hitro spreminjati. Hkrati pa politična kultura ni le skupek formalnih pravil, zakonov in drugih normativnih aktov. Politično kulturo bi zato lahko opredelili tudi kot nekakšen **program možnega političnega vedenja, ki predstavlja skupek relativno trajnih vedenjskih vzorcev v politiki, spoznaj, stališč, pričakovanj, usmeritev in vrednot**. Te ne zadevajo le politike, temveč kateregakoli posameznika v politiki kot tudi njegovo pripravljenost in sposobnost sprejeti določene politične vloge (npr. vlogo volivca, politika).

Če povzamemo je politična kultura **skupek načinov odzivanja na politiko in politično, vsota znanj, ki so politično pomembna, stališč in mnenj, ki jih imajo posamezniki o politiki in svojem domnevnem položaju in vlogi v njej**. Politična kultura **omeji polje možnega** (mišljenja, vedenja) v okviru določene politične skupnosti, **osredotoča pozornost** na določene dogodke in tematike,

---

¹ Politika v ožjem smislu je predvsem dejavnost države in/ali postopki, procesi, prakse, institucije, ki so z državo povezani.

usmerja, a **obnašanje** ne določa popolnoma, ter **določa probleme**, ki jih je možno naslavljanje². Politična kultura **opredeli niz možnih političnih alternativ** med katerimi lahko člani politične skupnosti izbirajo. Te alternative so večinoma utelešene v različnih političnih strankah. To pa ne pomeni, da so politične kulture določenih političnih skupnost enotne in nespremenljive. Politične kulture pod svojo streho namreč združujejo zelo nasprotujoče si poglede, ki niso nujno kompatibilni niti med seboj povezani, temveč so deljeni v določene skupke oz. politične (sub)kulture. O tem bo več govora v nadaljevanju.

Pri opredelitvi politične kulture pa ne smemo pozabiti, da je ta vedno **medosebna**. Politična kultura se namreč **vzpostavlja, ohranja in prenaša preko in v okviru medosebnih odnosov**. Posredujejo jo različne skupnosti, tako nacionalne, razredne, etnične, regijske kot poklicne.

Posamezniki tako nimajo politične kulture, temveč prepričanja, vrednote in mišljenja, ki jih pridobijo v procesu socializacije ter predvsem politične socializacije, ki jo bomo natančneje predstavili v nadaljevanju.

Hkrati pa posamezna politična kultura ni samozadostna, temveč **se vzpostavlja, ohranja in razvija v medsebojnem vplivu z drugimi političnimi kulturami**, procesi, institucijami tako v okviru ene politične skupnosti kot izven okvirov te politične skupnosti (npr. v mednarodnem okolju).

Kot smo že omenili je politična kultura relativno trajen skupek vzorcev obnašanja ter znanj o politiki, ki se počasi spreminja. Ta relativna trajnost je posledica **težnje vseh političnih sistemov k svojemu obnavljanju in razvoju**. Zelo veliko procesov, postopkov in institucij v določeni družbi je zato namenjenih zagotavljanju njene obnove in obstojnosti. Obstoječe politične institucije (parlament, vlada, sodišča) so tako hkrati odraz politične kulture ter njene sooblikovalke. Kar pa ne pomeni, da so nespremenljive ali celo trajnejše od politične kulture. **Politična kultura namreč predstavlja vmesno polje med ideali političnega sistema ter dejanskim stanjem na**

---

² Na primer v okviru političnih kultur ZDA je vprašanje nošenje orožja legitimno politično vprašanje medtem, ko osredotočanje na to vprašanje v kontekstu slovenskih političnih kultur ni legitimno.

terenu. Če pride do določene spremembe v politični kulturi ali do določenega razvoja političnih institucij v smer, ko posamezne institucije preveč odstopajo od določenih idealov političnega sistema potem pride do spremembe političnih institucij. Lep primer za to je na primer uvedba institucij predstavniške demokracije v nekdanje socialistične države, tudi v Slovenijo, konce 1980ih in v začetku 1990ih.

Preden preidemo na politično socializacijo kot ključnega procesa preko katerega se obnavlja določena družbeno-politična ureditev in preko katerega posameznik prevzame politično kulturo lastne politične skupnosti, je potrebno na kratko opredeliti katere **družbeno-politične okoliščine** določajo konkretno politično kulturo ter posledično politično socializacijo.

Konkretno politično kulturo določajo **posamezni zgodovinski politični dogodki**, ki določajo vsebino političnega tekmovanja ter vzpostavljajo določene tradicije ravnanja in znanj. V slovenskem političnem prostoru so za politični boj med drugimi ključne naslednje tematike kot so osvobodilni boj in kolaboracija med drugo svetovno vojno, dogajanja po drugi svetovni vojni (obdobje enostrankarskega sistema) ter procesi in dogodki med osamosvajanjem, kasneje se tem tematikam za določen čas pridruži pridruževanje Evropski uniji in NATO.

Poleg tega konkretno politično kulturo določajo **spmembe in procesi na področju demografskih trendov** (število in struktura prebivalcev), **gospodarskih sprememb, družbenih in političnih sprememb** predvsem **pa kompleksnost sodobnih družbenih odnosov**, ki jih vedno bolj določa globalizacija.

Politična socializacija

V širšem smislu je politična socializacija celotnost procesov grajenja politične osebnosti vsakega posameznika. Ti potekajo tako formalno (v okviru družbenih institucij) in neformalno (v okviru drugih družbenih razmerij) kot jasno razvidno (npr. spoznavanje s političnim sistemom

skupnosti v okviru izobraževalnega sistema) ter bolj prikrito (npr. različni miselne usmeritve (tekmovalnost, sodelovanje), ki tvorijo oporo dojemanju politike in političnega. Lahko pa je politična socializacija tudi namerna in načrtna. Ta poteka prek za to pooblaščenih socializatorjev političnega sistema, vendar o tem več kasneje.

V najširšem smislu gre za **proces preko katerega družba prenaša politično kulturo iz generacije v generacijo.**

V grobem bi lahko socializacijo posameznika v politično osebnost delili na:

1. **temeljno socializacijo**, ki v okviru posredne politične socializacije poteka na dva širša načina:
  - a. Pomembne vsebine politične kulture se lahko uveljavljajo v 'nepolitičnih' okoliščinah socializacijskega procesa v vseh njegovih fazah, tudi in predvsem v fazi primarne socializacije³.
  - b. Politična socializacija pa poteka tudi manj očitno preko izkustva posameznika v političnih procesih, v stiku s konkretnimi in raznolikimi političnimi pojavi. To politično učenje vsaka družba posreduje različno.
2. **politično socializacijo v neposrednem pomenu** ter
3. fazo socializacije, ki je niso deležni vsi posamezniki v družbi, in sicer **fazo politične rekrutacije za formalne politične vloge (politiki).**

Celovita politična osebnost je produkt vseh treh fazah, ki se med seboj nadgrajujejo in dopolnjujejo. To pomeni, da se vrednote, vednosti in odnos do politike (med najpomembnejše odnose do politike sodi odnos do upravičenosti, pravilnosti in pravičnosti (legitimnosti) političnih institucij, kakršen se vzpostavi v kontekstu socializacije v mladosti⁴) v veliki meri obnavljajo, utrjujejo in nadgrajujejo skozi kasnejše oblike politične socializacije. Posledično je

---

³ Primarna socializacija je socializacija, ki poteka v prvih letih človekovega življenja v teku katerih se posameznik vpeljuje v temeljen kulturne navade družbe.

⁴ Med najzgodnejše vsebine politične socializacije, ki jih posameznik pridobi, je občutek pripadnosti določeni politični skupnosti.

zato politična socializacija v mladosti odločilnega pomena za politično osebnost odraslega človeka. Odrasli človek lahko spreminja svoje stališča do političnih institucij, svojo politično usmeritev. Veliko težje pa spreminja svoj občutek pripadnosti določenim družbenim, nacionalnim in etničnim skupinam.

V ožjem smislu politična socializacija označuje namerno, zavestno in načrtovano posredovanje politične kulture v skladu s konkretnim političnim sistemom posamezne političen skupnosti. Gre za jasno opredeljeno politično učenje, ki se lahko izvaja na različne načine in preko katerega se načrtno vceplja politična kultura skupnosti.

Politično učenje v okviru določenega političnega sistema urejajo **politični socializatorji**. Teh si posameznik tako kot svoje družbeno in politične stvarnosti ne more izbirati.

Med ključne politične socializatorje prištevamo:

1. **Družina** – gre za prvi ključen političen socializator, saj se v okviru družine otrok nauči temeljnega odnosa do avtoritete. To je odnos preko katerega se vzpostavi temeljna predstava o tem kaj oblast lahko počne, kaj mora početi in kaj ji daje pravico to početi. Če je ta odnos avtoritaren, v smislu neoporekanja in absolutne pokornosti, bo posameznik, ko odraste po vsej verjetnosti tak odnos do oblasti prenesel tudi v politiko. Z drugimi besedami tak posameznik bo pokorno in pasivno sprejemal vsakršne odločitve in dejanja oblasti.
2. **Skupine vrstnikov**: Te zelo vplivajo na to, katere vrednote bo posameznik ponotranjil in poskusil uresničiti. Razpon vedenjskih obrazcev pomembnih za politiko sega od težnje po samostojnosti do pripravljenosti na podrejanje.
3. **Verske organizacije**: V sedanosti še vedno igrajo pomembno vlogo, predvsem glede odnosa do avtoritet. Verske organizacije so večinoma hierarhično organizirane in zahtevajo pokornost, poslušnost in vdanost vernikov, kar pa ni nujno, da tudi dosežejo.

Tudi znotraj istih verskih organizacij namreč lahko obstajajo in se prenašajo različne politične kulture od podložniških do participativnih (sodelovalnih)⁵.

4. **Izobraževalne institucije:** Te imajo v okviru politične socializacije tri splošne vloge, in sicer posredujejo vsebino oz. znanje o političnih procesih, pojavih in institucijah. Poleg tega posameznika navadijo na poseben način družbenega življenja vsake posamezne družbe, ki ga zaznamujejo točno določena obdobja dela (oz. učenja) ter obdobja počitka tako v okviru posameznega dneva kot tudi v okviru leta. Hkrati življenje v njih določajo jasna pravila in norme vedenja urejena s predpisi. Poleg tega te institucije zaznamuje ločevanje glede na uspešnost (npr. ocene, zaključni uspeh) Nadaljnje izobraževalne institucije vzpostavljajo, utemeljujejo in utrjujejo obstoječe družbene (npr. medčloveške odnose) in politične odnose (npr. načela politične organiziranosti, odnos do legitimnosti avtoritet). Te institucije so med političnimi socializatorji najbolj protislovna. Gre za politični socializator, ki ga konkreten politični sistem najlažje nadzira (npr. preko učnih načrtov), hkrati pa so posledice izobraževanja v okviru institucij lahko zelo nepredvidljive, saj lahko vzpostavlja kritično misleče politične osebnosti, ki spreminjajo obstoječe konkretne politične sisteme.
5. **Množični mediji in informacijsko komunikacijske tehnologije:** Ti postajajo vedno bolj pomemben politični socializator, saj jim je zaradi njihovega nenehnega razvoja (npr. bliskovit razvoj novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij) posameznik vedno bolj izpostavljen. Posamezni mediji v posameznih obdobjih v tem procesu igrajo različno vlogo. Če so bili v preteklosti ključni množični medij predvsem televizija in tiskani mediji, se jim je danes priključil tudi svetovni splet. Kljub temu, da na prvi pogled množični mediji igrajo predvsem posredniško vlogo, je potrebno opozoriti, da mediji izbirajo vsebino, ki jo bodo poročali ter tudi način na katerega jo bodo poročali. Posledično množični mediji večinoma utrjujejo že uveljavljena vrednote, norme ter politične odnose. Tega pa ne utrjujejo le preko posredovanja informacij o političnem dogajanju, temveč tudi preko vsebin namenjenih zabavi. Posebno vlogo v tem kontekstu predstavljajo različna internetna socialna omrežja, ki bi jih do določene mere že lahko

---

⁵ O tipih političnih kultur več v nadaljevanju.

opredelili kot posebnega socializatorja, saj združujejo določene lastnosti skupine vrstnikov z množičnimi mediji hkrati pa posedujejo specifične lastnosti kot so hitra odzivnost na določene politične dogodke ipd.

V premislekih o politični socializaciji moramo vedno paziti na to, da je ne omejimo le na zavestno posredovanje političnih vsebin, temveč, da gre za širši in bolj zapleten proces. Načrtna politična socializacija tako nikakor ne daje popolnoma predvidljivih rezultatov in popolnoma predvidljivih političnih osebnosti. Posledično noben političen sistem ne more popolnoma nadzorovati politične socializacije. Tega niso bili oz. niso sposobni niti najbolj represivni politični sistemi⁶. V veliki meri je to tudi posledica različnih okolji v katerih posamezniki odraščajo in različnih družbeno-ekonomskih ter kulturnih sredin v katere se rodijo. Hkrati tudi trajna stabilnosti politični sistemov ni neproblematična, kar bomo naslovili v nadaljevanju.

Politična socializacija - stabilnost in spremembe

Kot je bilo že izpostavljeno, procesi politične socializacije težijo k ohranjanju in obnavljanju določene politične kulture in sistema. Učinkovita in uspešna politična socializacija tako zagotavlja kontinuiteto političnega sistema ter politične kulture. Kontinuiteta tako posledično kaže na določeno tendenco konservativnosti obstoječih procesov, postopkov in institucij politične socializacije, ki so usmerjeni k ohranjanju obstoječih družbenih, političnih, ekonomskih in kulturnih razmerij v družbi. Politična socializacija je **dejavnik stabilnosti političnega sistema**. Preko politične socializacije posameznik vzpostavi odnos do politične identitete, se politično identificira s svojo politično skupnostjo. Kar pa ne pomeni, da se vsi pripadniki določene politične skupnosti popolnoma ali v veliki meri identificirajo s prevladujočo politično kulturo.

Sprejemanje bistvenih prvin sistema ne pomeni sprejemanje vseh sestavnih delov in celotne identitete, prevladujoče politične kulture. Politična socializacija ne dela poenoteni posameznikov zaradi, na eni strani izjemnega razpona poti in procesov, dogodkov, prelomov in

---

⁶ Če bi bilo možno to popolnoma nadzorovati, potem ne bi bilo revolucij, uporov in prevratov.

podobnih mejnikov v politični socializaciji vsakega posameznika ter hkrati zaradi zelo različnih priučenih in prirojenih sposobnosti kritičnega premisleka posredovanih norm, pravil in same politične igre.

Kljub svoji temeljni nagnjenosti k ohranjanju in obnavljanju, procesi, procedure in institucije politične socializacije nikoli ne morejo zagotoviti popolnega prenosa politične kulture iz generacije v generacijo. To je na eni strani lahko posledica dinamičnega, nikoli popolnoma nadzorovanega, določenega in enosmernega procesa politične socializacije posameznika. V procesu politične socializacije se na primer lahko razvije določena idealizirana podoba političnih institucij, ki jo potem določeni dogodki v osebem življenju zamajejo in celo spodnesejo. V tem primeru pride do določenega kratkega stika v politični socializaciji in spremembo politične identifikacije. Na drugi pa je to lahko posledica širših (globalnih) družbeno-političnih sprememb, ki vplivajo na lokalne politične kulture. Družbeno-politični kontekst se lahko tako spremeni, da obstoječe norme in proceduralna pravila niso več primerna, učinkovita in uporabna.

Kar še posebno določa sodobno politično skupnosti je zmanjšanje občutka kontinuitete. Zaradi povečane dinamike (npr. znotraj družbena mobilnost, med-družbene migracije in znotraj-družbene migracije) vseh družbeno-političnih procesov na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in transnacionalnem nivoju nove generacije vedno manj sprejemajo določene norme, proceduralna pravila in samo politično igro kot nekaj nespremenljivega in primernega za sodobnost. Posledično se zelo težko politično identificirajo z določenimi sestavnimi deli politične kulture, ki izhajajo iz njim daljne in vedno manj pomembne preteklosti. Te poskušajo nadomestiti z drugimi vsebinami in političnimi praksami.

Tipi političnih kultur

Pri delitvi političnih kultur je potrebno izpostaviti, da konkretne politične kulture ne moremo enostavno umestiti v en ali drug tip, temveč so v vsaki konkretni politični kulturi prepletene različne politične kulture, ki se medsebojno dopolnjujejo v določenih primerih pa si tudi

nasprotujejo. Politična kultura določene politične skupnosti ni enovita, temveč jo sestavljajo politične kulture elit ter določene bolj ali manj prevladujoče politične sub-kulture. Te so vezane na določene družbene položaje (glede na dohodek, etnična pripadnost, religiozna pripadnost, ideološko pripadnost⁷, generacijska pripadnost ipd.) posameznika in skupin, ki določajo politične interese ter drobijo enotnost politične kulture posameznega političnega sistema. Tako ne obstaja politična skupnost v kateri bi obstajala enotna politična kultura vseh njenih segmentov in struktur. Poleg tega politična kultura nikakor ni brezčasna, temveč se nenehno bolj ali manj spreminja, kar pa hkrati ne pomeni, da v določenem obdobju ni relativno stabilna.

Ena od glavnih delitev političnih kultur je glede na **odnos državljana oz. pripadnika politične skupnosti do političnega sistema oz. oblasti**, ki se je skozi zgodovino spreminjal.

Ta delitev v grobem pozna tri tipe dejanske politične kulture ter četrti tip, ki predstavlja ideal:

1. Politično kulturo, kjer je pripadnik politične skupnosti podložnik (gre za politično kulturo, ki jo v sedanjosti najdemo le v izjemnih primerih),
2. Politično kulturo, kjer je pripadnik politične skupnosti le opazovalec politike oz. ima le pasivno vlogo v njej (še vedno zelo prisotna v sodobnih političnih skupnostih)
3. Politično kulturo, kjer je pripadnik politične skupnosti aktivno sodeluje v politike in za katero se uporablja oznaka participativna politična kultura (prisotna v sodobnih političnih sistemih),
4. Politično kulturo, kjer ima pripadnik politične skupnosti vso pravico odločanja v vseh sferah svojega delovanja. S stališča demokratične politične kulture gre za nikoli dosežen ideal.

Zgornja delitev predstavlja tako določen zgodovinski razvoj krovnih političnih kultur, ki pa kot smo že izpostavili, nikakor niso enotne in enovite, temveč jih sestavljajo različne politične (sub)kulture, ki sledijo določenim družbenim delitvam. Na primer različne politične kulture **različnih družbenih slojev**; različne politične kulture družbenih skupin z **različno stopnjo**

---

⁷S tem mislimo pripadnost določenim ideologijam, kot so socializem, liberalizem, konservativizem ipd.

izobrazbe; različne politične kulture posameznih **etničnih, religioznih in jezikovnih skupin**, ki so se jim v zadnjih desetletjih pridružile različne **politične kulture različnih starostnih generacij**.

Participativna politična kultura – temelj predstavniške demokracije

Zaradi njene pomembnosti za delovanje predstavniške demokracije je za razumevanje sodobne politične kulture potrebna kratka predstavitev ključne krovne politične kulture, in sicer participativne politične kulture. Participativna politična kultura **temelj uspešnega delovanja predstavniških demokracij**. Za razliko od preteklih obdobji v sodobnih družbah razen starostne omejitve in omejitev vezanih na duševno zdravje posameznika ne obstajajo formalne oblike izključevanja iz politike. **Splošna volilna pravica**, ki je bila uvedena v teku 20. stoletja je povzročila odpravo ostre delitve na pripadnike politične skupnosti, ki lahko sodelujejo, in tiste katerim je to onemogočeno. Splošna volilna pravica namreč omogoči formalno politično enakost vsem polnoletnim pripadnikom politične skupnosti. Omogoči jim tako pasivno (možnost in pravica voliti) kot aktivno (možnost in pravica biti voljen) formalno politično delovanje. Vendar pa obstoj splošne volilne pravice še ne pomeni, da v določenem političnem sistemu obstaja participativna politična kultura. Dejansko je splošna volilna pravica nujen nikakor pa ne zadosten pogoj za vzpostavitev, ohranitev in razvoj participativne politične kulture. Volilna pravico lahko posamezniki zaradi različnih okoliščin tudi ne izkoriščajo. V tem primeru gre za soobstoj formalne participativne politične kulture ter neformalne apatične politične kulture. Za razvoj participativne politične kulture mora imeti splošna volilna pravica dejanske posledice za politično participacijo. Ključno je, da ljudje začnejo verjeti v svojo sposobnost, možnost in pravico do političnega delovanja in v možnost resnične izbire različnih političnih opcij, ki zastopajo njim bližnje politične interese.

Razvoj participativne politične kulture je tako tesno povezan in hkrati odvisen od razvoja predstavniške demokracije. Ta temelji na delitvi oblasti (zakonodajna, izvršna in sodna), splošni volilni pravici, političnemu predstavništvu in parlamentarizmu ter političnih strankah kot tistih sestavnih delov demokratičnega političnega sistema, ki predstavljajo določene politične

interese in s svojimi kandidati na rednih, poštenih in demokratičnih volitvah tekmujejo za mesta v parlamentu (zakonodajni oblasti). Parlament tako sestavljajo izvoljeni kandidati političnih strank⁸. Seveda vsi politični interesi niso zastopani v parlamentu. Zastopani so le tisti, ki dosežejo določen minimalen prag splošnosti⁹ v določenem političnem sistemu.

Politična kultura v Sloveniji

Podobno kot za druge politične kulture predstavniških demokracij, je za slovensko politično kulturo značilna **razdrobljenost in posledično pluralnost** različnih političnih (sub)kultur. To pomeni, da znotraj slovenskega političnega prostora, ki ga kot v ostalih predstavniških demokracijah sicer določa krovna **participativna politična kultura**, obstajajo številne politične (sub)kulture, ki so bolj ali manj organizirane v določene skupke.

Pluralnost in razdrobljenost pri tem ne označuje le prisotnost številnih družbenih in političnih razlik, temveč tudi **konfliktnost**. Ta se kaže predvsem v tem, da pridobitve, ki si jih pridobijo določene družbene skupine s svojimi političnimi (sub)kulturami, druge skupnosti v okviru svojih političnih (sub)kultur dojemajo kot napad nase, na svoje vrednote, vzorce obnašanja, norme in svoja razumevanja političnih odnosov. Slovenske politične (sub)kulture so glede vprašanj in tematik na katerih gradijo svojo identiteto nepopustljive in le v redkih primerih pripravljene na sklepanje kompromisov ter sodelovanje pri naslavljanju teh tematik.

Tipičen primeri tega v slovenskem prostoru je **odnos do vpliva in vloge cerkve v družbi** in politiki, **odnos do dogajanj med in po drugi svetovni vojni**, **odnos do polpretekle zgodovine**, predvsem do prejšnjega socialističnega političnega sistema, **odnos do dogajanja in razumevanja osamosvojitvenega procesa** itd.

---

⁸ V sodobnih političnih sistemih so člani parlamenta v veliki večini tudi člani političnih strank. Zaradi narave političnega tekmovanja v predstavniški demokraciji je neodvisnih kandidatov zelo malo ali jih pa dejansko ni.

⁹ Na primer prag za vstop kandidatov določene politične stranke v Državni zbor (slovenski parlament) je 4% vseh oddanih glasov na splošnih volitvah.

Za slovensko politično kulturo je značilno, da imajo politične (sub)kulture, ki jo sestavljajo in posledično družbeno-politične skupine katere določajo, možnost, da se v družbi in v politiki prepoznajo. Proces prepoznavanja pa poteka preko tega, da imajo svoje predstavnike v formalni politični sferi, v političnih institucijah (npr. Državni zbor).

V Sloveniji lahko v grobem opredelimo tri večje politične (sub)kulture, ki se dejansko izražajo v formalni politični sferi, kar pa ne pomeni, da druge politične kulture v Sloveniji ne obstajajo in da v določenih kontekstih niso pomembne. Na drugi strani pa te manjše politične kulture ne dosegajo ravni organiziranosti, tradicije in formalne moči, ki jo dosegajo tri osrednje politične kulture.

Najbolj organizirana in notranje enotna je **katoliška politična (sub)kultura**, sledi ji **socialistična/socialdemokratična politična kultura**, najmanj organizirana in notranje kohezivna pa je **liberalna politična kultura**. Družbeno-politične skupine v okviru katoliške politične kulture so prisotne predvsem a ne izključno v ruralnih predelih medtem, ko so družbeno-politične skupine v okviru socialistične in liberalne politične kulture prisotne predvsem a spet ne izključno v urbanih okoljih. Vse tri osrednje politične kulture imajo svojo strukturo na katero se naslanjajo, svojo identiteto, ki jo utrjujejo in prenašajo ter svoja načela delovanja in vzorce obnašanja. Pri tem je potrebno še enkrat izpostaviti pluralnost, ki se kaže predvsem v tem, da nobena od osrednjih političnih kultur na dolgi rok ne prevladuje¹⁰.

Določena posebnost slovenskih političnih (sub)kulture je njihov **nasprotujoč (v določenih primerih celo odklonilen) odnos do političnih strank** kot dejanskih zagovornic tako posamičnih in splošnih, kot lokalnih ter nacionalnih interesov in enem od temeljnih sestavnih delov predstavniške demokracije. To se kaže v pogostem **sklicevanju na nad-strankarstvo** (npr. RKC se pogostokrat sklicuje na ta status) in **ne-strankarstvo** (npr. razne politične organizacije, ki nočejo imeti status strank kot so Forum 21 in Zbor za republiko, Gibanje za pravičnost in razvoj). Poleg tega je za slovenske politične (sub)kulture značilen lokalizem oz. **prevladovanje lokalnih**

---

¹⁰ To je razvidno predvsem iz formalne politike, kjer se stranke, ki predstavljajo specifično politično (sub)kulturo, menjajo na oblasti.

interesov nad interesi širše politične skupnosti. Med najbolj problematičnimi vidiki posameznih slovenskih političnih kultur pa je specifičen vzorec ravnanja s predstavniki drugih političnih (sub)kultur, ki ga določa **netolerantnost (izključevanje, odrekanje legitimnosti)** do **pripadnikov drugih političnih kultur** na eni ter stroga **solidarnost s pripadniki lastne politične kulture.**

Možno delo v razredu:

1. Učitelj določi državo – učenci pa poskušajo identificirati krovno politično kulturo in posamezne politične (sub)kulture.
2. Učenci poskušajo preko člankov iz časopisov identificirati in dokumentirati tematike slovenske politične kulture.
3. Učenci poskušajo ugotoviti osnovne podobnosti in razlike med političnima kulturama dveh držav (npr. Slovenije in drugih Evropskih držav)

4. Narod, nacionalizem, narodno vprašanje

Tudi v našem modernem sodobnem svetu, ki se vse bolj usmerja k neki tesnejši povezanosti oz. univerzalnosti, ki jo včasih označujemo za globalizacijo, igrajo narodi, nacionalizem in narodno vprašanje še vedno pomembno antropološko in politično vlogo. Ta vloga in njen pomen je danes v marsičem drugačen kot je bil v 19. in 20. stoletju, celo še v njegovi drugi polovici. To je odvisno od same narave narodov. Ta je pri različnih narodih in na različnih kontinentih različna in njihov objektivni položaj in zavedanje o samih sebi je pri različnih narodih različno. Zato so tudi zelo različne oblike njihovega notranjega in zunanjega manifestiranja njihove narodne zavesti, ki jih zahodni svet (predvsem anglosaksonski) označuje z besedo »nacionalizem«, Slovenci pa z besedo »narodno gibanje«. Iz tega objektivnega narodovega položaja (narodna številčnost, teritorialni obseg narodne države, njena objektivna gospodarska, kulturna in vojaška moč ter vpliv v svetu in njegovo lastno občutenje te svoje vloge) določajo tudi njegov razmislek o njegovi prihodnosti, kar včasih imenujemo kar »narodno vprašanje«.

To slednje se skoraj ne pojavlja pri velikih narodih, ki imajo svojo pomembno vlogo v svetu in ne čutijo nikakršne ogroženosti za svoj obstoj, pač za samoumevni pomembni soodločujoči del sodobnega sveta, v katerem bodo igrali pomembno vlogo v procesu globalizacije in univerzalizacije. Drugače je pri majhnih in srednje velikih narodih, ki pa v procesu globalizacije postajajo tudi mali. Pri njih se vsak dan razmišlja o njihovi nadaljnji usodi in sploh o usodi naroda v prihodnjem vse bolj univerzaliziranem svetu.

Iz tega vidimo, da se pomen naroda kot zgodovinske družbene tvorbe v teku zgodovine precej spreminja. To spreminjanje morejo humanistične in družbene znanosti registrirati, analizirati in ocenjevati za preteklost, težko pa kaj več kot hipotetičnega rečejo za prihodnost. Narod, nacionalizem, narodno vprašanje so zgodovinske tvorbe, ki še vedno žive, katerih zgodovina se še ni končana in o njihovi prihodnosti imamo različne poglede.

Poglejmo si najprej znanstvene poglede na preteklo existenco naroda, nacionalizma in narodno vprašanje. Kljub izrednemu pomenu vseh teh treh zgodovinskih pojavov se je v preteklosti znanost zvečine izogibala splošnih antropoloških in socioloških raziskav o njih. Ob koncu 19. stoletja imamo o tem le redke izjeme, npr. takšnega filozofa kot je bil Francoz Ernest Renan. Zgodovinarji so se ukvarjali predvsem s konkretnim narodnim razvojem v politični zgodovini posamezne države.

Prve poizkuse širše zajeti neko splošno antropološko zgodovinsko in tudi politološko bistvo teh pojavov beležimo od sredine šestdesetih let 20. stoletja dalje pri avtorjih Evgeniu Lembergu, H. Kohnu ter Nemcu, emigrantu v ZDA, Karlu Deutschu. Nato pa se usuje kar cel plaz različnih pomembnejših avtorjev različnih temeljnih družbenih strok, od zgodovine, sociologije do antropologije, ki poskušajo zajeti in analizirati v splošnosti s stališča svojih strok. Omenimo le nekaj teh najuglednejših avtorjev: to so zgodovinarji Eric Hobsbawm, Hagen Schulze, Karl Werner pa sociologi, antropologi in politologi Ernest Gellner, Benedikt Anderson, Anthony Smith, Ishiah Berlin itd. Tudi na Slovenskem imamo družboslovce: zgodovinarje, filozofe,

sociologa, ki so se posvečali fenomenom naroda in narodnega vprašanja: Fran Zwitter, Bogo Grafenauer, Janko Pleterški, Janko Prunk, Igor Grdina, Ivo Urbančič, Tine Hribar in Rudi Rizman.

V zadnjem času so družbene vede prišle do spoznanja, da je moč fenomene naroda, nacionalizma in narodnega vprašanja najbolje obravnavati interdisciplinarno s stališča in s prijemi več družboslovnih disciplin.

Socialnozgodovinske obravnave označujejo danes narod najpogosteje kot zgodovinsko izoblikovana skupnost ljudi, ki jo združujejo - z različno močjo posameznih dejavnikov – skupni jezik, domovinsko ozemlje, zgodovinski spomin, določene oblike kulturne in gospodarske povezanosti, zavest skupnosti (narodna zavest) in volja do skupnega življenja. Ta pomen je uveljavljen za sodobni pojav naroda, ki se je izoblikoval v evropski zgodovini postopno od 15. stoletja dalje, v zunajevropski pa marsikje bistveno pozneje.¹¹ Poleg besed »narod« se uporablja tudi beseda »nacija«, vendar pogosto s posebnim pomenom; nekateri pisci namreč menijo, da je ta izraz primeren le za tisti narod, ki si je pridobil lastno samostojno državo (Tine Hribar).

Zelo zadeta in še vedno uporabna (Hagen Schulze) je za narod oznaka Ernesta Renana, da je narod »duhovni princip, ki ga sestavlja dvoje, čeprav gre v bistvu za eno stvar. Prvo pripada preteklosti, drugo sedanjosti. Prvo je skupna last bogate dediščine, spominov, drugo je današnje soglasje in želja po skupnem življenju.« Hagen Schulze pa še sam dodaja, da pripadnike istega naroda združuje skupna zgodovina, slava in žrtve, pri čemer pa poudarja omejeno realnost te skupne narodove zgodovine.

Beseda, ki zdaj označuje narod, je označevala na različnih območjih v starejših časih različne etnične skupnosti (narojene, plemenske, jezikovne). V oblikah prednacionalne povezanosti etničnih skupin so se uveljavile sestavine naravne (zavest o skupnem izvoru, bolj pri majhnih kot pri večjih skupinah in zavest o skupnosti ljudskih govoric) in zgodovinske vrste (enotnost ozemeljske in politične povezave plemenske skupnosti, kulturne povezave in tudi začetki

---

¹¹ B. Grafenauer, J. Prunk. 1993. Narod. Enciklopedija Slovenije 7. Ljubljana, str. 295.

zavesti, vendar pri višjih slojih prebivalstva). Sodobni pojav naroda se je izoblikoval v Evropi v različnih časih in na različne načine. V zahodni Evropi so se narodi izoblikovali v zgodnjem novem veku, kot skupnosti, ki »tvorijo državo«, tudi z združevanjem različnih jezikovnih skupnosti. Pri tem so se sprva opirali na nosilce oblastne moči v državi. Po strukturnih spremembah zaradi meščanskih revolucij v 18. Stoletju so nastajali narodi oz. nacije z množično zavestjo in skupnostjo državljanov kot nosilcev suverene državne oblasti ne glede na jezikovno pripadnost različnih skupin (takšen primer so ZDA in Francija).

Ob koncu 18. stoletja se je oblikoval v Evropi vzhodno od francoske meje in neodvisno od nastajanja držav tip t.i. jezikovnega naroda in kulturne skupnosti. V teh primerih, bodisi v nesvobodi, v veliki večnarodni državi, bodisi ob razdeljenosti takšne skupnosti na več manjših držav (v slučaju nemškega in italijanskega naroda), pa se je množična narodna zavest povezovala pri nastajanju tega tipa naroda z zgodovinskim mitom o nekdanji svobodi in državnosti. V teh okoliščinah so se pri takem narodu oblikovala načela samoodločbe posameznih narodov (samostojna nacionalna država ali posebni avtonomni sestavni del države) na podlagi narodnega prava.

Iz povedanega nekateri antropologi in zgodovinarji razlikujejo narode na tiste, ki so se razvili na osnovi skupnega državnega okvira (zahodna Evropa) in tiste, ki so se razvili na osnovi skupnega jezika, kulture in tudi ozemlja, ki so ga poseljevali (to so narodi v srednji in južni Evropi, ki so dobili svoj nacionalni državni okvir pozneje kot zahodnoevropski). Potem je bilo do konca 20. stoletja v Evropi kar precejšnje število narodov, ki so imeli vse attribute pravega naroda, pa niso imeli svoje države, ampak so živeli v večji ali manjši stopnji avtonomije v večnacionalnih državah. To so bili številni slovanski narodi, pa baltski in kavkaški in narodi na Iberskem polotoku in na britanskem otoku. Večina teh evropskih in kavkaških narodov je ob koncu 20. stoletja v zadnjem velikem valu narodne emancipacije dosegla svojo narodno državno neodvisnost, postali so nacije, podobne drugim narodom, ki so imeli svoje države že dlje časa.

Obstaja pa še nekaj narodov v Evropi, ki nimajo svoje države, uživajo pa narodno avtonomijo znotraj starih večjih državnih tvorb (Baski, Galicijani, Katalonci, Škoti, Valežani, del Ircev). Precej podobnih primerov poznamo danes v Aziji in Afriki. Tam pa živijo tudi večji in manjši narodi, ki nimajo nobene narodne avtonomije (npr. Kurdi v Turčiji, Kopti v Egiptu, Berberi v Magrebu). Danes v Aziji, Afriki in južni Ameriki živi tudi precej etničnih skupnosti, ki še niso dosegle narodne razvojne stopnje, še nimajo popolno izoblikovane narodne zavesti, imajo le svoj način življenja in svoj govor, ki pa še ni pisani jezik. Te skupine, vsaj njihovi voditelji, se že oglašajo z zahtevami po zaščiti svojega načina življenja in pravijo, da bi ga najbolje zaščitili z neko stopnjo avtonomije.

Med Slovenci je imela v preteklosti beseda »narod« različne pomene. Šele v drugi polovici 18. stoletja se je izoblikovala večja jasnost v uporabi izraza. Začenjala je pomeniti etnično entiteto, ki se zaveda same sebe, svoje drugačnosti in svojega ozemeljskega obsega ter si prizadeva ohranjati svojo individualnost, se razvijati, dosegati enakopravnost in uveljaviti voljo do skupnega življenja. To je po evropskih razsvetljskih merilih lepo izrazil modri Tomaž Linhart, da so Slovenci (imenoval jih je Karantance) poseben slovanski narod, posebna veja ljudskega debla Slovanov, ki se razlikuje po svojem jeziku, šegah in zgodovinskem boju za svobodo. Zavest o slovenskem narodu kot posebni narodni entiteti je utrjeval največji pesnik France Prešern, ki je povzdignil slovenski jezik in umetniško ustvarjanje v njem (romantika) na evropsko višino.

Iz takšne zavesti se je leta 1848 porodil narodnopolitični program Slovencev – Zedinjena Slovenija, ki so ji tedanji slovenski voditelji že zarisali točne geografske meje (Kozler).

Nacionalizem je delovanje, povezano z obstojem lastnega naroda ter uveljavljanjem njegovih pravic in potreb. Po svojem pomenu je ambivalentne narave. Načeloma je upravičen in skladen s človekovimi pravicami in je tudi sestavina domoljubnosti. Sporen pa postaja, če ogroža ali omejuje enake pravice drugih narodov in njihovih pripadnikov. Takrat lahko dobi značilnosti šovinizma, hegemonizma in imperializma, sovraštva do tujcev (ksenofobija) in samozaverovanosti (etnocentrizem). Zahodnoevropski narodi in jeziki za obe vrsti tega pojava

uporabljajo eno samo oznako - »nacionalizem«. Slovenci pa za pozitiven nacionalizem običajno uporabljamo izraz narodno gibanje, narodnjaštvo, le za drugi -negativni tip uporabljamo izraz »nacionalizem«. Izraz »nacionalizem« izvira iz pojma nacija – narod; uporabljati pa so ga začeli v Franciji v 19. stoletju. Po H. Kohnu je »nacionalizem ena najmočnejših, če ne najmočnejša motivacijska sila v zgodovini, pojav, ki je predvsem razumljiv v svojem zgodovinskem razvoju in okolju. Najbolj bistven in edini neizogibni pogoj za pojav in rast vsakega nacionalizma je živa in dejanska volja.«

Nacionalizem v zahodnoevropske pomenu je otrok meščanskih revolucij. Neke vrste naravni nacionalizem, temelječ na patriotizmu oz. na ljubezni do domovine, lastnega rodu, njegovega jezika in navad je bil v zgodovini že dolgotrajen pojav. Analiziral in ocenil ga je že nemški mislec, romantik Johann Gottfried Herder v svojem znamenitem delu Filozofija zgodovine za formiranje človeštva že leta 1774, v katerem je povedal, da je vsak narod poseben, utemeljen v prirodnih danostih, svojem jeziku, kulturi, svojem podedovanem »narodnem duhu«. Za razliko od tega starega narodnega patriotizma je bil novi nacionalizem utemeljen v politiki. (J. Baptiste Durosell, Europa, Geschichte seiner Völker, München, 1990).

Najprej je bil opažen pri ameriških borcih za osvoboditev. Takšen politični nacionalizem pa se je pojavil tudi v francoski revoluciji. Francoski revolucionarji so bili v začetku univerzalisti, bili so prepričani, da njihova gesla: svoboda, enakost, bratstvo, veljajo ne samo za Francijo, ampak za vse ljudi po Evropi. 3. člen Deklaracije o pravicah človeka in državljana je govoril, da leži princip suverenosti v bistvu pri narodu, kar je pomenilo, da ima vsak narod pravico do samoodločbe (Durosell, prav tam).

Za razliko od Herderjevega pojmovanja naroda pa so francoski revolucionarji menili, da je narod produkt svobodne volje državljanov, ki jo vsak dan potrjujejo na plebiscitu (Durosell). Po takšnem pojmovanju so bili npr. Alzačani samoumevno Francozi, če so to hoteli biti, ne glede na njihov materni jezik. Takšen pogled implicira 100 let pozneje Ernest Renan in 100 let za njim v našem času Benedikt Anderson.

S poglobljanjem francoske revolucije in z vojno evropskih držav proti Franciji se je spomladi 1792 začel novi prirodni francoski nacionalizem spreminjati v šovinizem do drugih narodov. Francoski revolucionarji so začeli govoriti o Francozih kot edini naciji, ki je praktično zrela, ker je izvedla revolucijo in vpeljala demokracijo. Po bitki pri Valmyju so konec leta 1792 francoske čete za krajši čas zasedle nekaj nemških mest, Mainz, Worms, Spayer, a so se kmalu umaknile. Toda to je pri Francozih izzvalo osvajalne apetite, ki so se začeli kazati že prihodnje leto, v času jakobinske diktature. Narodnoosvobodilni, bratski francoski libertinizem se je začel prevešati v francoski nacionalistični egoizem. Tako je pozimi 1793/1794 eden vodilnih jakobincev, Danton, zahteval zavzetje »naravnih francoskih meja«, za katere je menil, da leže ob Renu. Drugi jakobinec, de Thionville pa je v konventu januarja 1794 že čisto nacionalistično in šovinistično izjavo, da »je treba zasedena ozemlja gospodarsko izkoriščati, kajti narod, ki še ni pregnal svojih knezov, si ne zasluži nič boljšega. Takšen narod ne spada med državljane sveta, on ljubi le lastno deželo.« (Hagen Schulze, Phoenix Europa, str. 138) Tako so francoski osvoboditelji postali izkoriščevalci (Durosell, str. 258).

Pregona starih vladarskih hiš in vpeljave meščanskega reda na ozemljih na Nizozemskem, v Nemčiji in v Italiji v času direktorija so se razveselili le nekateri meščanski liberalci. Stari vladajoči sloji in večina kmečkega prebivalstva pa sta francosko oblast odklanjala. Revolucionarna Francija, še bolj pa Napoleon, sta precej slabo obravnavala Nefrancoze v teh satelitskih republikah. Plačevati so morali veliko vojno odškodnino in silili so jih v vojsko, v kateri so se morali boriti za stvar, ki ni bila njihova.

Moderni nacionalizem francoske revolucije je povzročil rojstvo modernega nacionalizma pri drugih evropskih narodih, ki se je začel počasi tudi s silo odzivati na francosko hegemonijo. Izgleda, da je veliki nemški filozof Immanuel Kant daljnovidno slutil rušilno moč nacionalizmov, zato je v svojem navdahnjenem delu O večnem miru že leta 1795 zagovarjal federacijo nacionalnih republik kot najboljšo ureditev v svetu. Toda njegova vizija je potrebovala celih 200

let do začetka poskusa uresničitve, vmes pa je nacionalizem v Evropi večkrat uprizoril svoje orgije.

Odpor francoskemu nacionalizmu se je najprej pokazal v Italiji, ki jo je Napoleon zasedel v večjem obsegu. Med Italijani se je rodilo protifrancosko gibanje karbonarjev, ki se je po Napoleonovem porazu nadaljevalo v boju proti avstrijski oblasti in se zavzemalo za zedinjenje Italije.

Med Nemci je bilo sprva precej naklonjenosti Francozom opaziti v Porenju, pa tudi pri mnogih nemških liberalno usmerjenih razumniki (Hegel, Kant) tja do leta 1804. Do očitnega obrata v razpoloženju pa je prišlo leta 1806 po ukinitvi prvega nemškega cesarstva in po odločilnem porazu Prusije oktobra 1806 pri Jeni. Pozimi 1806/1807 je filozof Johann Gottlieb Fichte v svojih štirinajstih predavanjih v Berlinu pozival Nemce, naj se prebudijo, se oprejo na svoj jezik in sposobnosti, saj imajo moč za prenovo sodobnega sveta, da sami uresničijo svojo svobod in napredek. Pridružili so se mu številni kulturni delavci, tako pesnik Moritz Arendt in pruski politik, državni minister ter socialni reformator, baron Heinrich Friedrich von Stein.

Najhujši odpor zoper Francoze pa se je razvil pri Špancih, kjer se je stopnjeval do brutalnega zagrizenega oboroženega boja in sovraštva. Španski uporniki so takoj po francoski zasedbi Španije 1808 izdali nekakšen manifest, ki je pozival Špance k varovanju španskih vrlin, kot so močatost, pogum, pripravljenost braniti katoliško vero in domovino ter poudarjali, da je francoski cesar nestvor in sovražnik španske sreče (Hagen Schulze, str. 172).

Zgodovina 19. in 20. stoletja je v Evropi in po celem svetu zaznamovana z velikim razmahom nacionalizma. V prvi polovici 19. stoletja se je močno razmahnil nekakšen naraven, pozitiven nacionalizem pri narodih v južni Ameriki, ki je pripeljal do osvoboditve le-teh izpod španske in portugalske oblasti. Evropa svete alianse je celo razmišljala o vojaški intervenciji za ohranitev statusa quo. To je povzročilo protest predsednika severnoameriških Združenih držav Monroa in njegovo znamenito izjavo »Pustite Ameriko Američanom!«.

Evropa je bila sprva v 19. stoletju soočena s pozitivnim naravnim nacionalizmom narodov, ki so zahtevali svojo politično neodvisnost ali združitev svojega naroda, razdeljenega na več držav, v enotno nacionalno državo. V prvi polovici 19. stoletja poznamo narodnoosvobodilni nacionalizem Srbov, Grkov, Belgijcev, ki so zvečine uspeli pridobiti nacionalno državno samostojnost. To pa ni uspelo Poljakom in Madžarom.

Leto 1848 je označeno za pomlad narodov, to se nanaša na vzpon nacionalnih gibanj v srednji Evropi. V prvem planu so bili to Nemci in Italijani, ki so zahtevali združitev svojih narodov, razdeljenih v številne države, v enotne nacionalne države. V tem trenutku pa se je ta pozitivni liberalni narodnoemancipacijski nacionalizem dveh velikih kulturnih narodov začel prevešati v deloma negativen, nekritičen, prepotenten, imperialističen, ker je v svojo nacionalno državo poskušal vključiti tudi tuje narode, ki so živeli na teritoriju, ki sta ga velika naroda na osnovi neprirodnega zgodovinskega prava smatrala za svojo posest. Takšen pritisk teh velikih narodov je izzval narodnoobrambno gibanje narodov, predvidenih za priključitev, Čehov, Slovencev, Hrvatov in Ukrajincev Poljakom v Galiciji. Italijanski in nemški nacionalizem sta bila nato uspešna v začetku in v sredini šestdesetih let 19. stoletja, ko sta uspela združiti svoja na številne države razdeljena naroda.

Po tej epizodi imamo za daljšo dobo skoraj sto let v Evropi med velikimi narodi več ali manj le pojave negativnega nacionalizma, ki se izraža v prepotenciranju lastnih vrednot, svojega pomena in svojega mesta v Evropi ter svojih aspiracij do manjših sosednjih narodov. Neke vrste naraven prirodni emancipacijski nacionalizem izražajo le mali narodi, predvsem slovanski in baltski, ki živijo v večnacionalnih državah (Avstriji, Nemčiji, Rusiji) z določeno stopnjo avtonomije ali celo brez nje.

Negativen imperialistični nacionalizem velikih evropskih narodov se je od 2. polovice 19. stoletja kazal tudi v evropskem kolonializmu, ki je bil poizkus nekaterih evropskih narodov zavzeti in si

prisvojiti velika ozemlja v Aziji in Afriki, ter tja vseliti svoje gospodarske in politične, pa tudi kulturne poglede.

Takšen nacionalizem je pripeljal Evropo in posledično ves svet v katastrofo dveh svetovnih vojn in do svojega poraza. Kot posledica druge svetovne vojne je sledil upad moči in pomena Evrope v svetovnem merilu. V drugi polovici 20. stoletja smo priča vzponu različnih nacionalizmov v izvenevropskih državah. Prvi je naraven pozitiven emancipacijski, ki se je izražal v zahtevi po narodni samostojnosti kolonialnih držav in se je končal z dekolonizacijo. Drugi pa je negativen, ki ponavlja obliko prepotentne oblike nekdanjih evropskih imperialističnih držav in ga je bilo najprej opaziti pri nekdanji Sovjetski zvezi, ki je poskušala in za nekaj časa uspevala obvladati ves prostor vzhodnoevropskih socialističnih držav in igrati hegemonsko vlogo v vseh državah sveta, ki so kopirale sistem boljševiškega komunizma. To se jim je zalomilo na primeru Kitajske, ki je od začetka petdesetih let nakazovala znake svojega imperalističnega nacionalizma (npr. nasproti Tibetu) in se v začetku šestdesetih let izvila iz sovjetskega objema ter poskušala zelo previdno igrati svojo svetovno imperialistično vlogo.

Najbolj usodna je bila sprememba ameriškega nacionalizma, ki bi ga mogli do druge svetovne vojne v glavnem označevati za naravnega demokratičnega. Po vojni pa se je v jeku politične, ideološke, gospodarske in vojaške tekme s Sovjetsko zvezo in njenim političnim sistemom začel počasi preoblikovati v ravno tako pretenciozen imperialističen nacionalizem, ki želi prevladati v svetu in v njem uveljaviti svoj pogled, svoj način življenja kot najboljši.

Evropa, poučena od katastrofalnih izkušenj dveh svetovnih vojn je počasi po vojni krenila na pot blažitve nacionalnih nasprotij in v nekaterih državah je res prišlo do opuščanja neprimerne starega pretencioznega šovinističnega nacionalizma (v zahodni Nemčiji), kar je omogočilo začetek zблиževanja in povezovanja zahodnoevropskih demokratičnih držav (najprej Svet Evrope) in nato še pomembnejša Evropska gospodarska skupnost, ki se je leta 1992 preimenovala v Evropsko unijo in že pomeni neko stopnjo politične zveze sicer neodvisnih držav.

V zgodovini Slovencev je bil lastni nacionalizem razumljen predvsem ko upravičeno demokratično gibanje za kulturno, politično in gospodarsko uveljavitev slovenskega naroda kot skupnosti ljudi slovenskega jezika ter njegovo zavarovanje pred grozečim potujčevanjem. Razumljen je bil torej kot vsestransko gibanje naroda za obstoj, enakopravnost, napredek in modernizacijo ter za odpravo privilegijev drugih narodov v večnacionalnih državah, v katerih so živeli Slovenci do leta 1991 (J. Pleterški, Nacionalizem, Enciklopedija Slovenije, Zv. 7, str. 263). Pri Slovencih se je na evropski in lastni izkušnji oblikovala tudi terminologija o pojmu kot je nacionalizem. Slovenska semantika razločuje pravično narodno in krivično nacionalistično dejavnost ali gibanje. Le slednjega označuje z besedo »nacionalizem«. Voditelji in aktivisti slovenskega narodnega delovanja oz. gibanja za slovensko narodno emancipacijo v habsburški monarhiji so poudarjali, da ne želijo veljati za nacionaliste in da njihova politika ni nacionalistična. Šele narodnoradikalna in narodnorevolucionarna mladina (Preporodovci) pred prvo svetovno vojno je videla v rabi pojma »nacionalizem« pozitivno oznako tudi za slovensko gibanje, ki se je odločalo za večjo odločnost v delovanju za narodnoosvobodilni cilj.

Slovenski nacionalizem kot absolutna vrednota je doživljal načelni odpor slovenskega socialističnega in katoliškega političnega gibanja (J. Pleterški, Nacionalizem, Enciklopedija Slovenije, Zv. 7, str. 263). V slednjem je sicer konec 19. stoletja prišlo do spremembe. Katoliška stranka se je pod Krekovim vplivom pridružila prizadevanjem liberalcev za Zedinjeno Slovenijo in med prvo svetovno vojno prevzela celo vodilno vlogo v boju za slovensko narodno samoodločbo, sprva še v okviru habsburške monarhije (Majniška deklaracija 1917), nato pa za odcepitev Slovencev od nje. Ta katoliški nacionalizem je bil posebne vrste, ni bil liberalen, absoluten, ampak nek eklekticizem narodne afirmacije in zvestobe katolištvu. »Ohraniti in varovati hočemo svojo slovensko kulturo, svoje slovensko gospodarstvo in braniti hočemo svobodo naše Cerkve«, je izjavljal voditelj Slovenske ljudske stranke dr. Korošec leta 1923. V jugoslovanski kraljevini je postala SLS vodilna politična sila slovenskega nacionalnega gibanja v prizadevanju za obstoj in politično enakopravnost Slovencev. Izraz takšne politike je bila njena

znamenita Slovenska deklaracija ali punktacije s konca leta 1932. Najbolj dosledno narodno gibanje (pozitivni nacionalizem) pa sp gojili krščanski socialisti.

Med obema vojnama je reformistična socialna demokracija narodno vprašanje v glavnem podcenjevala in dajala prednost vprašanju narodne celote. Nasprotno pa je komunistična stranka po letu 1922 spoznala pomen narodnega gibanja – pozitivnega nacionalizma za rešitev narodnega vprašanja, ga je pa instrumentalizirala za zmago socialistične revolucije.

To je storila tudi v času protifašističnega protiokupatorskega boja, ko je zelo afirmativno poudarjala slovenski nacionalizem v boju za slovensko osvoboditev, za ustvaritev svobodne zedinjene Slovenije v okviru prenovljene demokratične federativne Jugoslavije. Tudi pripadniki meščanskih strank, nasprotniki revolucionarne Osvobodilne fronte so bili neke vrste nacionalisti.

Po vojni je vladajoča doktrina v Jugoslaviji politično zavračal nacionalizem kot alternativno gibanje socialističnemu internacionalizmu, vendar je ob spoznanju, da narodno vprašanje v resnici ni rešeno 1974. leta z ustavo sama ponovno povzdignila svoje načelo samoodločbe narodov v temeljno izhodišče za socialistično federacijo (Pleterski). Komunistični nacionalizem pa je bil še vedno vpet v razredni socialistični projekt. Iz te vpetosti je slovenski nacionalizem oz. narodno gibanje osvobodila šele demokratična alternativa, ki je poudarila slovenski nacionalizem kot legitimno in nujno sestavino pluralistične demokratične prenove (Nova revija 1987).

V nekaterih vzhodnoevropskih državah se je po prelomu komunističnih režimov zelo razmahnil negativni nacionalizem, ki je kazal kar znake šovinizma do drugih narodov. Demokratična Evropa sicer priznava upravičenost samoodločbe nekdanj v boljševiškem socializmu živečih narodov, vendar vidi v nacionalizmu enega poglavitnih vzrokov za spopade in celo vojne med narodi v Jugoslaviji. Izkušnja malih narodov, kot je slovenski, pa priča, da pravi pozitivni

nacionalizem kot jamstvo demokratičnega samoodločanja vsakega naroda posebej ni v nasprotju s procesi združevanja in spoštovanja človekove osebnosti (Pleterski).

Kot narodno vprašanje označujemo splet kulturnih, ozemeljskih, gospodarskih in političnih vprašanj, ki zadevajo kot dejstva, ovire ali dileme, narodov obstoj in razvoj. Narodno vprašanje je ohranjanje razvijanje in uveljavljanje posameznih temeljnih prvin naroda. Vsebina je odvisna od narodovega notranjega razvoja, nanjo pa vplivajo (včasih odločilno) tudi zunanje okoliščine, zlasti odnos do drugih narodov, državni okvir, civilizacijska razvojna stopnja okolja in mednarodna razmerja (Janko Prunk, Miran Komac, Enciklopedija Slovenije, zv. 7. Ljubljana 1993, str. 335).

Izraz »narodno vprašanje« se je pojavil v evropski civilizaciji sredi 19. stoletja, ko so nekateri narodi poskušali vzpostaviti podoben položaj in enako raven kot so jo že imeli drugi evropski narodi, ki so bili v ugodnejšem političnem položaju. Z narodnim vprašanjem so se ukvarjala skoraj vsa evropska idejnopolitična gibanja od druge polovice 19. stoletja dalje in vsako je razvilo svoje poglede nanj. Zaradi relativne trajnosti naroda je narodno vprašanje trajno v skladu z razvojnimi stopnjami. V raznih zgodovinskih obdobjih pa se pri razumevanju narodnega vprašanja stare sestavine modificirajo in nastajajo nove (prav tam).

V ožjem pomenu besede je narodno vprašanje lahko tudi samo politično in sicer državnopravno. To pomeni, da se narodno vprašanje razreši z oblikovanjem nacionalne države. Pri malih narodih pa je treba dopolnjevati politično izhodišče s prizadevanji za osvoboditev izpod družbene, gospodarske in kulturne podrejenosti. Pri dosedanjem evropskem reševanju narodnega vprašanja se je pokazalo, da je prav nacionalna država okvir, ki omogoča zelo učinkovito uresničevanje narodovih obrambnih socializacijskih in interkulturacijskih ciljev. Narodno vprašanje pri Slovencih je mogoče označiti kot »kompleks, ki ima svoje korenine v preprosti zavesti, da smo Slovenci samobiten narod in da imamo zato pravico, da se smemo uveljavljati na vseh bistvenih ravninah narodnega življenja in da je dolžnost Slovencev, da to svojo pravico uresničimo.« (Bogo Grafenauer, Slovensko vprašanje, Bohinjski teden 1940)

Narodno vprašanje se je pri Slovencih začelo postavljati z narodnim prebujanjem in sicer kot vprašanje narodne samobitnosti in njenega uveljavljanja na kulturnem področju. V tem območju je doseglo s Prešernom evropski kulturni nivo. V revolucionarnem letu in pomladi narodov v habsburški monarhiji 1848 sta bili osrednji prvini slovenskega narodnega vprašanja upravičena in potrebna združitev vseh delov narodnostnega ozemlja v eno upravno enoto z določeno avtonomijo in slovenskim uradnim jezikom. Vprašanje prihodnosti slovenskega naroda so Slovenci tedaj obravnavali z veliko samozavestjo, čeprav zaradi majhne startne moči niso uspeli doseči njegove realizacije. Priznано jim je bilo le ime in etnična celovitost. To pa je bil vseeno temelj, na katerem so Slovenci mogli graditi dalje po ponovni vzpostavitvi ustavnosti in demokracije v Avstrije v letih 1860-1867. Po zmagi nekakšne slovenske narodne stranke na slovenskem ozemlju na volitvah v deželne zbornice 1867 je slovenska narodna samozavest še narasla in eden narodnih voditeljev dr. Zarnik je izjavil: »Zdaj šele moremo prosto dihati, zdaj šele moremo reči, da je slovenski narod v resnici na svetu, da živi, da se zrelo političsko giblje in da nismo samo etnografski pojem.«

Ob koncu 19. stoletja je bil slovenski narod gledano s stališča narodnega razvoja v Evropi popolnoma razvita narodna entiteta na vseh področjih narodnega življenja, razen na politično-državnem (Vasilij Melik). Narodnopolitične vrhnje plasti so začele v odporu do germanizacije poudarjati vprašanje narodne avtonomije v okviru slovenskih narodnostnih meja, pa tudi vprašanje povezovanja s Hrvati. Katoliška narodna stranka je na Krekovo pobudo 1898 preusmerila svojo narodno politiko pri reševanju slovenskega narodnega vprašanja na povezavo s Hrvati (Hrvaško stranko prava) in pritrdila njenemu programu ustvaritve velike hrvaške države znotraj habsburške monarhije, ki bi obsegala tudi slovenske dežele (trializem). S tem se je začelo slovensko narodno vprašanje vključevati v jugoslovansko gibanje. Takšno jugoslovansko smer so z drugimi političnimi zavezniki v začetku 20. stoletja ubirale tudi druge politične sile med Slovenci, tako liberalna kot socialdemokratska stranka. Slovensko politično življenje je postalo orientirano jugoslovansko, seveda v glavnem v mejah habsburške monarhije.

V tem času se je med delom slovenskih narodnih elit (kulturnih in političnih), ki so bile bolj malodušne, pojavljalo novoilirsko gibanje ali jugoslovanski narodni unitarizem, ki je za rešitev slovenskega narodnega vprašanja ponujal zlitje Slovencev s Hrvati in eventualno s Srbi v nov enoten jugoslovanski kulturni narod. Pri tem pa bi bila žrtvovana posebna slovenska narodna individualnost. Slovenske kmečke množice za kaj takega niso bile dovzetne in tudi nekaj najvidnejših Slovencev je to odklanjalo, tako ljubljanski škof Jeglič kot znanstveni in kulturni delavci Ivan Prijatelj, France Kidrič, Mihajlo Rostohar, Henrik Tuma in skupina prvih sociološko razgledanih slovenskih izobražencev, masarykoncev, Anton Dermota, Dragotin Lončar in Albin Prepeluh. Pod njihovim vplivom je jugoslovanski unitarizem odklonil tudi pisatelj Ivan Cankar, posebno jasno v svojem predavanju Slovenci in Jugoslovani aprila 1913.

Med prvo svetovno vojno so Slovenci skupaj s hrvaškimi in srbskimi poslanci, ki so živeli v zahodnem delu habsburške monarhije in bili zastopani v dunajskem parlamentu maja 1917 razglasili svojo Majniško deklaracijo, ki je zahtevala takojšnjo združitev vseh ozemelj Jugoslovanov habsburške monarhije v samostojno državno telo, zgrajeno na osnovi narodnostnega načela in hrvaškega državnega prava v okviru habsburške monarhije. Ker so meritorni dejavniki monarhije to zahtevo popolnoma ignorirali ali zavračali, se je jugoslovansko gibanje med Slovenci radikaliziralo do popolne odcepitve od habsburške monarhije 29. oktobra 1918 in z vstopom v novo razglašeno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu isti dan.

V trenutku razhoda s habsburško monarhijo in s politično povezavo z nemškim narodom Slovenci niso imeli koncepta popolne samostojne slovenske države, ampak so gledali svojo narodno rešitev, svojo narodno samoodločbo v skupni državi SHS v Zagrebu, ki so jo smatrali za svojo. Vodilna najmočnejša slovenska stranka SLS je imela pred očmi širok avtonomen položaj za Slovence in Slovenijo v tej jugoslovanski državi. Dejansko so Slovenci novembra 1918 živeli znotraj te države en mesec *via facti* samostojno narodno življenje.

Toda doletela jih je na nekem drugem planu velika narodna nesreča. V jugoslovansko državo SHS se je uspelo vključiti samo delu Slovencev (sicer večinskemu) iz Kranjske in slovenske

Štajerske. Veliki deli slovenskega naroda in njegovega ozemlja na Koroškem, Goriškem, v Trstu in delu Kranjske so bili zaradi mednarodne konstelacije in aspiracije sosednjih imperialističnih sil odrezani od matice naroda ter priključeni h Kraljevini Italiji in k Republiki Avstriji. Tako je leta 1918 ostalo slovensko narodno vprašanje in vprašanje Zedinjene Slovenije nerešeno in narodna usoda Slovencev močno ogrožena.

V jugoslovanski državi se je narodnopolitični položaj Slovencev v primerjavi s tistim v obdobju habsburške monarhije. Imeli so *via facti* popolno notranjo samoupravo, ki pa ni bila zakonsko regulirana. Jugoslovanska država je bila postavljena na upravno centralistični temelj in na predstavo o narodni kulturni enotnosti vseh jugoslovanskih narodov. Večina slovenskega naroda je koncept narodnega jugoslovanskega unitarizma zavračala in zahtevala ustavno določeno avtonomijo Slovenije. Avtonomistična Slovenska ljudska stranka, ki je bila od leta 1931 že drugič v opoziciji, je v svoji t.i. Slovenski deklaraciji 1932 utemeljevala svojo zahtevo po vsestranski avtonomiji Slovenije z argumentom, da bo le takšen avtonomen slovenski položaj v nekaki federativni Jugoslaviji lahko privlačen za ostale dele slovenskega naroda iz drugih držav, kjer jih je pustila imperialistična mirovna pogodba po prvi svetovni vojni. To je bil najpomembnejši slovenski narodnopolitični program med obema vojnama, ki pa ga centralistična in unitaristična jugoslovanska monarhija ni hotela uresničiti. Res pa je, da so jugoslovansko unitaristično in centralistično politiko podpirali tudi slovenski liberalci in socialisti. To je izviralo na eni strani iz njihove napačnega pojmovanja antropologije naroda, po kateri je še mogoče zlivanje sorodnih narodov v en nov narod in zaradi njihovega internega slovenskega političnega računa. Liberalci so namreč v centralizmu videli dobrodošli instrument pritiska na svoje interne slovenske politične nasprotnike, katoliške narodnjake, ki so jih imenovali klerikalce. Zaradi pristajanja na unitarizem in centralizem sta liberalna in socialistična stranka pri Slovencih močno izgubljali na pomenu.

Druga svetovna vojna je bila hud udarec slovenskemu narodnemu vprašanju. Vsi trije okupatorji so nameravali slovenski narod zbrisati z obličja zemlje. Ni čudno, da je takšna situacija porodila narodni odpor narodno zavednega in vitalno sposobnega naroda. Žal je ta slovenski

protifašistično protiokupacijski odpor stekel razcepljeno v dva dela, ki sta pa med seboj tekmovala, se sovražila in se bratomorno spopadla. En del, močnejši in sposobnejši, so organizirali in usmerjali slovenski komunisti z Osvobodilno fronto. V njej so si prisvojili absolutno nedotakljivo vodstvo, tako da so mogli OF izkoristiti za nepotrebno in škodljivo socialistično revolucijo boljševiskega tipa že med vojno. Drugi del protifašističnega odpora pa so vodile meščanske stranke, ki pa so bile v konkretnih akcijah odpora počasnejše, previdnejše, oklevajoče in so v narodu izgubljale zaslombo in vpliv. Zaradi revolucionarnega komunističnega terorja so se usmerile v pravo kontrarevolucionarno politiko, del protirevolucije pa je odšel celo v kolaboracijo. V narodnem vprašanju sta bili obe smeri slovenskega odpora precej podobni. Pred očmi jim je bila po zmagi nad fašizmom svobodna zedinjena Slovenija v Jugoslaviji.

Po zmagi nad fašizmom je o slovenski narodni usodi o reševanju slovenskega narodnega vprašanja odločala samo zmagovita Osvobodilna fronta, ki je krvavo potolkla svoje politične nasprotnike in jih izločila iz reševanja slovenskega narodnega vprašanja. Zmagovita komunistična stranka je slovensko narodno vprašanje v rešila v obliki federativne republike Jugoslavije. Federativna oblika je pod vplivom boljševiskega sovjetskega koncepta garantirala narodom pravico do samoodločbe, vključno z odcepitvijo. V takšni obliki je bila vsem narodom, tudi slovenskemu, zagotovljena popolna suverenost pri odločanju o svoji kulturni in prosvetni politiki, kar je nekatere vidne slovenske narodnjake nekomuniste tja do konca petdesetih let (Lojzeta Umeta) zadovoljevalo kot ugodna zadostna rešitev slovenskega narodnega vprašanja. Potem pa se je ob prvih večjih gospodarskih in socialnih problemih v začetku šestdesetih let pokazalo, da posamezni narodi in z njim tudi slovenski, ne morejo samostojno suvereno odločati o nekaterih bistvenih svojih eksistenčnih problemih, o gospodarskem in socialnem razvoju, o svojem brutoproduktu, o svoji akumulaciji in prioritetah gospodarskega razvoja. Komunistična federacija se je razobličila kot umetna voluntaristična tvorba, v kateri stoji nad svobodnim suverenim narodnim odločanjem in sporazumevanjem med narodi neka sila nad narodom, to je komunistična stranka oz. po letu 1952 Zveza komunistov Jugoslavije. Ta ni mogla občutiti narodnega vprašanja v vsej njegovi globini in širini, saj je bila to razredna sila in po vrhu še internacionalno orientirana.

Moč zveze komunistov je zaradi popolnoma obvladanja javnega mnenja in represivnega aparata dobrih štirideset let uspevala prikazovati jugoslovansko socialistično federacijo kot najboljšo oz. sploh edino mogočo rešitev slovenskega narodnega vprašaja.

Šele ob koncu osemdesetih let 20. stoletja, ko je postala očitna globoka kriza jugoslovanskega samoupravnega socializma in so že deli republiške komunistične elite postajali vse bolj narodno zavedni, je prišel trenutek za novo paradigmo v reševanju slovenskega narodnega vprašanja. To so ponudile nove nekomunistične in celo protikomunistične sile, najprej skupina slovenskih razumnikov različnih svetovnonazorskih toda demokratičnih orientacij, zbranih v Novi reviji. V svojih prispevkih za nov slovenski narodni program v 57. številki Nove revije iz začetka leta 1987 so predlagali vpeljavo demokratičnega pluralističnega političnega sistema in vzpostavitev suverene slovenske države, ki bo sama suvereno odločila o svojih mednarodnih povezavah. Predlagali so povezavo v jugoslovansko konfederacijo. To je bil prvi slovenski narodnopolitični program, ki je zahteval popolnoma svobodno suvereno slovensko narodno državo in je nadomestil 150 let star program Zedinjene Slovenije, ki se je zadovoljeval z avtonomno Slovenijo v sklopu kakšne večnacionalne federacije.

Program Nove revije je hitro osvajal slovensko javno mnenje in postal vodilo pri slovenski državni osamosvojitvi v letih 1990/1991. Samostojna Republika Slovenija pa je takoj pokazala voljo vključiti se v Evropsko unijo in ko je izpolnila vse njene zakonske in strukturne zahteve je bila spomladi 2004 vanjo tudi sprejeta.

Danes Slovenci glede naroda, nacionalizma in narodnega vprašanja delijo iste poglede in dileme kot vsi evropski narodi. Gre za vprašanja, kako Evropsko unijo še bolj povezati, ne samo na gospodarskem in političnem polju.

Večina evropskih narodov se zaveda, da bo Evropska unija dobro zaživela, da bo močna in konkurenčna v sodobnem svetu, če bo čim bolj povezana, če se bo razvila neka skupna evropska

identiteta, ki se bo zoperstavljala oz. blažila nacionalne egoizme posameznih evropskih narodov in držav. Pogledi, na čem naj temelji skupna evropska identiteta se razlikujejo. Vsem je jasno, da to ne more biti to neka kopija ameriške, v kateri so se posamezni narodi kulturno stopili. Evropska unija je zgrajena na upoštevanju suverenosti držav in narodov in njihovem nadaljnjem ohranjanju in razvijanju. Vsi njeni vodilni organi upoštevajo takšno suvereno nacionalno identiteto, upoštevajo enakopravnost vseh jezikov, čeprav uporabljajo običajno kot jezik komunikacije le angleščino in francoščino.

Toda hitro se razvijajoči svet informacije in komunikacije se nagiba v globalizacijo in postavlja tudi vprašanje razvoja narodne eksistence malih narodov pred velike probleme in izzive. Stališče humanistične inteligence pri vseh narodih v Evropi je ohranitev in razvoj posameznih narodov, kar podpirajo tudi široke narodne množice. Vsi ti dejavniki pristajajo le na duhovno zблиžanje in povezovanje na temeljih evropskega razsvetljenstva. Se pa v zadnjem času s strani teh določenih krogov pragmatične tehnične inteligence slišijo tudi drugačni glasovi, ki se zavzemajo tudi za kulturno in celo za jezikovno poenotenje Evrope, tako da bi evropski narodi postali vsaj bilingvistični in popolnoma obvladali od malega svoj in še en skupni (angleški) jezik, v katerem bi komunicirali. Takšne poglede je slišati že tudi od nekaterih politikov, predvsem liberalne smeri, ki vidijo v takšni rešitvi povečanje integralne zavesti Evropejcev in s tem njihove moči. V zadnjem času se je s takšnim razmislekom javil bivši belgijski premier Guy Verhofstadt. Najbrž takšen proces ne bo hiter, zoperstavljal se mu bodo posamezne narodne entitete. Toda v vse bolj univerzalnem svetu, v katerem se mora boriti Evropa kot celota za svoje mesto, bodo te tendence vedno bolj žive.

B. MEDNARODNE ORGANIZACIJE IN EVROPSKA UNIJA

1. Mednarodne organizacije (splošno)

20. stoletje je zaznamovalo »krčenje« sveta v katerem je hitra rast trgovine in finančnih tokov vzpostavila dejansko globalno gospodarstvo, medtem ko je napredek na področju transporta in komunikacij bistveno zmanjšal tako prostorske kot časovne omejitve. Ti procesi so bili neločljivo povezani z dejstvom vedno bolj in vedno več institucionaliziranih odnosov med vladnimi in nevladnimi akterji. Ta trend se je v prvem desetletju novega stoletja še potenciral. Sodobni svet je tako prizorišče vedno bolj kompleksnih odnosov med državami in nedržavnimi akterji med katerimi so še posebej pomembna multinacionalna podjetja (npr. Google, Toyota, Nestlé), verske organizacije (npr. RKC), regionalne skupnosti (npr. EU) ter mednarodne nevladne organizacije (npr. Amnesty International, Human Rights Watch, Greenpeace). Kljub kaotičnosti odnosov in povezav so na mnogih področjih pomembni akterji, tako državni kot nedržavni, dosegli določeno raven institucionaliziranosti. Najvišjo stopnjo institucionaliziranosti odnosov predstavljajo mednarodne vladne in nevladne organizacije katerih razumevanje je potrebno za razumevanje sodobnega sveta. Sodobne mednarodne organizacije namreč vršijo vedno večji vpliv na posamezne države kot tudi na različne sfere vsakdanjega življenja posameznikov.

Sodobne mednarodne organizacije so si med seboj podobne predvsem glede na sfero njihovega delovanja, saj vse delujejo na mednarodni ravni. Na drugi strani pa med njimi obstajajo pomembne razlike. Ključna delitev, ki jo lahko zasledimo, je delitev glede na vrsto akterjev oz. članic posameznih mednarodnih organizacij. Tako lahko mednarodne organizacije delimo na mednarodne vladne organizacije katerih članice so države ter mednarodne organizacije, ki združujejo ne-vladne akterje. Pri tem pa je potrebno poudariti, da nekatere organizacije združujejo tudi obe vrsti akterjev (npr. specializirane agencije OZN (Organizacije združenih

narodov)). Ravno tako se posamezne mednarodne organizacije istega tipa lahko bistveno razlikujejo glede na članstvo, pristojnosti, njihov globalen pomen, področij delovanja, dobe nastanka ter njihovih ciljev. V nadaljevanju bodo bolj podrobno predstavljene posamezne najpomembnejše mednarodne vladne organizacije hkrati bodo podrobneje predstavljene ključne razlike med njimi. V zaključnem delu pa si bomo na kratko ogledali mednarodne nevladne organizacije.

Mednarodne vladne organizacije

Mednarodne vladne organizacije, so organizacije ustanovljene s strani držav, ki so ugotovile, da je multilateralno¹² sodelovanje nujno za reševanje določenih vprašanj, problemov ter groženj. Predvsem tistih problemov, vprašanj in groženj, ki jih nobena posamezna država ni zmožna učinkovito in uspešno rešiti sama. Ideja o skupnem reševanju oz. ideja o skupnem delovanju političnih entitet ima daljšo zgodovino. V Evropi lahko zametke ideje o skupnem reševanju problemov najdemo že med italijanskimi mestnimi državicami v obdobju renesanse, ki so temeljile na konceptu ravnotežja moči oz. preprečevanju prevlade določene mestne države nad ostalimi. Nadaljnji razvoj ideje lahko zasledimo v 19. stoletju, ko se po Napoleonovih vojnah povežejo najpomembnejše evropske države v okviru Svete Alianse z namenom preprečiti prihodnje vojne med evropskimi silami. To jim je v veliki meri tudi uspelo, saj se na evropskih tleh do druge polovice 19. Stoletja niso odvijali večji vojaški spopadi.

Kljub mnenju o nujnosti skupnega delovanja, pa je bila potrebna katastrofa 1. svetovne vojne, da so evropske države začele zopet materializirati idejo multilateralne organizacije, ki bi skrbela za mir med svojimi članicami. Ustanovitev Društva narodov pomeni določeno prelomnico, saj predstavlja prvo sodobno institucionalizirano obliko sodelovanja med posameznimi državami. Društvo narodov zato lahko razumemo kot predhodnico sodobnih globalnih mednarodnih organizacij.

---

¹² Večstransko

Društvo narodov je bilo ustanovljeno z namenom izogniti se ponovitvi katastrofe prve svetovne vojne (1914-1918), ki je zahtevala milijonske človeške žrtve. Pri tem je ključno vlogo odigral ameriški predsednik Woodrow Wilson, ki je prepričal druge svetovne politike o nujnosti organizacije za **zagotovitev trajnega mira**. Glavne institucije/telesa Društva narodov so bile usmerjene k vzpostavitvi procedur za mirno reševanje sporov med državami članicami. Organizacija društva je bila zelo podobna strukturi sodobnih organizacij. Društvo je tako imelo tri organe, in sicer Svet 15-ih članic (3 stalne), Skupščino v kateri so bile zastopane vse članice ter stalni Sekretariat. Vendar pa Društvo narodov prav zaradi svojih organizacijskih principov, med katerimi je bil najbolj problematičen princip soglasnega sprejemanja odločitev, ni bilo sposobno preprečiti druge svetovne vojne (1939-1945)¹³. Velika slabost Društva narodov je bilo tudi nečlanstvo ZDA, ki se je v medvojnem obdobju (1918-1941) politično izolirala od ostalega sveta hkrati pa je postala svetovna gospodarska velesila. Poleg tega je na meddržavno sodelovanje zelo negativno vplivala svetovna gospodarska kriza, ki se je začele leta 1929 in v teku katere je prevladala ideja **izolacionizma**. Kljub neuspehu pa je Društvo narodov predstavljalo določeno prelomnico, saj se je prvič materializirala želja po vzpostavitvi mednarodne organizacije, ki bi bila sposobna skrbeti za mir.

Sodobne mednarodne vladne organizacije

Sodobne mednarodne vladne organizacije se med seboj razlikujejo glede na tri ključne dimenzije. Prva dimenzija je področje oz. področja delovanja posameznih mednarodnih organizacij. Gre za število mednarodnih problematik na katere lahko organizacija vpliva. Druga dimenzija razlikovanja so kompetence, ki jih posamezen mednarodne organizacije posedujejo. Tretja dimenzija razlikovanja pa je število in značilnosti članic posameznih mednarodnih organizacij. Gre za število držav in pomembnih nevladnih organizacij nad katerimi lahko posamezna organizacija vrši vpliv. Predvsem glede na dimenzijo obsega področij in članstva

---

¹³ Gre za začetek vojaških spopadov v Evropi. Nekatere interpretacije začetka druge svetovne vojne menijo, da se je druga svetovna vojna začela že leta 1936 z japonsko okupacijo Mandžurije.

predstavlja Organizacija združenih narodov (OZN) skrajni primer, saj posega na skoraj neomejeno število področij hkrati pa vključuje skoraj vse države sveta.

Organizacija združenih narodov (OZN)

Organizacija združenih narodov je ena najpomembnejših mednarodnih vladnih organizacij, saj združuje skoraj vse države sveta¹⁴. OZN je bila ustanovljena 26. oktobra 1945 v San Franciscu (ZDA) po zmagi zaveznikov oz. protifašistične koalicije v drugi svetovni vojni. Politični voditelji so se namreč zavedali potrebe po novi globalni mednarodni organizaciji, ki bi nadomestila Društvo narodov in se hkrati izognila njenim slabostim zaradi katerih ta organizaciji ni bila sposobna preprečiti druge svetovne vojne. Ključna naloga Združenih narodov je tako postala zagotavljanje svetovnega miru in varnosti. Ta naloga je še danes ena ključnih nalog organizacije. OZN je bila ustanovljena na osnovi dveh načel, in sicer principu suverenosti držav ter do določene mere prostovoljnem sistemu kolektivne varnosti¹⁵. Ustanovna listina je temeljni dokument OZN ter eden od glavnih virov mednarodnega prava. V njej je opredeljena temeljna struktura same organizacije, ključni cilji, področja delovanja kot tudi pravice in dolžnosti držav članic. OZN sestavlja pet glavnih institucij, in sicer Generalna skupščina OZN, Varnostni svet OZN, Sekretariat OZN, Meddržavno sodišče OZN ter Ekonomski in socialni svet OZN. Do leta 1994 je obstajala še šesta institucija Skrbniški svet, ki pa je zaradi konca dekolonizacijskega procesa prenehala s svojim delovanjem.

V **Generalni skupščini OZN-a** so preko svojih predstavnikov zastopane vse države članice. Ena glavnih nalog Generalne skupščine je nadzor nad pomožnimi organi oz. agencijami, ki so bile ustanovljene na podlagi ustanovne listine. Med njimi so najpomembnejše WHO (Svetovna zdravstvena organizacija), UNESCO (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo), UNICEF (Mednarodni sklad za pomoč otrokom) in UNHCR (Visoki komisariat za begunce).

---

¹⁴ Slovenija je postala članica OZN 22. maja 1991.

¹⁵ Načelo kolektivne varnosti naj bi zagotovilo, da bo vsaka država, ki bi ogrožala mir ali izvajala agresivna dejanja izpostavljena različnim kolektivnim ukrepom in tudi vojaškim intervencijam vseh ostalih držav.

Varnosti svet sestavlja 15 držav med katerimi ima pet držav stalno članstvo in pravico veta na katerokoli odločitvi. Stalne članice Varnostnega sveta so naslednje: ZDA, Kitajska, Rusija, Velika Britanija in Francija. Stalno članstvo imajo tako vse zmagovalke druge svetovne vojne. Drugih deset članic Varnostnega sveta ima dvoletni mandat, ki jim ga podeli Generalna skupščina. Članice so izbrane na osnovi regionalnega ključa, kjer vsaka regija sveta izbira od ene (Vzhodna Evropa) do treh članic (Afrika).

Sekretariat OZN operativno vodi Združene narode. Načeluje mu generalni sekretar, ki je izvoljen v Generalni skupščini in ima petletni mandat. Sedanji generalni sekretar je Južnokorejec Ban Ki-moon. Generalnemu sekretarju pri vodenju pomagajo mednarodni javni uslužbenci.

Ekonomski in socialni svet je forum vseh specializiranih agencij OZN, ki posegajo na področje sociale ter ekonomskega in družbenega razvoja.

Delovanje OZN posega na različna področja kot so varnost, socialno-ekonomski razvoj, človekove pravice, humanitarne dejavnosti, razvoj mednarodnega prava. Reševanje varnostnih problemov pa sodi med njene primarne dejavnosti.

Delovanje OZN je usmerjeno k doseganju ključnih ciljev, ki so ohranjanje svetovnega miru in varnosti preko instrumentov mirnega reševanja sporov ter kolektivne varnosti, spodbujanje mednarodnega sodelovanja v ekonomski in družbeni sferi ter spodbujanje spoštovanja univerzalnih človekovih pravic. Široko zastavljeni cilji in ohlapni načeli na katerih je organizacija utemeljena so njeni ključni viri moči, saj so omogočili fleksibilnosti, ki je zagotovila njeno obstojnost in tudi njen pomen v teku velikih zgodovinskih sprememb (npr. dekolonizacija, propad sovjetskega bloka). Vendar pa se je OZN izkazala kot le delno uspešna pri zagotavljanju miru in varnosti, saj ni bila sposobna preprečiti številnih lokalnih vojn. Na drugi strani pa njene specializirane agencije igrajo vedno večjo vlogo pri reševanju številnih problematik. Še posebej uspešne so pri zagotavljanju pomoči usmerjene v ekonomski razvoj, vzpostavljanje delujočih

institucij v manj razvitih državah ter skrbi za žrtve humanitarnih katastrof in blažitvi posledic naravnih nesreč, ekonomskih in socialnih kriz ter vojn. Ravno zaradi uspešnega delovanja specializiranih agencij je OZN še vedno izjemno pomembna mednarodna organizacija.

Druge pomembne mednarodne vladne organizacije

V drugi polovici 20. stoletja se je večina novoustanovljenih mednarodnih organizacij oddaljila od ideje posamezne univerzalne organizacije, ki temelji na ideji enotnega mednarodne ureditve. Večina novih organizacij je bilo ustanovljeno na osnovi ideje segmentiranih in parcialnih organizacij, ki izražajo raznolikost situacij in problematik. Tako obstajajo številne mednarodne vladne organizacije, ki so bile ustanovljene z namenom reguliranja in reševanja problematik na omejenem številu področij ali le na enem področju. Tudi ta tip mednarodnih organizacij ni sodoben pojav, saj lahko kot **specialistično mednarodno vladno organizacijo** opredelimo že Osrednjo komisijo za navigacijo reke Ren ustanovljeno leta 1815. Sodobnejši primer specialistične mednarodne vladne organizacije je na primer INTERPOL (Mednarodna policijska organizacija), ki združuje več kot 100 nacionalnih policij zavezanih boju proti mednarodnemu kriminalu.

Zelo pomembna zvrst mednarodnih vladnih organizacij, ki je doživela izjemen razmah v drugi polovici 20. stoletja in katere vpliv je vedno večji, je **regionalna vladna organizacija**. Med te organizacije prištevamo na primer EU (Evropsko unijo)¹⁶, Svet Evrope, AU (Afriško unijo), OAS (Organizacijo ameriških držav), ALBA (Bolivarska zveza za Ameriko), ASEAN (Zvezo držav jugovzhodne Azije). Regionalne mednarodne vladne organizacije so bile ustanovljene z namenom razviti in utrditi sodelovanje držav v določeni regiji. Poleg EU je za regijo Evrope pomembna predvsem organizacija **Svet Evrope**.

Svet Evrope je mednarodna organizacija, ki jo sestavlja 47 držav iz evropske regije, ustanovljena 5. maja 1949 z Londonskim sporazumom. Članica Sveta Evrope lahko postane vsaka evropska

---

¹⁶ Ker bo Evropska unija natančneje predstavljena v posebnem poglavju, je ne bomo natančneje predstavili.

država¹⁷ pod pogojem, da sprejema načelo vladavine prava in jamči človekove pravice in temeljne svoboščine vsakomur, ki je pod njeno oblastjo. Eden od številnih uspehov Sveta Evrope je bil sprejem Evropske konvencije o človekovih pravicah v letu 1950, ki je služila kot temelj za ustanovitev Evropskega sodišča za človekove pravice. Sveta Evrope pri tem ne smemo zamenjevati z Evropskim svetom, niti s Svetom Evropske unije, dvema telesoma Evropske unije. Cilji Sveta Evrope so varovati človekove pravice, pluralistično demokracijo in pravno državo; ozaveščati ljudi in spodbujati razvoj evropske kulturne prepoznavnosti in raznolikosti; iskati rešitve za težave, s katerimi se srečujejo evropske družbe (zapostavljanje manjšin, sovraštvo do tujcev, nestrpnost, varstvo okolja, kloniranje ljudi, aids, mamila, organiziran kriminal itd.); pomagati pri uveljavljanju trdne demokracije v Evropi s podporo političnim, zakonodajnim in ustavnim reformam.

Svet Evrope sestavljajo naslednji organi, in sicer **Sekretariat**, **Odbor ministrov** ter **Parlamentarna skupščina**. Sekretariat vodi generalni sekretar (leta 2004 je za petletni mandat izvolila Parlamentarna skupščina Britanca Terryja Davisa), ki je v celoti odgovoren za strateško vodenje delovnega programa Sveta in proračuna. Ravno tako nadzoruje tekoče upravljanje organizacije in sekretariata ter je depozitar Evropske konvencije človekovih pravic. Odbor ministrov je telo, v katerem se sprejemajo odločitve Sveta Evrope. Sestavljajo ga zunanji ministri vseh držav članic ali njihovi stalni diplomatski predstavniki v Strasbourgu. V sodelovanju s Parlamentarno skupščino je Odbor ministrov varuh temeljnih vrednot Sveta in nenehno nadzoruje, da države članice ravnajo skladno s prevzetimi obveznostmi. Parlamentarna skupščina zastopa glavne politične težnje držav članic Sveta Evrope. Skupščina se šteje za gonilno silo pri širjenju evropskega sodelovanja na vse demokratične države v Evropi.

Področja delovanja Sveta Evrope obsegajo človekove pravice, medije, pravno sodelovanje, socialno usklajenost, zdravstvo, izobraževanje, kulturo in kulturno dediščino, šport, mladino, lokalno demokracijo in čezmejno sodelovanje ter okolje in prostorsko načrtovanje.

---

¹⁷ Slovenija je postala članica Sveta Evrope leta 1993.

Kot smo že omenili, regionalne mednarodne vladne organizacije niso prisotne le v Evropi, temveč jih poznajo tudi na drugih kontinentih. Zanimiv primer je **Afriška unija**, ki predstavlja poskus vzpostavitve podobne organizacije kot je Evropska unija v Afriki. Afriška unija je regionalna vladna mednarodna organizacija, ki združujejo 53 od 54 afriških držav¹⁸ in je bila ustanovljena devetega julija leta 2002. Gre za naslednico Organizacije afriške enotnosti¹⁹ (1963-2002). Ustanovljena je bila z namenom pospešitve družbeno-ekonomske integracije Afriške celine s čimer naj bi se zagotovil boljši položaj afriških držav v globalnem gospodarstvu. Hkrati naj bi integracija omogočila lažje in bolj celovito reševanje kompleksnih socialnih, gospodarskih in političnih problemov, ki so jih proizvedli različni globalizacijski procesi. Nadalje naj bi integracija vodila v večjo enotnost in solidarnost med afriškimi državami. Organizacija se osredotoča na ohranjanje miru in zagotavljanju varnosti in stabilnosti v državah članicah. Države članice to dojemajo kot predpogoj za implementacijo razvojnih in integracijskih politik. Poleg tega so cilji organizacije tudi promoviranje in zastopanje skupnih afriških interesov v mednarodni skupnosti. Ravno tako organizacija promovira spoštovanje demokratičnih principov, človekovih pravic mednarodnega sodelovanja, trajnostnega in stabilnega razvoja, znanje in raziskovanje na vseh znanstvenih področjih ipd.

Afriško unijo sestavljajo naslednji organi in institucije, in sicer **Skupščina Afriške unije**, ki jo sestavljajo voditelji posameznih držav članic. Skupščina predstavlja vrhovni organ Afriške unije. **Izvršni svet**, ki ga sestavljajo ministri držav članic in je odgovoren skupščini. **Komisija**, ki jo sestavljajo predsednik, podpredsednik in osem komisarjev ter njihovo osebje. Vsak komisar pokriva specifično področje (gospodarstvo, socialne zadeve itd.). **Komite stalnih predstavnikov**, ki ga sestavljajo stalni predstavniki držav članic. Njegova ključna naloga je priprava gradiv za Izvršni svet. **Pan-Afriški parlament**, ki ga sestavlja 265 izvoljenih predstavnikov iz vseh 53 držav članic. **Sodišče Afriške unije**, pristojno za reševanje sporov v okviru interpretacije pogodb Afriške unije. **Mirovni in varnostni svet**, organ kolektivne varnosti, ki je namenjen hitremu in učinkovitemu odzivu na krize v okviru Afriškega kontinenta. Ima 15 članov, ki so izvoljeni po

---

¹⁸ Maroko je edina afriška država, ki ni včlanjena v Afriško unijo, kljub temu, da je bila ena od ustanoviteljic Organizacije afriške enotnosti.

¹⁹ Organizacija afriške enotnosti je bila ustanovljena z namenom bojevanja proti ostankom kolonializma in proti apartheidu, z namenom vzpostavljanja solidarnosti ter pospešitve sodelovanja med članicami na vseh področjih in z namenom varovanja suverenosti in ozemeljske celovitosti članic.

regionalnem ključu v Skupščini. **Ekonomski, socialni in kulturni svet**, posvetovalni organ, ki ga sestavljajo strokovnjaki in predstavniki civilne družbe ter **Specializirani tehnični komiteji in Finančne institucije** (Afriška centralna banka, Afriška investicijska banka, Afriški monetarni sklad).

Regionalne mednarodne vladne organizacije se med seboj ne razlikujejo le glede na regijo sveta v kateri delujejo oz. v okviru katere so ustanovljene, temveč tudi glede na stopnjo integracije članic v skupne strukture. Med njimi je namreč le EU uspelo doseči visoko stopnjo ekonomske ter relativno visoko stopnjo politične integracije²⁰. Zato jo lahko tudi kot edino regionalno organizacijo prištevamo med **integrativne mednarodne organizacije**, medtem ko druge regionalne organizacije, tudi Svet Evrope, spadajo med kooperativne. Ravno ta delitev predstavlja eno od ključnih kvalitativnih razlik med posameznimi mednarodnimi vladnimi organizacijami. **Kooperativne mednarodne vladne organizacije** imajo namreč šibko »moč« nasproti državam, saj je njihova dejavnost omejena na koordinacijo interesov in potreb držav članic. Integrativnim mednarodnim vladnim organizacijam pa so države-ustanoviteljice poverile kompetence, katerih uporaba že zožuje suverenost držav. Z drugimi besedami države članice organizaciji predajo del svoje suverenosti.

Pomembna zvrst mednarodne vladne organizacije je tudi organizacija, ki združuje države s specifičnim interesom, in ki hkrati presega regionalne okvire in posega na večje število področji. Ena najpomembnejših med njimi je na primer OPEC (Organizacija držav izvoznic nafte)²¹.

V sodobni mednarodni skupnosti imajo velik pomen tudi organizacije, ki so bile ustanovljene z namenom **zagotavljanja regionalne varnosti**. Med njimi sta za Evropo pomembni predvsem NATO (Organizacija severnoatlantske pogodbe) ter OVSE (Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi). Med vsemi **regionalnimi varnostnimi organizacijami** ima NATO hkrati največjo

---

²⁰ Afriška unija predstavlja poskus vzpostavljanja integrativne mednarodne organizacije v Afriki.

²¹ OPEC ima 12 držav članic: Alžirija, Angola, Ekvador, Iran, Irak, Kuvajt, Libija, Nigerija, Katar, Savdska Arabija, Združeni arabski emirati ter Venezuela. Glavni cilj organizacije je ohranjanje stabilnih cen nafte.

stopnjo integracije ter razpolaga z največjo vojaško močjo. NATO je tudi edina regionalna varnostna organizacija, ki je integrativnega tipa.

NATO oz. Organizacija severnoatlantskega sporazuma ali tudi Severnoatlantska pogodbeni zveza je mednarodna vojaško-politična organizacija držav za sodelovanje na področju obrambe, ki je bila ustanovljena leta 1949. 4. aprila 1949 je dvanajst držav (Belgija, Danska, Francija, Islandija, Italija, Kanada, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugalska, Velika Britanija in Združene države Amerike) sklenilo Severnoatlantsko pogodbo in nastala je Organizacija severnoatlantske pogodbe (NATO). Danes ima NATO 28 držav članic²². Natov osnovni cilj je zagotavljati varnost vseh članic s političnimi ter vojaškimi sredstvi in v skladu s Severnoatlantsko pogodbo in Ustanovno listino Združenih narodov. Vse od svoje ustanovitve je ključna naloga NATA **kolektivna obramba članic**, sama organizacija pa se je spreminjala v skladu z interesi in potrebami držav zaveznic, pa tudi glede na oblike groženj. Po koncu hladne vojne je nevarnost splošne vojne v Evropi praktično izginila, pojavile so se nove oblike groženj, kot so medetnični konflikti, politična in gospodarska nestabilnost, širjenje jedrskega, biološkega in kemičnega orožja in terorizem.

Mednarodne ne-vladne organizacije

Mednarodne ne-vladne organizacije so organizacije, ki delujejo na mednarodni (regionalni, globalni) ravni katerih članice in člani niso vladni/državni akterji. Podobno kot mednarodne vladne organizacije imajo daljšo zgodovino. Med prve mednarodne ne-vladno organizacijo lahko štejemo Anti-Slavery International (Mednarodna protisuženjska organizacija), ki je bila ustanovljena leta 1839, in katere glavni namen je bila odprava suženjstva oz. vzpostavitev odprave suženjstva kot ene od ključnih političnih tematik tako v Ameriškem kot Britanskem političnem prostoru.

---

²² Slovenija je postala članica NATA leta 2004.

Tudi sodobne mednarodne ne-vladne organizacije igrajo najpomembnejšo vlogo na področju varstva človekovih pravic oz. opozarjanja in usmerjanja pozornosti na kršitve človekovih pravic ter na področju humanitarne dejavnosti. Tako obstajajo številne humanitarne organizacije ter organizacije za človekove pravice, ki delujejo na mednarodni ravni. Med najbolj poznanimi so Rdeči križ/Rdeči polmesec, Zdravniki brez meja, Amnesty international itd. Te organizacije igrajo zelo pomembno vlogo pri pomoči državam, skupinam, posameznikom. Lajšajo posledice naravnih katastrof, vojaških spopadov ter drugih kriz. Pomagajo pri rekonstrukciji institucij, administracij nujno potrebnih za zagotavljanje minimalnih pogojev za preživetje prizadetih populacij. V sodelovanju z lokalnimi oblastmi skrbijo za organizacijo humanitarne pomoči na terenu. Pomen teh organizacij je očiten ob velikih naravnih katastrofah. Ključno vlogo so na primer igrale pri saniranju posledic tsunamija iz leta 2004, ki je uničil obalne predele indijskega oceana. Ker so razvile organizacijske sposobnosti razdeljevanja humanitarne pomoči na terenu kot tudi tesnega sodelovanja z mednarodnimi vladnimi organizacijami (npr. OZN), so postale izjemno pomembne pri reševanju katastrof.

Pomen mednarodnih ne-vladnih organizacij za človekove pravice kot sta na primer Amnesty international in Human Rights Watch, je predvsem v njihovi vlogi globalne zavesti. Poročila in druge aktivnosti teh organizacij namreč javno obsojajo kršenje človekovih pravic ne glede na regionalna in globalna geopolitična razmerja. Do določene mere so neodvisna od interesov posameznih držav in so sposobna igrati pomembno vzgojno in mobilizacijsko vlogo mednarodnega javnega mnenja. Vzgojno vlogo igrajo preko v veliki meri nepristanskih poročil o stanju človekovih pravic v posameznih državah med katerimi se na zatožni klopi znajdejo tudi države, ki javno razglašajo svojo popolno zavezanost človekovim pravicam. Mobilizacijo mednarodnega javnega mnenja pa poskušajo doseči preko popularizacije poročil o najbolj grobih kršitvah človekovih pravic, kot tudi drugih aktivnosti (npr. kolektivna akcija pisanja kritičnih pisem državnim oblastem odgovornim za grobe kršitve človekovih pravic).

2. Evropska unija (uvod):

Namen besedil v nadaljevanju je kolikor mogoče celovita in razumljiva osnovna predstavitev zelo kompleksnega fenomena, v katerega se je razvila Evropska unija v skoraj šestdesetih letih od podpisa prve pogodbe. V tem času se je integracijski projekt razširil iz prvotnih šest na današnjih 27 držav članic. Od premoga in jekla se je sodelovanje »prelilo« (*spill-over*) na številna druga področja; le malo je ostalo politik, kjer imajo države članice izključno pristojnost in evropske institucije vanje še sploh ne bi posegle.

Z izjemo vojn o razpadu bivše Jugoslavije je integracijski projekt pomembno prispeval k ohranjanju miru v Evropi po drugi svetovni vojni. Evropska unija je absorbirala združitev Nemčije in priključitev velikega dela postkomunistične Evrope. Danes je pred velikim izzivom članstva Turčije. Pri le-tej ne gre za spopad Zahoda in Islama, kot proces poskuša prikazati konzervativni del evropske politike, ampak za konfrontacijo znotraj Evrope same, o tem, kaj pomeni evropskost danes. Gre za konfrontacijo krščanskih vrednot, ki zaznamujejo evropski način življenja od srednjega veka naprej, in razsvetljenskih vrednot modernosti, v sklopu katerih univerzalizem in verska strpnost odpirata vrata Turčiji v Evropsko unijo. Težje bi trdili, da se Turčiji odpirajo ali zapirajo vrata v Evropo, saj je bil Otomanski imperij in nato moderna Turčija stoletja pomembna evropska politična in vojaška sila, tudi številni arhitekti evropskega sodelovanja in združevanja pred drugo svetovno vojno so jo samoumevno vabili za okroglo mizo evropskih vladarjev. Kar Turčiji danes zapira vrata v Evropsko unijo, je med drugim pomemben gradnik evropske identitete, saj za trdno stališče, kdo smo, potrebujemo Drugega, ki je dovolj drugačen od nas, podobnih, in proti kateremu se po potrebi poenotimo in se zavemo svoje skupnosti. Iz tega vidika je problematika članstva Turčije v Evropski uniji pozitivna za opredelitev in krepitev evropske identitete, ne glede na končni rezultat. Če se bomo pred Turki (in drugimi Drugimi, kot so priseljenci z drugih celin) zaprli v trdnjavo Evropo, bomo zaživel v »zamišljeni skupnosti« po antropologu Benedictu Andersonu, katere vezivo je nacionalistična ideologija. Če bo Turčija postala članica Evropske unije, bomo tradicionalni način oblikovanja kolektivne identitete presegli in bom zvestejši predpostavki, da je Evropska unija »politični fenomen brez

precedensa«, ki kot vzgled lahko vodi v politično reorganizacijo planeta. V tem primeru kolektivne identitete v modernem smislu morda niti ne potrebujemo.

Kaj je torej Evropska unija danes? Očitno se v iskanju systemskega kompromisa med »mega državo« in mednarodno organizacijo in pod vplivom neokonservativnega kapitalizma čedalje bolj spreminja v "mehak" imperij, kar je skladno s politično podobo sveta kot celote. V prid tej definiciji govori več dejstev. V uvodu v Lizbonsko pogodbo se Evropska unija enači s »kontinentom«, kar je jasna geografska kategorija oziroma izrazito teritorialni pojem. Velika večina odločevalcev v evropskih institucijah ni demokratično izvoljenih. Proces evropeizacije oziroma intenzivne interakcije med nacionalno in nadnacionalno ravno oblasti s ciljem oblikovanja in nato uveljavljanja politik EU, je v primeru malih in novih držav članic pretežno enosmeren proces, v katerem so politične elite, še bolj pa državljani teh držav zelo pasivni. Prihodnost, ki se nam obeta v takšnem zbirokratiziranem imperiju, bo verjetno bolj varna kot svobodna. Ob vseh internih problemih, zastojih, krizah in izgubi iluzij pa je Evropska unija v sodobnem svetu z vidika kvalitete življenja še naprej boljša alternativa kot katerakoli druga.

»Geneza sodobnih evropskih integracij« v nadaljevanju podaja pregled razvoja ideje o možnosti sodelovanja in združevanja političnih entitet na evropskih tleh od antike do danes. Že pred drugo svetovno vojno so nastale številne zamisli o združenih Evropi, ki so ponavadi odražale politični razvoj svojega časa in prostora ter ideološko orientacijo avtorjev, prišlo pa je tudi do nekaj poskusov realizacije te zamisli, zmeraj s silo in za kratek čas. Kar ločuje Evropsko unijo od teh zametkov, je torej zlasti prostovoljna osnova priključevanja novih držav članic in iz nje izhajajoča trajnost integracije.

»Politični sistem Evropske unije« zajema vpogled v ustroj integracijskega projekta, delovanje njegovih glavnih institucij, vsebine ključnih politik in postopke njihovega sprejemanja ter razdelitev pristojnosti med nadnacionalno ravno in državami članicami. Posebna pozornost je namenjena nedavno sprejeti Listini EU o temeljnih pravicah, ki namesto Ustavne pogodbe EU

določa vrednostno podstat integracije, in pri sprejemanju katere seveda ni šlo brez kompromisov.

»Prihodnost EU in njeni aktualni družbeno-politični problemi« naslavlja nekatere strukturne in identitarne elemente integracijskega procesa, ki so potencialno lahko vir razdiralnega konflikta: velike razlike v interpretaciji/implementaciji demokratičnega političnega sistema, trdoživi nacionalizem Evropejcev in nasploh nestrpnost do Drugih, še posebej v verskem pogledu, ter probleme evropske politične komunikacije in raznolike evropske politične kulture, ki v procesih evropeizacije proizvajajo nesporazume, zastoje in celo krize, pa tudi nove načine združevanja potencialov in doseganja kakovostnega konsenza.

3. Geneza sodobnih evropskih integracij

Evropska ideja je pojem, ki zajema vse oblike in možnosti obstoja Evrope kot ene entitete, tako v času kot v prostoru, naj si bo skupni imenovalec religija kot v srednjem veku, kultura kot v moderni ali (geo)politika kot v sedanjosti. Zgodovina evropske ideje pa le ni »zgolj sosledje načrtov in projektov združevanja Evrope« (Toplak, 2003: 20), ker zajema ne le utopije, ki se nikoli niso uresničile, ampak tudi uresničene poskuse povezovanja in združevanja etnično, versko in politično fragmentirane celine v začasno skupnost. Analiza teh poskusov in njihovih posledic omogoča prav tako zanimive uvide v pomen in domet evropskosti kakor preučevanje teoretizacij tako ali drugače zgolj zamišljene združene Evrope, ki so sicer odraz splošnih družbenopolitičnih razmer, v katerih so posamezne ideje nastale, a tudi edinstvene in zato ne posebej ilustrativne inteligence in domišljije posameznih avtorjev.

Evropa in evropskost v antiki in srednjem veku

Prve zametke združene Evrope bi lahko dokazovali v zgodnjem 9. stoletju v kratkoživem imperiju Karla Velikega (njegovo ozemlje je bilo skoraj identično združeni Evropi šestih prvotnih članic v času podpisa prve Rimske pogodbe), toda karolinška renesansa, zaradi katere so Karla Velikega razglasili za »očeta Evrope«, je bila vse preveč omejena na maloštevilno plemstvo in utemeljena na neusmiljenem podjarmljenju nefrankovskih ljudstev, da bi si mogli privoščiti takšno dekontekstualizacijo. Ob rehabilitaciji srednjega veka v zgodovinopisju, zlasti francoskem, v drugi polovici 20. stoletja, je tudi to obdobje postalo predmet poglobljene analize in dezidealizacije. (Le Goff, 1998)

Frankovska Galija se je štela za naslednico antičnega Rimskega imperija, ki je resda segal tudi v Severno Afriko in na Bližnji Vzhod, a mu je zagotavljala stabilnost varovana meja, enotni uprava, zakonodaja, jezik in denar, živahna trgovska menjava in promet; geografsko evropsko ozemlje znotraj imperija je v prvih stoletjih našega štetja kazalo tudi presenetljivo poenoteno arhitekturno podobo (Davies, 1997). Znanje in zavedanje o Evropi kot geografski entiteti pa je bilo v antiki in srednjem veku tako omejeno, da šele v 8. stoletju zaznamo prvo omembo »Evropejcev«; središče znane Zemlje pa je za tedanje prebivalce Evrope pač ostajalo Sredozemlje, prostor, ki so ga z morja obvladovali že Grki, od katerih so Rimljani privzeli toliko znanstvenih in kulturnih dosežkov. Prav zaradi neznanja in nerazumevanja obsega in pomena Evrope antičnih imperijev ni mogoče šteti za prva poskusa združitve evropskega prostora, nedvomen pa je prispevek oziroma vpliv antike na evropsko kulturo. Prispevek in vpliv Keltov, ki pa tedaj so poseljevali celinsko Evropo, pa ostaja v veliki meri neraziskan in neocenjen. (Davies, 1997)

Srednjeveška Evropa je postala z izjemo Iberskega polotoka in še poganske Skandinavije do 13. stoletja eno v krščanski veri, od tod tudi kasnejša konzervativna prepričanja, da je korenine Evrope in evropskosti iskati v srednjem veku in v krščanskih vrednotah. Zelo konkretno ponazorjeno, prve administrativne enote, ki so zajemale vso geografsko Evropo in so delovale na enakih principih, so bile škofije. (Bartlett, 1993) Krščanstvo je bilo ne le prvo ideološko vezivo v zgodovini Evrope, ampak je zaradi konflikta z islamom tudi omogočilo identifikacijski proces

evropejstva. V zgodovinski bitki pri južnofrancoskem Poitiersu leta 732 je Charles Martel potisnil Saracene nazaj za Pireneje, kronist bitke pa je sto let kasneje ugotavljal, da so »Europenses« združili svoje vojske, da bi premagali skupnega sovraga (Hay, 1995). Ker v ohranjenih virih nato ni zaslediti »Evropejcev« še nadaljnjih nekaj stoletij, pa temu preblisku ni mogoče pripisati velikega pomena.

V obdobju od vladavine Karla Velikega do križarskih vojn od 11. do 13. stoletja je bila oblast Cerkev v Evropi kljub shizmi leta 1054 na zgodovinskem vrhuncu, krščanska skupnost pa se je razlivala čez geografske meje Evrope in kazala agresivno voljo do nadaljnje širitve v islamski prostor. Papeži so izbirali posvetne vladarje porajajočih se evropskih držav in mobilizirali milijone z obetom zveličanja v zameno za pohode na Sveto deželo. Križarske vojne so se sicer končale s popolnim porazom in sramotnim opustošenjem pravoslavnega Bizanca, čemur je sledila stoletja dolga protiofenziva islama oziroma Otomanskega imperija, a so zgolj z vidika zgodovine evropske ideje predstavljale pomemben mejnik: Evropejci so se izkazali zmožne dolgotrajnega vojaškega sodelovanja proti skupnemu sovražniku, tesen stik z islamom je prinesel novo zavedanje o razlikah med Nami in Njimi in s tem utrditev zavesti o obstoju Nas (kristjanov), vojaki in romarji na Bližnji Vzhod pa so nazaj v Evropo prinesli tudi številne kulturne dosežke islama, ki je v znanosti tedaj presegal Evropo in odprli pot humanistični renesansi.

Prve zapisane zamisli o politični združitvi Evrope izvirajo prav iz zgodnje renesanse: Dante Alighieri je v eseju *O monarhiji* opisal zaželenost in možnost vesoljnega kraljestva (kar pa glede na tedanje geografsko znanje ni bilo kaj prida več kakor Evropa) pod enim vladarjem, vrhovnim razsodnikom sporov med suverenimi monarhi (Rougemont, 1961: 57). Približno sočasna je bila tudi zamisel francoskega jurista Pierrea du Boisa o ponovni osvojitvi Svete dežele s skupno evropsko vojsko, ki je bila dejansko pretveza za načrt vzpostavitve francoske hegemonije nad Evropo (Renan, 1871), s katero se je Du Bois nadejal pridobiti kraljevo milost. Du Boisov načrt je zanimiv v delu, kjer je priporočal neke vrste kulturni imperializem, povedano v sodobni terminologiji, saj si je zamišljal, da bodo na meji med krščanstvom in islamom po vojaških

osvojitvah mir vzdrževali s trgovskimi stiki in porokami med kristjankami in muslimani, v ta namen pa je štel za nujno in potrebno splošno izobraževanje tako dečkov kot deklet.

Sredi 15. stoletja je husitski češki kralj Jurij Podjebradski predlagal evropsko konfederacijo, predvsem s ciljem boja proti skupnemu sovražniku Srednje Evrope, Turkom, onemogočil pa ga je prav tisti papež Pij II., ki je objokoval padec Bizanca v roke Turkom (1453) kot začetek konca krščanstva in je sam vztrajno klical na novo križarsko vojno (Rougemont, 1961: 68). Katoliška Cerkev je herezije očitno štela za večjo nevarnost od Otomanskega imperija. Podjebradskijeva zamisel o evropski konfederaciji, za katero je želel pridobiti zlasti najmogočnejšo evropsko silo Francijo, je vsebovala zanimive, a tudi docela neizvedljive elemente: tako je na primer predlagal, da naj bi stalna konferenca evropskih vladarjev rotirala med pomembnimi evropskimi mesti in da naj bi skupna evropska vojska imela poseben proračun, ki pa bi se napajal iz dotedanjih cerkvenih davkov. Podjebradski je izrazil naivno prepričanje, da se bo Cerkev sama odpovedala davščinam, da bi pomagala financirati boj proti Turkom. Papež ga je izobčil.

Vpliv razsvetljenstva na evropsko idejo

Z razsvetljenstvom je nastopilo zavedanje o Evropi kot ne več le verski, ampak kulturni skupnosti. Veliki načrt francoskega vojvode de Sullyja je bil še en načrt za francosko prevlado na celini in zadnji, ki je motiv združevanja še iskal v turški nevarnosti (Barbiche, 2001). V zgodnjem 17. stoletju je protestantski menih Emeric de Crucé objavil zamisel o versko strpni in na ekonomskem razvoju temelječi združene Evrope (Crucé, 1623). Ta Francoz si zasluži mesto v zgodovini tudi kot idejni oče razvoja evropske ideje z vidika motiva združevanja, saj je bil prvi, ki je v ekonomiji in blagostanju videl pomembnejši motiv za povezovanje kot v dotedanjem standardnem motivu skupnega sovražnika, ki je Evropejce prvič začasno povezal v času križarskih vojn in ki ga je do propada otomanskega imperija v 19. stoletju predstavlja mohamedanec ali Turek oz. islam kot kulturni antipod krščanski Evropi. Morda bi sodobne razprave o primernosti Turčije za članstvo v EU ali nasploh njeni »evropskosti« lahko dopolnilo vedenje o tem, koliko avtorjev evropskih »projektov« v zgodovini evropske ideje je v »svoje«

evropske vladarske svete, evropske skupščine in parlamente samoumevno vključilo turškega sultana in štelo otomanski imperij za evropsko velesilo, ki je soustvarjala evropsko politiko - če bi se seveda o tem kdaj kaj vprašalo zgodovinarje ....

William Penn je konec istega stoletja s številnimi argumenti utrdil nov motiv povezovanja Evropejcev, ki je postal v duhu zgodnjega kapitalizma progresivno ekonomski (Penn, 1914), predvsem pa prvi izpostavil nujnost »vlade na osnovi splošnega konsenza« za trajen mir in blaginjo. Abbé de Saint-Pierre ga je leta 1713 povzel v *Projektu o vzpostavitvi trajnega miru v Evropi* (Saint-Pierre, 1986) in pridal svoj kamenček v mozaiku razvijajoče se vizije delovanja združene Evrope s predlogom, da naj imajo države oziroma vladarji, ki so voljni pristopiti k zvezi, vsak po en enakovreden glas brez ponderiranja glede na politično moč in bogastvo države, ki si ga je zamislil in izračunal Penn.

Immanuel Kant je svoj prav tako utopičen esej *O večnem miru* objavil v času francoske revolucije (Kant, 1937). Iz besedila odseva napredek evropske politične ob koncu 18. stoletja: papeža ni več med odločevalci o usodi Evrope, Kant je videl mirno prihodnost samo še v splošni demilitarizaciji, republikanizmu in vladavini ljudstva oziroma vladarjih, ki poslušajo svoje svetovalce filozofe, natanko tako kot je Voltaire poskusil vplivati na Friderika Pruskega ali Katarino Veliko.

Čeprav so bile Združene države Amerike v osnovi evropski razsvetljenski eksperiment, se je z njihovim nastankom začel oblikovati pomembni novi Drugi za evropsko samopercepcijo. Ameriško celino so resda poselili Evropejci, a so nato v geografski izolaciji, na zavestno drugačnih temeljih in v drugačnih pogojih počasi izoblikovali nov vrednostni sistem, ki se od evropskega razlikuje pred vsem v prednosti, ki jo za ene in druge imajo posamezne (zahodne) vrednote. Zato je že skozi vse 19. stoletje potekala burna intelektualna razprava o razlikah med Evropo in Ameriko, ki je postala za Evropejce neke vrste novo zrcalo, subtilnejše od islama, a nič manj nazorno.

Francoska revolucija je v temeljih zatresla evropski kontinent, Napoleon Bonaparte pa je večino Evropejcev za nekaj let prisilno združil v imperiju, ki je ob političnem progresivizmu vsiljeval tudi tiranijo in francosko kulturno superiornost. V odziv na slednje je v srednji in vzhodni Evropi vzniknil etnični nacionalizem za razliko od zahodnoevropskega državljanskega nacionalizma in zaznamoval še naslednje stoletje z najbolj krvavimi vojnami v evropski zgodovini.

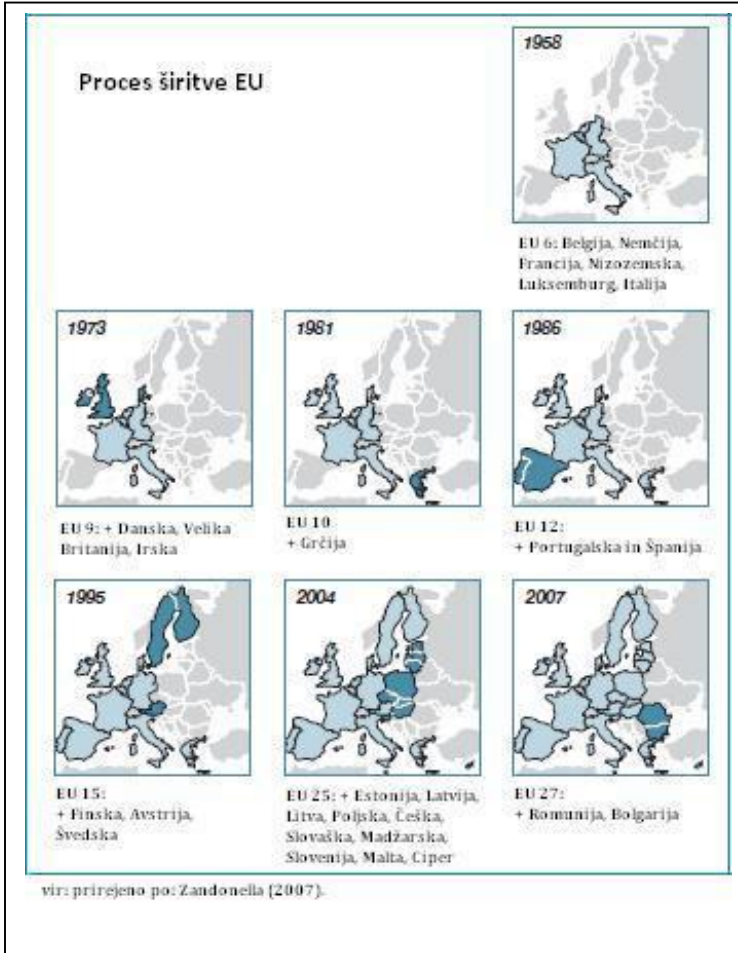
Stalna konferenca evropskih monarhov Sveta aliansa je kot konzervativna reakcija na bonapartizem Evropi zagotovila najdaljše obdobje miru dotlej, v kotlu nacionalizmov pa je zaradi represije vse bolj vrelo. Sklepali bi, da »Stoletje narodov« ni bil svetel čas za evropsko idejo, a pozivov k sodelovanju in povezovanju v 19. stoletju ni manjkalo, od utopičnega socialista Henrija de Saint-Simona do federalistov Pierrea-Josepha Proudhona in Victorja Hugoja ali konfederalistov Casparja Bluntschlija in Constantina Frantza (Toplak, 2003: 73-86).

Evropska ideja v »Stoletju narodov«

Saint-Simon je prvi predlagal, da bi evropsko skupščino kot zakonodajno institucijo sestavljali predstavniki najpogostejših in najvplivnejših poklicev in ne več vladarji in diplomati. Proudhon si je zamišljal evropsko federacijo, ki bi postopoma nastala na podlagi združevanja »naravnih« zgodovinskih evropskih regij. Victor Hugo je zaslužen za skovanko »Združeni narodi Evrope«, ki jo je pogumno izrekel v francoskem parlamentu leta 1851 in požel posmeh. V zadnji tretjini stoletja z razmahom imperialističnega rivalstva so ideje o evropskem povezovanju postajale vse skromnejše in niso več segle čez zelo ohlapne konfederacije.

Kolonizacija je nasilno poevropila ves svet, naraščajoča tekmovalnost med evropskimi državami v kontekstu modernizacije pa se je iztekla v prvo svetovno vojno, v času katere, po besedah francoskega zgodovinarja J.-P. Durosellea, »Evrope ni.« (Den Boer, 1997: 88) Zato pa so takoj po njej in v odgovor nanjo vzniknile številne zamisli o združevanju. Mitteleuropa Friedricha Naumanna (Naumann, 1915) je napovedovala srednjeevropski imperij za ravnotežje sil med Francijo in Rusijo, v katerem bi imela glavno besedo seveda Nemčija, določal pa bi ga

samozadosten
 Evropa Tomaša
 predstavljala
 napetost med
 komunistične
 agresivno
 varnostni
 majhnih držav
 predvsem
 ambicijam
 samostojni
 Richarda
 Kalergija
 celo prerasla v

skupen trg. Nova
 Masaryka je
 rešitev za
 grožnjo
 Sovjetske zveze in
 Nemčijo, a
 tampon številnih
 med njima je
 odgovarjal
 Čehov po
 državi. Panevropa
 Coudenhove-
 (Kalergi, 2000) je
 množično

politično gibanje z rednimi kongresi, specializiranimi revijami in javno razpravo o možnostih združevanja, ki je preko časopisov prvič dosegla tudi »običajne« ljudi. Kalergi si v Panevropi ni želel Velike Britanije in Sovjetske zveze, za zблиžanje med Evropejci pa se mu najpomembnejše zdelo izobraževanje in spoznavanje drugih narodov, zlasti njihovih nacionalnih zgodovin. Žal se je morala zgoditi še 2. svetovna vojna, med katero je bila Evropa znova kratkotrajno in prisilno združena pod nacisti, da so navsezadnje nastale okoliščine za začetek sodobnih evropskih integracijskih procesov.

Sodobni evropski integracijski procesi

Ne le ideja, ampak stvarni namen ustanoviti ali boljše, vsiliti združeno Evropo je nastal leta 1943 v ameriškem zunanjem ministrstvu, kjer so Robertu Schumanu, enemu izmed »očetov« Evropske unije, pomagali pri sestavi zgodovinskega Schumanovega načrta, na podlagi katerega je nastala Evropska skupnost za premog in jeklo (Schumann, 2000). Takoj po nemški kapitulaciji je pobudo sicer prevzela Velika Britanija v skladu s tradicionalno razdelitvijo interesnih sfer (Američanom Amerika, Britancem Evropa), a s Svetom Evrope kot prvo evropsko nadnacionalno institucijo ni prodrla. Užaljena (»mi, Britanci, smo vendar dvakrat zdržali, zmagali v svetovni vojni in reševali sprto celino«) se je umaknila iz evropskih integracijskih procesov do srede sedemdesetih let in stavila na svoj globalni Commonwealth. V prazen političen prostor je vskočila Francija, ki je kot kontinentalna evropska država imela še več interesa za nevtralizacijo tako nemške kot sovjetske grožnje in podoben dodaten motiv kot Velika Britanija: s Hladno vojno in začetkom razpada evropskih kolonialnih imperijev po svetu se je politična teža Velike Britanije in Francije začela radikalno manjšati; sedež v Varnostnem svetu Organizacije združenih narodov je bil za obe nekak labodji spev minule slave; zdaj so usodo sveta začele krojiti druge velesile. Tako je Francija prepoznala v evropskem združevanju možnost, da si povrne globalno težo, ki jo je z osamosvajanjem francoskih kolonij izgubljala, pri čemer pa seveda ne gre

podcenjevati ameriških pritiskov, da se Evropa čim prej združi v ameriški varnostni ščit pred Sovjetsko zvezo in trg z dovoljšnjo kupno močjo za ameriške korporacije. Ko so po prvi svetovni vojni Evropejci sami začeli načrtovati evropsko zvezo, jim je Amerika z Wilsonovo samoodločbo narodov, ki je celino še bolj razdrobila, in z ekonomsko »politiko odprtih vrat« (Open Door Policy) to preprečila, saj so se ameriške korporacije lažje pogajale s posameznimi evropskimi vladami za čim nižje carine in čim bolj odprte nacionalne trge za ameriško hiperprodukcijo potrošniških izdelkov. A v ozračju tekmovalnosti in nacionalnega ekonomskega izolacionizma se evropskim državam ni uspelo dovolj hitro postaviti na noge, da bi Evropejci lahko sproti pokupili ameriške izdelke, in svet je za to plačal ceno z veliko gospodarsko krizo in vsemi njenimi posledicami. Takšno gledanje na ameriške »rešitelje« se v Evropi še do nedavnega ni spodobilo, v ameriški strokovni literaturi pa je glede vloge Amerike v evropskih integracijskih procesih že dlje časa razbrati ta stvaren in kritičen pogled. (Beard, 1959; Williams, 1984).

Po drugi svetovni vojni je bila ameriška politika glede Evrope torej popolnoma drugačna kot po prvi svetovni vojni, znova pa je šlo za pritiske od zgoraj navzdol oziroma za projekt političnih elit brez konsenza državljanov. Nasprotno, še v začetku šestdesetih let se je nemškimi turistom, ki so potovali v Francijo na primer, dogajalo, da so jih domačini psovali ali celo fizično obračunavali s »Švabi« ...

Do padca berlinskega zidu so se nato evropski integraciji postopoma priključevale druge evropske države, ki so v zvezi prepoznale nacionalni ekonomski in politični interes – tudi Velika Britanija je nehala »trmariti« leta 1973 v kontekstu globalne naftne krize in krize Commonwealtha, ki sta Britance sprijaznili z Evropo – ali pa je zveza v njihovi vključitvi prepoznala svoj interes, ki je bil zmeraj ekonomski zaradi dodatnih trgov, včasih tudi simbolen kot v primeru zgodovinskih imperijev in osvobojenih diktatur Španije in Portugalske ter Grčije, »zibelke demokracije in evropske kulture«, in seveda strateški kot v primeru velike širitve na postsocialistično Evropo leta 2004, še bolj strateški pa v primeru vključitve Bolgarije in Romunije, ki sta prvi državi članici v zgodovini Evrope unije, ki sta z odtegnitvijo finančne

pomoči iz strukturnih skladov »kaznovani« za neizpolnjevanje kopenhagenskih kriterijev za članstvo.

Sklep

Proces, ki je pripeljal do Evropske unije, je bil torej zmeraj vsaj toliko politične kot ekonomske narave, pa četudi se evropske integracije prikazujejo kot ekonomsko motivirano sodelovanje, ki se je sčasoma »prelilo« (t.i. spill-over učinek) tudi na druga področja. V tem kontekstu je tudi danes še kako pomembno »razmerje sil«, ki je zgodovinska stalnica evropske politike, in v katerem manjšim evropskim državam ostaja pretežno vloga statistov ali v najboljšem primeru včasih jezička na tehtnici.

Obdobja velikih korakov naprej se izmenjujejo s stagnacijami in krizami, iz katerih se združena Evropa zmeraj znova izvleče in se bo zelo verjetno tudi iz sedanje. Že samo glede na zadnjih petdeset let je tovrsten optimizem upravičen, če pa pogledamo na evropske integracije z daljše zgodovinske perspektive kot na končno uresničitev ideje v trajnem miru povezanega političnega in kulturnega evropskega prostora, lahko ocenimo Evropsko unijo kot uspešen projekt, ki je Evropi (z izjemo Balkana) prvič v njeni sicer pretežno temačni zgodovini zagotovil pol stoletja miru in blagostanja.

4. Politični sistem EU

DRŽAVE ČLANICE EVROPSKE UNIJE

S številom populacije, glasov v Evropskem svetu, sedežev v Evropskem parlamentu

Slika: Evropska unija. Države članice, njihovo število prebivalstva, število sedežev v Evropskem parlamentu in številom glasov v Svetu. Vir: Bundeszentrale für politische Bildung, [http://www.bpb.de/themen/R7H216,0,0,Mitgliedsstaaten der Europ%Eischen Union.html](http://www.bpb.de/themen/R7H216,0,0,Mitgliedsstaaten%20der%20Europaeischen%20Union.html)

Evropska unija: ne mednarodna organizacija, ne država

Demokratske politične sisteme definirajo štiri osnovne lastnosti:

- stabilne institucije za sprejemanje kolektivnih odločitev in jasna pravila za (so)delovanje teh institucij;
- državljani uresničujejo svoje politične interese neposredno ali posredno, preko interesnih skupin in političnih strank;
- kolektivno odločanje zajema prerazdelitev ekonomskih virov in vpliva na oblikovanje družbenih vrednot;

- politične zahteve pripeljejo do političnih odločitev, ki sprožajo nove zahteve in tako naprej: demokratični politični sistem je v stalni komunikaciji in interakciji. (Easton, 1959)

Poglejmo, kako Evropska unija ustreza postavkam navedene definicije političnega sistema.

Glavne institucije – Evropski svet, Evropska komisija, Evropski parlament in Evropsko sodišče – so bile ustanovljene že pred dobrega pol stoletja in so tako s časom izpričale svojo stabilnost. Vse kompleksnejše zakonodajne, izvršne in sodne pristojnosti so te institucije pridobile s sosledjem ključnih pogodb med državami članicami:

- Pariško pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo leta 1952;
- Rimsko pogodbo o ustanovitvi Evropske ekonomske skupnosti in Evropske skupnosti za atomsko energijo leta 1958;
- Enotnim evropskim aktom leta 1987;
- Maastrichtsko pogodbo o ustanovitvi Evropske unije leta 1993
- Amsterdamsko pogodbo leta 1999;
- Pogodbo iz Nice leta 2003 in
- Lizbonsko pogodbo leta 2009.

Te pogodbe predstavljajo temelje delovanja Evropske unije, pred tem pa Evropskih skupnosti. Pogodbe so določale pristojnosti in moč ukrepanja, prav tako pa tudi širše politične cilje. Z njimi so bile ustanovljene institucije, ki so imele pravne podlage za uresničevanje teh ciljev, predvsem moč uveljavljanja zakonodaje, ki neposredno vpliva na države članice in njihove prebivalce brez predhodnega uveljavljanja na nacionalni ravni. Četudi je EU zakonodaja v nasprotju z nacionalno zakonodajo in celo z ustavo na določenem področju, pogodbe obvezujejo k nadrejenosti in neposredni izvršljivosti EU zakonodaje.

Ob nadgrajevanju pristojnosti ključnih institucij EU skozi sosledje pogodb so potekale tudi notranje institucionalne reforme, s katerimi so se določala pravila za izvajanje pristojnosti, ki so jih pogodbe med državami članicami institucijam podelile. Zato Hix (2005) meni, da ima »EU

verjetno najbolj formaliziran in najkompleksnejši sistem pravil odločanja od vseh političnih sistemov v svetu.« (Hix, 2005: 10)

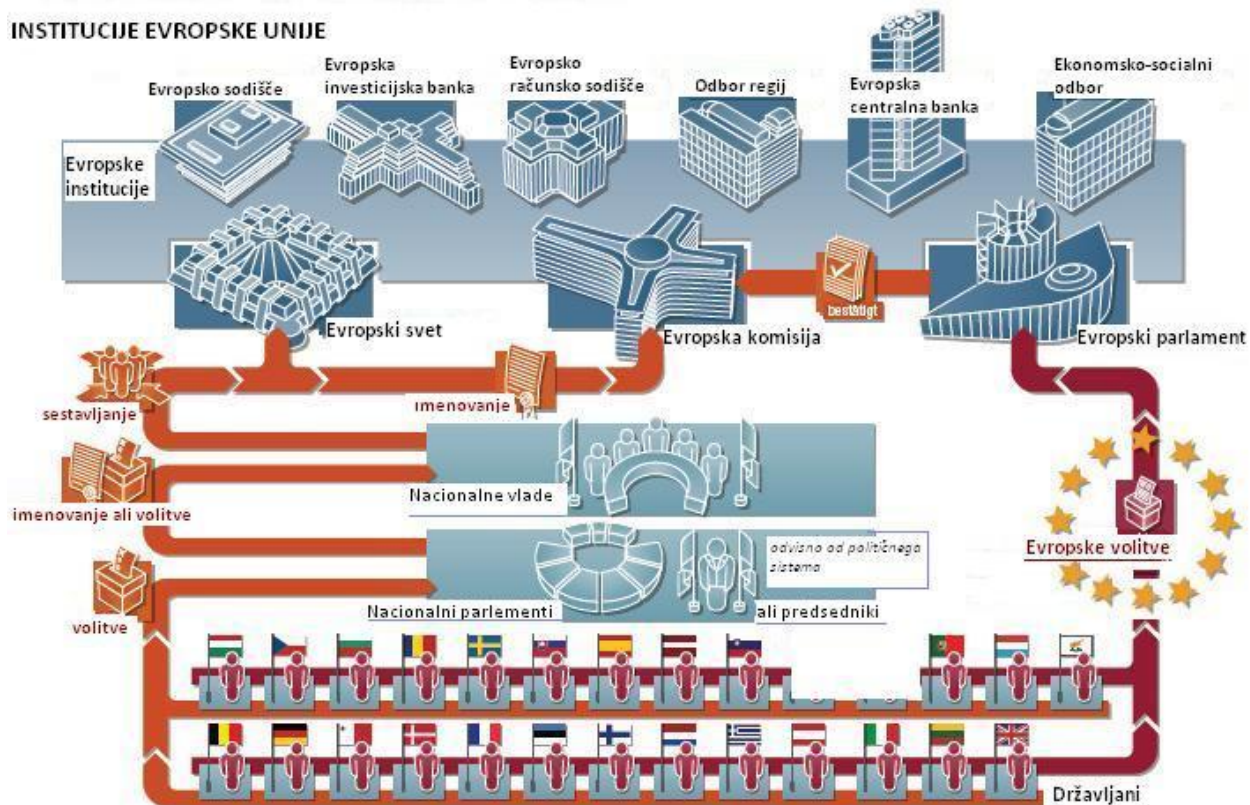
Če bi vlade držav članic Evropske unije imele monopol nad postavljanjem političnih zahtev in sprejemanjem političnih odločitev, bi EU bila le še ena mednarodna organizacija. Vlade držav članic in vladne politične stranke so nedvomno najmočnejši akterji v politični interakciji EU, a v političnih procesih sodelujejo tudi številni drugi akterji, od nevladnih političnih strank do sindikatov, od raznih interesnih skupin do okoljevarstvenih organizacij in organizacij za varstvo potrošnikov do posameznih ekonomskih subjektov.

Politične odločitve na ravni EU močno vplivajo na naš vsakdan, tako v smislu virov kot vrednot. Politike EU so zajele že toliko področij, da bi prej našteali tistih nekaj, kjer EU še nima pristojnosti: šolski predmetniki, nacionalno državljanstvo, stanovanjska politika, financiranje javne televizije, zdravstveni sistem, socialni transferji in davčna politika. Vsekakor pa so pristojnosti EU znatne na področju skupnega trga, okolja, kmetijstva, regionalnega razvoja, znanosti, notranjega nadzora in nadzora meja, mednarodne trgovine in transporta. EU politike posegajo tudi že na področja obrambe, izobraževanja, sociale in kulture. Po Majoneu (1996) naj bi EU regulirala že 80 % proizvodnje, distribucije in izmenjave blaga, storitev in kapitala v državah članicah (Majone, 1996). Evropska zakonodaja je nadrejena nacionalni zakonodaji in neposredno zadeva sve državljane EU. Vse bolj odvzema suverenost državam članicam tudi na problematičnih področjih, kot so varnost, zunanja politika, davčne politike, priseljevanje itd.

Čeprav mediji večinoma poročajo le o četrtletnih sestankih »na vrhu« Evropskega sveta, v Evropski uniji poteka veliko bolj kompleksna in stalna komunikacija kot v katerikoli mednarodni organizaciji. Vrstijo se vsakodnevni sestanki na različnih ravneh in med različnimi institucijami ter odbori, ki ustvarjajo zelo zapleteno mrežo komunikacije, v kateri se postavljajo politične zahteve in sprejemajo politične odločitve.

Če je očitno, da je Evropska unija veliko več kot mednarodna organizacija, pa ne bi mogli trditi, da je država. Po weberjanski definiciji države Evropski uniji za ta status manjka monopol nad legitimno uporabo sile, ki ostaja v pristojnosti vlad držav članic. Klasična politična teorija povezuje obstoj političnega sistema z državo, vendar pa si je v sodobnih okoliščinah že mogoče zamisliti in implementirati politični sistem brez državnega aparata. Države so v Zahodni Evropi nastale v obdobju med 16. in 19. stoletjem kot odgovor na potrebo po centralizaciji, diferenciaciji in institucionalizaciji pri učinkovitem upravljanju teritorijev oziroma populacij. Danes živimo v tako drugačnih razmerah, da se je spremenila tudi definicija države. Evropska unija kot politični sistem je decentralizirana in prostovoljna organizacijska oblika političnega (so)delovanja, v kateri imajo monopol nad uporabo sile njene podrejene organizacije, države članice. Evropska unija danes skratka lahko uspešno deluje kot nov in zapleten politični sistem, ki daleč presega pristojnosti mednarodne organizacije, ne da bi se morala konstituirati v državo.

INSTITUCIJE EVROPSKE UNIJE

Načela (so)delovanja Evropske unije

1. Osnovni akterji političnega sistema Evropske unije so državljani 27 držav članic, ki naslavljajo svoje zahteve na evropsko raven na tri načine: z volitvami v nacionalne parlamente dobijo predstavnike, ki oblikujejo ali nadzorujejo vlade, zastopane v Evropskem svetu. Z neposrednimi volitvami volijo člane Evropskega parlamenta. Državlani se lahko udeležujejo v političnih strankah ali interesnih organizacijah in skupinah in tako vplivajo na odločitve na evropski ravni. Z udeležbo v sodnih postopkih na nacionalni in evropski ravni državljani pripomorejo k oblikovanju evropskega prava.

Najpomembnejši mediji aktivne participacije državljanov v političnih procesih EU so politične stranke in interesne skupine. Politične stranke v državah članicah se na volitvah potegujejo za parlamentarno večino in sestavo vlade, zmagovalke pa nato delujejo v Evropskem svetu. Evropski komisarji so večinoma politično aktivni in angažirani, saj jih predlagajo voditelji vladnih strank v državah članicah. Evropski parlamentarci so prav tako izvoljeni iz list nacionalnih političnih strank, v Evropskem parlamentu pa se nato vključijo v strankarske skupine na evropski ravni. Poglavitne evropske politične stranke se povezujejo v evropske in mednarodne strankarske zveze, kot so Evropska ljudska stranka, Stranka evropskih socialistov, Evropska stranka zelenih in druge.

Interesne skupine (sindikati, zbornice, organizacije za varstvo potrošnikov in okoljevarstvene organizacije) uveljavljajo in ščitijo interese državljanov tako, da lobirajo pri nacionalnih vladah ali neposredno pri evropskih institucijah, pri čemer se nacionalne interesne skupine v ta namen tudi pogosto povezujejo za večji vpliv. Interesne skupine sofinancirajo politične stranke, širijo svoj vpliv preko političnih mrež in prispevajo k oblikovanju evropskega prava z vlaganjem sodnih postopkov pri nacionalnih in evropskih sodnih instancah.

2. Evropski parlament je sestavljen iz 736 članov, ki jih državljani EU volijo iz nacionalnih strankarskih list vsakih pet let od leta 1979. Največ sedežev (ki se delijo glede na število prebivalstva) ima Nemčija, 96. Sledi Francija s 74 sedeži ter Italija in Velika Britanija s po 73

sedeži. Španija ima 54 sedežev, Poljska 51. Sledita Romunija 33 in Nizozemska s 26 sedeži. Belgija, Češka, Grčija, Madžarska in Portugalska imajo po 22 sedežev vsaka. Švedska jih ima 20, Avstrija 19, Bolgarija pa 18. Finska, Danska in Slovaška imajo po 13 sedežev, Irska in Litva pa po 12. Latvija jih ima 9, Slovenija 8, najmanj, po 6 sedežev oziroma poslancev, pa imajo Ciper, Estonija, Luksemburg in Malta.

Evropski parlament si deli zakonodajne in proračunske pristojnosti z Evropskim svetom na skoraj vseh področjih, nima pa zakonodajne pobude. Evropska komisija je odgovorna Parlamentu, ki lahko da veto na zakonodajne predloge Komisije in sestavo le-te potrjuje kot celoto, glasuje o predlogu Sveta za predsednika Komisije, lahko pa slednjo tudi prisili k odstopu.

3. Evropski svet je organ vlad držav članic in je razdeljen na področne svete, v katerih zasedajo za področje odgovorni ministri iz držav članic. Evropski svet ima izvršne in zakonodajne pristojnosti in oblikuje srednjeročno politiko in dolgoročno strategijo razvoja EU. Z vstopom v veljavo Lizbonske pogodbe Evropski svet sprejema ključne odločitve še zmeraj soglasno, vse več odločitev pa s tako imenovano kvalificirano večino, kar pomeni, da se glasovi posamezne države »obtežijo« ali štejejo več ali manj glede na dogovorjen status države članice v postopku glasovanja, ki je odvisen predvsem od njene velikosti. Vlade držav članic, zastopanih v Evropskem svetu, predlagajo vsaka »svojega« evropskega komisarja, ki je na dodeljenem mu področju varuh interesov celotne Unije in ne predstavnik svoje države. Svet nato imenuje predsednika Komisije. Evropskemu svetu vsakih šest mesecev predseduje druga država članica; predsedovanje je usklajeno v t.i. trojkah za obdobje 18 mesecev, kar pomeni, da tri zaporedne predsedujoče države med seboj koordinirajo svoje agende in si pomagajo pri izpeljavi predsedovanja, kar je zlasti pomembno za nove članice Unije.

4. Evropsko komisijo sestavlja 27 komisarjev, pri čemer ima vsaka država članica pravico do enega komisarja, ter 36 splošnih direktorats in drugih upravnih organov. Komisija je glavni izvršni organ EU, saj vloga zakonodajne predloge in je odgovorna za implementacijo sprejetih politik.

5. Glavni pravosodni organ EU je Evropsko sodišče, ki s pomočjo sodišč na nacionalni ravni nadzoruje uveljavljanje evropske zakonodaje. Evropska unija ima še neodvisni finančni organ, Svet Evropske centralne banke, v katerem so zastopane Evropska centralna banka in centralne banke držav članic, ki sodelujejo v Ekonomski in monetarni uniji.

Evropski parlament, Evropski svet in Evropska komisija oblikujejo, sprejemajo in uveljavljajo regulativne politike, ki urejajo skupni trg, konkurenco in enotne standarde na številnih področjih. Politike, kot je skupna evropska kmetijska politika, regionalni skladi ali raziskave in razvoj urejajo zbiranje in prerazdelitev virov v proračunu EU. Evropska monetarna unija sprejema makroekonomske politike, pri čemer je Evropska centralna banka za denarne tokove in obrestne mere, Svet ECB pa nadzoruje menjalne tečaje in koordinira davčne in zaposlovalne ukrepe. Zunanje politike imajo za cilj koordinacijo delovanja Evropske unije na mednarodni politično-ekonomski sceni; najpomembnejši v tem sklopu politik sta Skupna zunanja in varnostna politika ter Evropska varnostna in obrambna politika. Evropske institucije prav tako regulirajo pravice državljanov EU, sodelovanje v pravosodnih in notranjih zadevah, migracijske tokove in pogoje državljanstva EU.

Večina regulatornih in proračunskih politik, pa tudi nekaj makroekonomskih ukrepov in politik, ki neposredno zadevajo državljane, je sprejetih po postopku, kjer so odločitve, zavezujoče za države članice, sprejete na ravni evropskih institucij. Evropska komisija v tem postopku deluje kot izvršna veja oblasti, ki ima monopol nad oblikovanjem zakonskih predlogov, ki so sprejeti po dvodomnem postopku v Evropskem svetu in Evropskem parlamentu. Svet pri tem večinoma odloča s kvalificirano večino. Sprejeta zakonodaja je neposredno izvršljiva in nadrejena nacionalni zakonodaji. Evropsko sodišče ima pristojnost sodne presoje in razveljavitve zakonov.

Večina makroekonomskih, zunanjih in socialnih politik je sprejeta v medvladnem postopku, v katerem je Evropski svet poglavitna izvršna in zakonodajna veja oblasti, ki večinoma odloča enoglasno. Evropska komisija lahko podaja zamisli, nima pa veliko vpliva na politično agendo.

Evropski parlament je v tem postopku zgolj posvetovalni organ, tudi pristojnosti Evropskega sodišča so omejene.

Proces stalne interakcije med nacionalnimi političnimi elitami držav članic in evropskimi institucijami se imenuje evropeizacija. Evropeizacija je veliko več kot zgolj uveljavljanje EU politik v zakonodaji in politični praksi držav članic, saj politične elite le-teh sodelujejo pri oblikovanju EU politik in pri tem kolikor mogoče zastopajo interese svoje državljanov, sooblikujejo pa tudi zametke evropske politične kulture, saj vsaka država članica vnaša v ta proces svoje pristope h komunikaciji, pogajanju in doseganju kompromisov. Ko je določen politični kompromis na ravni EU sprejet v obliki politike, pa evropeizacija steče še v nasprotno smer, saj nacionalne politične elite sprejete politike uveljavijo v državah članicah in jih predstavijo svojim državljanom kot nasledek oziroma »izkupiček« svojega prispevka k procesu oblikovanja zadevne politike.

Preden se opisan proces sprejemanja politik sploh začne, pa se s političnimi vsebinami, ki se nato znajdejo v dokumentih in na agendah političnih odločevalcev, ukvarja še ogromno število strokovnih teles oziroma najrazličnejših večnacionalno sestavljenih odborov v administraciji Evropske unije, pa tudi *ad hoc* imenovanih skupin strokovnjakov za določeno področje, ki po natančno opredeljenih postopkih pripravijo strokovne podlage in argumentacijo za posamezne politike. To je tako imenovana komitologija EU.

Po sprejetju in uveljavitvi politik sledi še odziv državljanov oziroma interakcija med sistemom EU in političnimi zahtevami poprej naštetih akterjev. Ta interakcija je precej šibka in predstavlja del problema tako imenovanega demokratičnega deficita. Državljan EU – z izjemo kmetovalcev in gospodarskih lobijev - so večinoma informirani o evropskih politikah in ukrepih preko medijev, ki jih ponavadi bolj zanimajo nacionalne politične teme. Nacionalne politične elite odločajo, katere informacije o delovanju EU bodo prišle do njihovih državljanov in kako jim bodo predstavljene.

Didaktični primer:

 EVROPSKI PARLAMENT vloga: _____ sedež (mesto in država): _____ število članov: _____	 EVROPSKI SVET vloga: _____ sedež (mesto in država): _____ kdo ga sestavlja? _____
 EVROPSKA KOMISIJA vloga: _____ sedež (mesto in država): _____ kdo jo sestavlja? _____	 EVROPSKO SODIŠČE vloga: _____ sedež (mesto in država): _____ kdo ga sestavlja? _____
 EVROPSKA CENTRALNA BANKA vloga: _____ sedež (mesto in država): _____ koliko držav uporablja EVRO? _____	

Politični sistem EU in institucije EU je moč predstaviti na različne didaktične načine. Eden od teh načinov je lahko učni list na levi strani.

Vir: prilagojeno po Europa im Unterricht, <http://www.entdeckt-europa.eu/pdf/lehrerheft.pdf>

Razdelitev pristojnosti v Evropski uniji

Z normativnega vidika bi morali stremeti k pristojnostni ravni za posamezne politike po načelu subsidiarnosti, kar pomeni, da bi morala biti pristojna za posamezno politiko tista raven oblasti, ki bi zagotavljala največji učinek zadevne politike. Tudi v Evropski uniji so nekatere politike v pristojnosti nadnacionalnih institucij, druge pa v pristojnosti držav članic. Nadnacionalna raven odločanja se na primer uporablja za okoljske politike, saj se okoljski problemi ne ustavljajo na mejah posameznih držav, nasprotno, na tem področju je nacionalna zakonodaja ene države lahko celo v škodo sosednji državi. Smiselno je, da so skupni trg, monetarne politike (za evrsko območje) ali nadzor na schengenskih mejah prav tako v pristojnosti nadnacionalnih institucij. Enako velja tudi za izrazito univerzalne zadeve, kot so osnovne državljske svoboščine in socialne pravice. (Alesina, Giavazzi, 2006).

Lizbonska pogodba ureja razdelitev pristojnosti med Evropsko unijo in državami članicami na tri načine:

- EU ima izključno pristojnost sprejemati direktive in sklepati mednarodne sporazume, opredeljene v pravnih aktih EU. Prav tako ima izključno pristojnost nad carinsko unijo, sprejemanjem pravil za delovanje skupnega notranjega trga, monetarno politiko za evrsko območje, skupno trgovinsko politiko in skrb za ohranjanje vodnih virov v skladu s skupno ribolovno politiko.
- Deljena pristojnost, pri čemer države članice nimajo pristojnosti na področjih, ki so že urejena na ravni EU, zajema notranji trg, socialno politiko, ekonomsko, socialno in ozemeljsko kohezijo, kmetijstvo in ribolov, okolje, varstvo potrošnikov, transport, transevropska omrežja, energetiko, svoboščine, varnost in pravo ter javno zdravje.
- Podporna pristojnost EU se izraža kot podpora, koordinacija in dopolnjevanje pristojnosti držav članic na področjih: zdravstvo, industrija, kultura, turizem, izobraževanje, mladi, šport, civilna zaščita in uprava.

Ozemeljska širitev Evropske unije

Z izrazom 'evropska integracija' včasih označujemo samo ozemeljsko širitev EU in ne vse tesnejše sodelovanje in harmonizacijo zakonodaj držav članic v širšem smislu. Vsaka država kandidatka mora izpolniti ekonomske in politične pogoje za polnopravno članstvo, ki se bili sprejeti leta 1993 na Kopenhagenskem zasedanju Evropskega sveta. Po Maastrichtski pogodbi se morajo vse države članice, kakor tudi Evropski parlament, strinjati glede nadaljnjih širitev. Leta 2010 so kandidatke za članstvo v EU Turčija, Hrvaška in Islandija, še več držav Balkana in bivših sovjetskih republik pa je v raznih fazah intenzitete sodelovanja in približevanja Evropski uniji.

Država kandidatka za polnopravno članstvo mora biti »evropska država«; opredelitve, kaj to dejansko pomeni so daleč od konsenzualnih in kopja se v tem pogledu že leta lomijo zlasti na

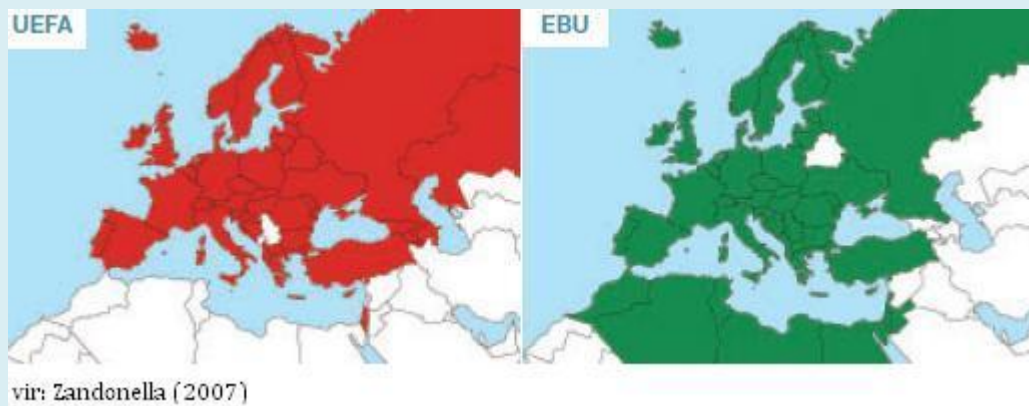

kandidaturi Turčije. Država kandidatka mora spoštovati načela svobode, demokracije, človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter vladavino prava.

Kopenhagenski kriteriji za članstvo zajemajo stabilne institucije, ki zagotavljajo demokracijo, vladavino prava, človekove pravice in pravice manjšin; delujočo tržno ekonomijo ter zmožnost prevzeti obveznosti, povezane s članstvom, ki zadevajo uresničevanje ciljev politične, ekonomske in monetarne integracije.

Didaktični primer:

Kje se konča Evropa? Mnenja o tem, do kje se seže Evropa, se razlikujejo. Tudi to kaže na to, da je EU posebna politična in ne geografska tvorba. Spodnji sliki prikazujeta Evropo nekoliko drugače, kot smo je vajeni. Leva slika prikazuje evropske države po kategorizaciji Evropske nogometne zveze (UEFA), desna slika pa po kategorizaciji Evropske radiodifuzne zveze (EBU). Primerjamo obe karti z zemljevidom EU.

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah

Listina EU o temeljnih pravicah je stopila v veljavo skupaj z Lizbonsko pogodbo leta 2009 in ima tudi pravno-politično težo pogodbe. V sedmih poglavjih, razdeljenih na 54 členov, ureja osnovne pravice državljanov EU. Listina je nasledek Evropske konvencije o človekovih pravicah, precedenčnih pravnih primerov oziroma odločitev Evropskega sodišča in že obstoječih določb prava EU.

Prvo poglavje Listine, ki zadeva človekovo dostojanstvo, zagotavlja pravico do življenja in prepoveduje mučenje, suženjstvo in smrtno kazen. Drugo poglavje zadeva svobodo: zasebnost, zakonske zveze, svobodo misli, izražanja, združevanja, izobraževanje, delo, lastnino in pravico do azila. Tretje poglavje je namenjeno enakosti, pravicam otrok in starejših. Četrto poglavje zadeva socialne in delavske pravice, peto poglavje pa pravico do volitev v Evropski parlament in do svobodnega gibanja znotraj EU. Šesto poglavje Listine ureja pravdne pravice, kot je npr. pravica do pravičnega sojenja po zakonu, zadnje poglavje pa zadeva razlago in uveljavljanje Listine. Tako kot pri sprejemanju Lizbonske pogodbe, so Velika Britanija, Poljska in Češka republika dosegle izjeme tudi pri uveljavljanju Listine EU o temeljnih pravicah. Obvezale so se uveljaviti samo tista določila Listine, ki so že uzakonjena v njihovih nacionalnih zakonodajah.

5. Prihodnost EU in njeni aktualni družbeno-politični načrti

Meje možnega

Nenehno prisotne bolj ali manj utopične ideje o združevanju Evrope so zmeraj odsevale vsakokratne družbenopolitične razmere na celini. Ko so bili papeži na vrhuncu moči, si je bilo moč predstavljati, da bi združeno Evropo lahko vodil le papež. Ko so si ozemlje Evrope delile monarhije, se je med izobraženci razpravljalo o evropski monarhiji. Ko se je v politični teoriji

pojaviła ideja o »vladi na podlagi splošnega konsenza«, so si posamezniki zamišljali tako vladano Evropo. Ko so politični teoretiki izumili federalizem, je postala aktualna evropska federacija itd. Predlogi o politični ureditvi združene celine so bili vso zgodovino evropske ideje »pred svojim časom«. Tudi danes je Evropska unija projekt v sprotnem izumljanju, ki nima precedensa, katerega analiza sedanjega stanja je dovolj zahtevna, da si redkokateri politični teoretik privoščī napovedi njenega prihodnjega razvoja, in je Evropska unija prej sama precedens drugim kontinentalnim oblikam povezovanja po svetu.

Z maloštevilnimi idealističnimi izjemami je bila v ozadju večine združitvenih zamisli nacionalna agenda katere od velikih evropskih sil, zlasti Francije, zaradi česar takšni projekti niso imeli veliko več možnosti uresničitve kot tisti, ki so res predstavljali samo »rekreacijo duha«.

Islam je večino evropske zgodovine sooblikoval idejo evropskosti kot kulturni Drugi. Veliko avtorjev zgodovinskih evropskih »projektov« pa je v otomanskem imperiju tudi prepoznavalo evropsko velesilo, ki je soustvarjala evropsko politiko. Alternativni Drugi za Evropo je danes tudi Amerika, kompleksen medsebojni odnos pa je mešanica fascinacije in prezira na obeh straneh.

Ideja o združitvi Evrope se je doslej zmeraj uresničila le v obliki imperija oz. hegemonke in zato kratkotrajne prevlade ene evropske sile nad drugimi. Takšne so bile frankovska država Karla Velikega, nato Napoleonska Evropa, ki je imela za posledico enako avtoritarno Sveto alianso, in seveda tudi nacistična Nova Evropa še sredi 20. stoletja. Sveta aliansa je zanimiva izjema, vsekakor pa projekt političnih elit brez množičnega konsenza

Tudi v sodobnih evropskih integracijah ni težko prepoznati imperija, pa čeprav je »mehek«. V Evropski uniji je vse odvisno od velikih držav članic, manj pomembne članice so bolj ali manj »sopotnice«, podobno kot nekoč v avstro-ogrskem imperiju. Kajti Evropska unija ni imperij samo navzven, ko s politiko »korenčka brez palice« nenehno širi svoje ozemlje in vpliv, ampak je imperij tudi navznoter. Vzvišenost velikih držav članic v EU manj pomembne članice ne le sprejemajo, ampak takšne neokolonialne odnose tudi same perpetuirajo.

Evropska unija se je ohranila tudi potem, ko so Američani po razpadu Sovjetske zveze izgubili zanimanje za Evropo in svojo pozornost preusmerili na druga področja sveta. Četudi je bil evropski integracijski proces neke vrste ameriški »kumče«, je do začetka devetdesetih očitno dovolj dozorel, da je sposoben obstoja in razvoja brez »botra«. Žal je ta razvoj zastajajoč in počasen, razloge pa je iskati marsikje: v neučinkovitosti evropskega demokratičnega modela, katere nazoren primer je ureditev uporabe uradnih jezikov, v oligarhičnih težnjah evropskih političnih elit, ki delajo iz Evropske unije kljub strukturni inovativnosti ideološko konzervativen projekt, netransparentnosti in neodgovornosti evropske komitologije, in preočitni distanci med evropskimi institucijami in evropskimi državljani ter med »evropskim« političnim diskurzom in delovanjem evropskih birokratskih struktur. Polom Ustave za Evropo je predvidljiv nasledek vseh naštetih problemov.

Že dlje časa trajajoča akademska in politična razprava izpostavlja nujnost oblikovanja evropske identitete in preoblikovanja projekta političnih elit v projekt, ki ga državljani Evrope osvojijo kot svojega. V tej razpravi igra pomembno vlogo konflikt med krščanskimi in razsvetljenjskimi vrednotami kot alternativnimi temelji za ponotranjenje evropejstva. Krščanske vrednote so sicer globoko zakoreninjene, a politično omejujoče ob upoštevanju milijonskih muslimanskih skupnosti na območju Evropske unije kakor tudi prizadevanja Turčije za članstvo. Razsvetljenjske vrednote naj bi pomagale izgraditi ali izkristalizirati evropsko politično kulturo, saj bi morala ob popolni utopičnosti možnosti evropskega naroda, evropska zavest temeljiti na političnem in ne etničnem. Poglejmo nekaj potencialnih elementov te kulture, razvidne skozi politične prakse, in z njo povezanih aktualnih problemov.

Demokracija

Evropska unija pogojuje vsak nov pristop potencialne države članice z uzakonjenim (in domnevno implementiranim) demokratičnim političnim sistemom in do sedaj ni napravila še nobene izjeme. Vse države ustanoviteljice Evropske skupnosti so bile demokracije, četudi

nekatero sveže. Španci in Portugalci so na vstop morali počakati do leta 1986, ko so se odpovedali diktatorskim režimom (četudi sta bili Španija in Portugalska že prej sprejeti v NATO in nekatere druge mednarodne organizacije), enako velja za vzhodnoevropske države. Ob natančnejšem pogledu na evropski politični zemljevid pa opazimo, da vključuje zelo raznolike variacije na temo demokracije, tako ustavne monarhije kot monarhijo brez pisane ustave, različne oblike sistema »checks and balances« ter zanimive kombinacije parlamentarnih in predsedniških sistemov.

Če je globalno dominantna demokratična politična kultura razumljena v linearnem času in materialnem prostoru, evropske demokracije tu niso nikakršna izjema. Če po drugi strani najdemo v Evropski uniji tako raznolike variacije demokratičnih političnih sistemov, nam preostane sklep, da je tisto, kar dela evropske demokracije drugačne od globalne hegemonске politične kulture in jim je sočasno skupno kljub znatnim razlikam med njimi – prav projekt Evropske unije. Res je bilo mogoče sprožiti integracijski proces po drugi svetovni vojni le na demokratičnih temeljih, a prav ta sproti usmerjajoči se proces je edinstven v svetu in lasten vsem in samo članicam Evropske unije. Z vključitvijo v Evropsko unijo so države članice pristale na oblike nadsacionalne demokracije skozi skupne evropske politične institucije in posledično je ena značilnih in svojiskih prvin »evropske« politične kulture sočasno potekanje političnih procesov na nacionalni in nadsacionalni ravni in postopno podrejanje prve ravni drugi. Nobena druga mednarodna organizacija svojih članic ne sili in jim ne omogoča podobne nadgradnje nacionalnega demokratičnega političnega sistema v prid nacionalnim interesom. Problem raznolike demokratičnosti Evropske unije danes je, da se v procesih odločanja v njej soočata dve vrsti nacionalnih in težko kompatibilnih političnih kultur – zahodnoevropska liberalna in vzhodnoevropska korporativna – in da neofunkcionalistični pristop k integriranju, ki predpostavlja, da bo posamezna država članica naredila naslednji korak, ko bodo nacionalne politične elite v njem prepoznal svoj interes, utrjuje oligarhične težnje in politični elitizem evropskega projekta, za kohezijo pa bi bilo potrebno več demokracije in transparentnosti, pa četudi sta v kontekstu liberalnokapitalističnega hlastanja še tako neučinkoviti.

Nacionalizem

Po predhodnem odstavku bi sklepali, da je Evropa nacionalizem že odložila na smetišču zgodovine. A nacionalizem ostaja evropska realnost, četudi je po drugi svetovni vojni nacionalistična ideologija utrpela diskreditacijo. Ta diskreditacija je bila po eni strani zgolj reakcija na vojno, po drugi strani pa posledek univerzalističnega socializma, ki se mu je podredila Srednja in Vzhodna Evropa. Dejansko pa nacionalizem v Evropi ni izginil, v obdobju po kolapsu socialističnih režimov v Srednji in Vzhodni Evropi pa se sploh vrača v velikem slogu, saj je prav nacionalizem nadomestil socializem v ideološkem smislu, zaradi česar imamo v tem delu Evrope danes prav toliko etnokracije kot demokracije (Verdery, 1998).

Politični zemljevid Evrope bi bil brez nacionalizma drugačen, saj je v 19. stoletju odločilno pripomogel k formiranju nacionalnih držav. Nove politične buržoazne elite so s pomočjo tiska spretno izrabile nacionalizem kot novo družbeno vezivo, potem ko so Evropejci izgubili varnost rigidne socialne stratifikacije fevdalnega družbenega reda in so tudi fizične, interetnične meje fevdalnih gospostev izginile s temi gospostvi. Tudi evropski monarhi, dotlej brez nacionalnosti zaradi dinastičnih povezav in geografsko razpršene lastnine, so se v 19. stoletju zavedeli potrebe po novi koheziji spričo neogibnih političnih in socialnih reform in se razglasili za prve Nemce, Ruse in Angleže. (Anderson, 2007: 109-115) Morda je tudi tu pojasnilo sicer protislovnega izplena reformnega zagona 19. stoletja, da je imela Evropa leta 1914 več monarhov kot leta 1815.

Po nacionalističnem ekscesu v obeh svetovnih vojnah je bil evropski nacionalizem do konca 20. stoletja pritajen: v zahodnoevropskih državah je skrajna desnica ostajala na obrobju političnega prostora, v socialistični Evropi pa je veljal za ideološko nesprejemljivega. Ob razkroju in kolapsu socialističnih režimov v Evropi pa se je nacionalizem znova uveljavil in botroval nastanku številnih novih držav v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Obenem se je okrepil tudi na zahodu Evrope kot odziv na »grožnjo« razširjene Evrope in nestabilnega Balkana. Politični procesi, katerih gorivo je (bil) sodobni nacionalizem, še tečejo, saj se je Kosovo razglasilo za

neodvisno državo šele leta 2008. A nacionalizem, katerega cilj je nacionalna država, projektu Evropske unije ni nevaren. Ko se anahronistični projekt vzpostavitve nacionalne države zaključi, je nova država namreč takoj zainteresirana za okrepitev svojega položaja v okviru integracijskih procesov, ki ji bodo zagotovili uspešen politični, ekonomski in socialni razvoj. Zato dopuščanje nadaljnjega vzpostavljanja novih (nacionalnih) držav ne bo prineslo trajne destabilizacije določenih evropskih regij, kakor sta na primer Balkan ali Iberski polotok, saj se bodo zadevne politične skupnosti, potem ko potešijo svoje apetite po državnosti in samostojnosti, hitro pridružile raznim integracijskim procesom bodisi na regionalni, evropski ali globalni ravni, s to razliko, da bodo v teh procesih sodelovale kot sogovornice in partnerke, potencialna agresivnost domačega nacionalizma pa bo nevtralizirana. Navsezadnje se tem procesom niti ne morejo priključiti drugače kot suverene države, tako da s tem pogojem za članstvo Evropska unija sama vzdržuje nacionalistični in separatistični zagon, ki jo skrbi.

Nacionalizem seveda ni svojska prvina evropske politike, ga je pa Evropa uspešno izvozila na vse druge celine in je torej neke vrste evropski »izvirni greh«. Evropska unija deluje ob upoštevanju in v kontekstu evropskih nacionalizmov. Legitimaciji in zagonu integracijskega procesa gotovo ne bi škodilo, če bi vsaka članica dosegla jasen javni konsenz o tem, kaj so njeni nacionalni interesi, in slednje nato prepoznavala oziroma jih prevajala in vključevala v skupne evropske interese.

Politična komunikacija

Politična komunikacija, tako znotraj evropskih držav kot med njimi, se je v drugi polovici dvajsetega stoletja premaknila od konstantnega konflikta k naraščajočemu konsenzu. Celo Francija, prizorišče in vir politične destabilizacije Evrope od francoske revolucije do druge svetovne vojne, je z aktualno republiko dosegla trajnejšo notranjo soglasnost in zunanjo toleranco. Subtilna »igra« pogajanj in konsenza se je lahko razvila na podlagi prostovoljnega in dinamičnega integracijskega procesa. »V štiridesetih letih so se pojavila nova obnašanja. Tako je dialektika različnosti, enotnosti in integracije v današnji Evropi dnevna resničnost«. (Kos 1997:

23) Lukšič razlaga to novo evropsko strpnost tako, da je »ideja tolerance ena od konstitutivnih idej liberalizma in predstavlja premik konflikta, ki ga na terenu različnih religij ni mogoče izbojevati, na teren politike«. (Lukšič, 2006: epilog) Evropski politični prostor (še posebej, kadar govorimo o Evropski uniji) je opazno bolj naklonjen različnim političnim konceptom in ne spodbuja polarizacije političnih idej do stopnje, ki pogosto stopa v ospredje v posameznih nacionalnih državah (Lukšič, 2006: 82). Tukaj je zaznati dvojno dinamiko: horizontalno se polarizacija nacionalnih političnih aren zmanjšuje zaradi prepoznavanja skupnih globalnih problemov, ki jih stranke ne glede na ideologijo naslavljajo podobno (z izjemo primerov nepravilnih zgodovinskih računov, kot v Sloveniji), vertikalno si države članice Evropske unije na evropski ravni veliko bolj prizadevajo za konsenz kot na domačem političnem prizorišču. Ti »evropski« komunikacijski vzorci in dejstvo, da ni mogoče dovoliti prevelikega razkoraka med domačo nestrpnostjo in evropsko tolerančno maksimo (kot v primeru Heiderjevega kanclerstva v Avstriji) pomirljivo vplivajo nazaj na nacionalno politiko.

Čeprav v okviru Evropske unije predlagane rešitve za skupne težave ostajajo različne, lahko torej namesto ostrih političnih konfliktov zdaj slišimo konsenzualne definicije problemov, za katere še ne najdemo konsenzualnih rešitev. Toda, ali je ta navidezno dobrodošla kultura konsenza resnično nekaj, kar bi želeli brezpogojno priznati in negovati kot prvino »evropske« politične kulture? Ima namreč znatne slabosti. Ubija demokratični politični dialog in nevtralizira politično opozicijo, ki naj bi se zoperstavljala zlorabi oblastne moči. Posebej varljive so »velike koalicije«, ki premoščajo ekstremske političnega spektra; strankarski programi so zaradi njih nenačelni in nezavezujoči, pravzaprav že nepotrebni, povečujejo pa tudi demokratični deficit, saj volivcem odvzemajo alternativo. Dogovorna politika zmanjšuje zaupanje državljanov v politiko, kadrovske zapira politično areno in politiko sprevača v slonokoščeni stolp tako rekoč večnih političnih mandarinov.

Sekularizem

Sekularizem se prav tako zdi precej samoumevna prvina diferenciacije »evropske« politične kulture od preostalega Zahoda in sveta. Evropa je bolj sekularna od ZDA, ali pa morda manj strpna, ker v evropski politiki ni prostora za Boga, v ameriški politiki pa je prostor za vse. Ameriki so navsezadnje dali pečat zgodnji naseljenci krščanski fundamentalisti, Evropa pa je Cerkev diskreditirala skupaj s fevdalnim družbenim redom. Kljub deklarativni ločenosti religije od države pa ostajajo znatne razlike med državami članicami Evropske unije. Ločnica med katoliško in protestantsko Evropo se prekriva z ločnico med državami članicami, kjer katoliška Cerkev bolj ali manj vidno in uspešno uveljavlja politične ambicije, ter državami članicami, kjer protestantska Cerkev ostaja v okviru civilne družbe. V postsocialistični Evropi poteka proces rekatolizacije. Pozicijo Cerkve zapleta njena odrinjenost v času socializma, ki domnevno kliče po uravnoteženju, ter njeno (dobrodošlo) sodelovanje v demokratizacijskih procesih v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v Srednji in Vzhodni Evropi, zaradi česar se ne da zlahka izriniti s političnega prizorišča. Na drugem koncu celine in kje drugje kot v Franciji sekularnost zadobiva eskremne razsežnosti s prepovedovanjem javne uporabe verskih simbolov, kar je (slab) odgovor na globalizacijske frustracije. Bog ni našel poti v evropsko ustavo, kljub silovitim pritiskom Vatikana in nekaterih držav članic. Evropski sekularizem je svojski v tem, da ni nikoli docela dobljen boj, kar je sekularizmu verjetno inherentno.

Sklep

Povprečen državljani EU danes uživa največjo ekonomsko in socialno varnost, lahko pričakuje najdaljšo življenjsko dobo ob najvišji kakovosti življenja v primerjavi z drugimi Zemljani. Planetarni problemi bi že zdavnaj morali imeti prednost pred evropskimi, če bomo v Evropi hoteli še naprej živeti tako dobro in varno kot doslej. »Skupna usoda človeštva« je tudi prihodnja vizija Evropske unije, alternative se zde samodestruktivne. Za notranjo kohezijo pa se bo v prihodnje treba opreti na izrisujoče se elemente skupne evropske politične kulture (Toplak, 2007), ne pa na votle koncepte in puhlice, kot so nekdanja »skupna usoda Evropejcev« in aktualni »demokratični deficit«, »evropska identiteta«, in »medkulturni dialog«.

Po Debeljaku (2004: 40) Evropi »manjkajo ravno tiste stvari, ki vdihujejo življenje politiki na nacionalnem nivoju: priljubljene osebnosti, množični mediji in na primer humor (obstajajo šale o Francozih, Britancih in Črnogorcih, medtem ko ne poznamo šal o Evropejcih)«. Svojska »evropska« politična kultura pa se vendarle oblikuje, kot argumentirano zgoraj. »Evropsko« demokracijo, »evropsko« politično komunikacijo in »evropski« sekularizem je mogoče opredeliti diferencirano od preostalega političnega sveta in obenem skupno vsem državam članicam Evropske unije. Samo demokracija po »evropsko« deluje na nadnacionalni ravni, »evropska« politična komunikacija je tako konformistična in konsenzualna, da nažira ideološko bistvo demokracije, če smo slednji še pripravljene tako reči. »Evropski« sekularizem ostaja neomajna razsvetljenska pridobitev kljub neomajni potrebi človeške narave po religiji. Nacionalizem navsezadnje, je tragično uspešen evropski izvozni produkt. Razlika med Evropo kot Evropsko unijo in preostalimi geografsko evropskimi državami se zato nakazuje zlasti v volji potencialnih članic, da »evropsko« politično kulturo privzamejo, in pripravljenosti članic, da jim to zmožnost pripišejo. In šale o Evropejcih obstajajo. Širijo jih Američani.

C. GLOBALIZACIJA

1. Kaj je globalizacija?

Knjige in članki o globalizaciji, ki so se v zadnjih letih nakopičili do nepreglednosti, imajo veliko skupnih lastnosti, med njimi nekaj prav čudnih. Verjetno je najbolj čudna tista, da se jih kar precej začena s stavkom, da to ni še ena knjiga ali članek v vrsti mnogih o globalizaciji (npr. Scholte, 2000:xiii). Avtorji s tem verjetno želijo sporočiti, da vedo, da so bralci že siti vseh teh velikih razprav o globalizaciji, a njihova knjiga je nekaj tako zelo posebnega, da si velja vzeti nekaj dragocenega časa in jo prebrati. Njihova knjiga je tista, ki bo dokončno razsvetlila bralčevo nevednost, saj z lasersko natančnostjo in izjemno analitičnostjo popisuje in razkriva

dogajanja v sodobnem svetu in daje odgovore na prenekatera zapletena bivanjska vprašanja (post)modernega človeka.

Naša naloga je seveda veliko bolj skromna. Ne moremo zajeti vseh procesov, ki se dogajajo in jih podrobno opisati. Opišemo lahko zgolj posamične teorije globalnega povezovanja sveta, posamična videnja tega procesa procesov, ki se imenuje globalizacija in je značilnost sveta od druge polovice dvajsetega stoletja naprej.

Z globalizacijo ponavadi označujemo intenzifikacijo svetovnih družbenih odnosov in povezovanje geografsko oddaljenih področij. Gre za področja oz. ljudi, ki so bili že pred procesi globalizacije na takšen ali drugačen način povezani, tisto, kar je novo, je intenzivnost teh povezav. Intenzivnost povezav omogočajo nove tehnologije, ki so bile večinoma razvite v zadnjih petdesetih letih (t. i. informacijsko-komunikacijske tehnologije, kamor štejemo internet, satelitske povezave, vedno večji prenos podatkov, itn). Intenzivnost novih povezav omogočajo tudi novi načini proizvodnje v svetu, ki so zaradi ohranjanja vrednosti kapitala pripravljene na geografsko oddaljena poslovanja. In nenazadnje, intenzivnost teh povezav omogoča nova globalna zavest, ki je vedno bolj prisotna, danes predvsem v obliki globalne ekološke zavesti. Postaja nam vedno bolj jasno, da so stvari na tem planetu med sabo povezane in ekološka neozaveščenost na enem koncu ima prej ali slej posledice tudi na drugem koncu planeta.

Za intenzivirane globalizacijske procese je značilno t. i. stisnjenje časa in prostora. To pomeni, da imajo dogodki na enem koncu sveta v času globalizacije velik vpliv na drugem, geografsko povsem oddaljenem koncu. Na primer, ko je Veliko Britanijo prizadela bolezen norih krav, je na povsem drugem koncu sveta, v Singapurju, začelo primanjkovati govejega mesa. To je pokazatelj, kako so v dobi globalizacije proizvodne verige in odnosi med ljudmi prepleteni in dogodek na enem koncu sveta ima vpliv na povsem drugem. Razdalje med geografsko oddaljenimi prostori postajajo vedno manj pomembne, časovne dimenzije se krajšajo z novimi tehnologijami. Zelo lepo je medpovezanost globaliziranega sveta demonstrirala finančna in

gospodarska kriza 2008-2010, ko je porušenje sheme stanovanjskih kredit sprožilo plaz finančnih problemov.

Globalizacijo je mogoče pogledati z mnogo vidikov.²³ Globalizacija naj bi bila tisti ključni koncept, s katerim je človeštvo vstopilo v tretje tisočletje (Waters, 1995:1). Skupno večini zgodb o globalizaciji je, da vidijo globalizacijo kot tokove, ki peljejo družbene odnose v neko novo smer (npr. Scholte, 2000; McGrew, 1992:23; McGrew in Held, 1999:16). Appadurai (1996:33-7) govori o petih gledanjih (*scapes*), ki v sebi združujejo zelo različne, pogosto si nasprotujoče, a tudi podobne tokove. Ti skupaj tvorijo fluidne poglede, ki na prvi pogled nimajo nič skupnega, dejansko pa soustvarjajo našo sliko zamišljenih svetov in s tem globalizacijskih procesov modernega sveta. Ustvarjajo nam sliko globalizacije, definirajo nam polje raziskovanja in nas v tem tako omogočajo kot omejujejo. Govorimo o etno, tehnološkem, finančnem, medijskem in ideološkem pogledu. Etno pogled prikazuje ljudi, ki ustvarjajo in spreminjajo svet, v katerem živimo: turisti, imigranti, begunci, delavci na začasnem delu, itn. Tehnološki pogled prikazuje globalno konfiguracijo tehnologije in dejstvo, da se tako mehanična kot informacijska tehnologija izjemno hitro spreminjata ter prehajata meje, ki so še včeraj bile neprehodne. Pri finančnem pogledu gre za navidezen pogled, ki ga oblikujejo trgi tujih valut in špekulacij. Medijski pogled razširja kulturne podobe, medtem ko ideološki pogled razširja državne (in opozicijske) podobe.

Globalizacijo je torej treba dojeti in razlagati večplastno. Različne zgodbe poudarjajo svoj vidik, zato težko govorimo o eni sami globalizaciji in je verjetno bolj ustrezno govoriti o večih globalizacijah. Enoplastnost obstaja zgolj v tem, da ni dogovora, kaj globalizacija sploh je. Med tisto, kar naj bi povzročalo globalizacijo, pa različne zgodbe uvrščajo tehnološke spremembe in nove načine podjetniškega organiziranja, razširitev racionalizma kot dominantnega okvira razmišljanja, razvoj kapitalističnega sistema proizvodnje, vzpostavitev regulatornih okvirov za

---

²³ Po Buschu (2000:22-3; cf. Held, McGrew, 2000:1) naj bi bila sama beseda "globalizacija" v uporabi od zgodnjih šestdesetih let prejšnjega stoletja. V osemdesetih naj bi začela krožiti v akademskih krogih, od takrat naprej pa je bila vsako letno rast literature na temo globalizacije izjemna. Če so se še v zgodnjih osemdesetih pojavile do tri objave na leto, se je konec osemdesetih tri leta zapored vsako leto podvojilo število knjig na temo globalizacije. V devetdesetih letih smo bili priča pravi eksploziji knjig in člankov, saj se je v treh letih število počvetverilo.

nemoteno globalno delovanje, vpliv industrializacije, neteritorialnih vezi kolektivne identitete in solidarnosti med deli družb, razredi, vladajočimi elitami, itn.

Znotraj te vzročne večplastnosti globalizacije sta se izoblikovali dve struji, ki nanjo gledata zelo različno.²⁴ Zelo na široko njune pristaše lahko opredelimo kot globaliste in skeptike. Globalisti so tisti, ki globalizaciji in njenim posledicam pripisujejo pozitiven pomen, skeptiki pa tisti, ki dvomijo o dobrobitih globalizacije. Tu se zgodba o zgodbah že prvič zaplete, ker bodo nekateri skeptiki protestirali, da se tudi oni zavzemajo za globalizacijo, a ne za ekonomsko globalizacijo pod zastavo neoliberalizma, temveč globalizacijo česa povsem drugega. Globalisti bodo trdili, da ni res, da oni trdijo, da država propada, ampak da so njene funkcije okrnjene in zaradi tega izgublja na moči, nikakor pa ne propada. Odtenkov barv znotraj mavrice teorij globalizacije je tako veliko, da jih je preprosto nemogoče strpati v dve skupini.

Mogoče sta z vidika prihodnjih kritik najbolj nehvaležno, a hkrati tudi pomembno delo, opravila Held in McGrew (2000), ko jima je vsaj deloma uspelo razvrstiti pozicije v razpravi o globalizaciji v dve skupini. Globalisti po njunem na svet gledajo kot na celoto, ki jo združujejo zelo razširjeni, intenzivni in hitri tokovi, gibanja ter povezave med regijami in kontinenti. Suverenost, avtonomnost in legitimnost države po njihovem počasi upada, kot upada tudi sama nacionalna država. Vzniknila je globalna popularna kultura in prišlo je do erozije trdnih političnih identitet. Kapitalizem je doživel še eno od svojih mnogih preobrazb, tokrat v globalni informacijski kapitalizem. Gospodarstva so postala transnacionalna, vzpostavila se je globalna delitev dela ter s tem tudi naraščajoče neenakosti v in med družbami. Globalne oblike vladanja so postale večplastne, izoblikovali sta se globalna civilna družba in globalna politična skupnost, ki vodita v kozmopolitizem.

Na drugi strani skeptiki trdijo, da ne moremo govoriti o globalizaciji, temveč zgolj o internacionalizaciji ali regionalizaciji, ker globalizacija nikakor ni globalna, ampak so njeni vplivi

---

²⁴ Opozoriti velja, da gre za dve idealno-tipski skupini, ki ne ustrezata dejanskemu stanju razprav o globalizaciji. To delitev uvajamo zaradi informativnih namenov in nikakor ne more biti osnova za analitično ukvarjanje z razpravami o globalizaciji.

omejeni samo na nekatera področja. Nacionalna država je še naprej zelo živa, saj opravlja vse ključne funkcije. Zaradi tega ni mogoče govoriti o eroziji suverenosti, avtonomnosti ali legitimnosti, temveč zgolj in samo o vzponu vladnih povezav. Ni res, da je nastal globalni informacijski kapitalizem, ampak so se v najboljšem primeru razvili regionalni trgovinski bloki. Globalizacija je spodbudila novi imperializem bolj globaliziranih nad manj globaliziranimi, ki jih silijo v globalizacijo. Povečala se je razlika med svetovnim Severom in Jugom, interesi obeh so danes bolj vsaksebi kot kadarkoli prej. Skeptiki tudi trdijo, da ne moremo govoriti o novih oblikah globalnega vladanja, ampak o mednarodni skupnosti držav, v kateri države sicer privzemajo obveznosti, ki izhajajo iz njihovih članstev v skupnosti, nikakor pa temu ni mogoče reči novo globalno vladanje.

Zanimive se tudi razprave o tem, ali ekonomska globalizacija spodbuja demokracijo. Li in Reuveny (2003:32-9) sta različna videnja združila v tri skupine: ekonomska globalizacija spodbuja demokracijo, ekonomska globalizacija zavira demokracijo ter ekonomska globalizacija na demokracijo nima vpliva. Globalizacija naj bi spodbujala demokracijo s pospeševanjem gospodarskega razvoja oz. gospodarske rasti, ki naj bi spodbujal razvoj srednjega razreda, splošno raven izobrazbe in zmanjševal dohodkovno neenakost, vse to pa naj bi vodilo k povečanju demokracije. Globalizacija naj bi spodbujala zahteve mednarodnega podjetništva po demokraciji, kajti le-to za svoje delovanje potrebuje mir in politično stabilnost, to pa lahko prinese samo demokracija. Globalizacija naj bi tudi prispevala k zmanjševanju moči avtoritarnih vladavin, saj naj bi s spodbujanjem konkurenčnosti in delovanja svobodnih trgov zmanjševala vpliv javnih ekonomskih politik avtoritarnih režimov. Zmanjševala naj bi tudi stroške informacij, ki jih državljani nujno potrebujejo za demokratično odločanje. S širjenjem informacij kot posledico globalizacije naj bi bilo povezano tudi širjenje demokracije in njenih idealov.

Ekonomska globalizacija pa naj bi tudi ovirala demokracijo in demokratični razvoj. Zmanjševala naj bi avtonomijo države pri javnih politikah, države naj bi delale v prid tujega kapitala in ne lastnih državljanov, kar naj bi zniževalo že doseženo stopnjo demokracije. Rezultat globalizacijskih procesov naj bi bilo večje število ljudi, ki bi z globalizacijo izgubili, v primerjavi s

tistimi, ki bi pridobili. To pelje v dohodkovno neenakost in zaostreno razredno delitev, ki naj bi prispevala k zmanjševanju demokracije. Globalizacija naj bi tudi omogočala hitro pretakanje investicij (predvsem portfolio investicij) med državami, kar naj bi se kazalo v pogostih javno-finančnih problemih. Zaradi tega naj bi države v razvoju bile prisiljene sprejeti nekatere ukrepe, uvedene s strani razvitih držav in mednarodnih finančnih organizacij, ki bi jih pahnilo v zaostrovanje domačih neenakosti ter s tem posledično v socialne nemire in manj demokracije. Poglobljala naj bi tudi etnične in razredne delitve, omogočala državi in multinacionalnim korporacijam nadzor nad informacijami, do katerih ima javnost dostop. Ker naj bi s tem ljudje imeli manj nadzora nad delovanjem države, naj bi se zmanjšala raven demokracije. Globalizacija naj bi tudi spreminjala koncept državljanstva, saj naj bi se človek z delovanjem na globaliziranem trgu spreminjal iz *homo politicusa* predvsem v *homo economicusa*, ki ga manj zanima javno dobro, pa zato toliko bolj lasten dobiček. Povečevala naj bi se tudi razlika med Severom in Jugom, ker naj bi s pomočjo globalizacijskih procesov bogati Sever črpal človeške in druge resurse iz manj razvitih območij, kar bi dolgoročno lahko imelo posledice za razvoj lokalnih demokracij.

Možen je tudi tretji pogled, po katerem ekonomska globalizacija na demokracijo ne vpliva. Razprave o globalizaciji in globalnih dejavnikih naj bi bile pretirane. Svetovno gospodarstvo naj ne bi bilo tako povezano, kot se govori in piše. Multinacionalna podjetja naj bi še vedno najraje vlagala v območja, ki jih poznajo, torej doma. Večina mednarodne trgovine naj bi se odvijala znotraj treh geografskih regij, zato večina držav v razvoju sploh naj ne bi bila vključena v globalizacijske procese. Zaradi tega tudi gospodarstva manj razvitih držav naj ne bi bila tako zelo odprta, da bi to lahko vplivalo na njihovo raven demokracije, medtem ko naj bi bile vse razvite države, ki naj bi sodelovale v procesih ekonomske globalizacije, že stabilne demokracije. Globalizacija naj tudi ne bi odpravljala državne blaginje, saj je povečana ekonomska odprtost držav njihova zavestna odločitev. Vlade naj bi kljub globalizacijskim procesom še vedno imele popoln nadzor nad lastnimi gospodarstvi. Vse to naj bi pomenilo, da nivo demokracije ne upada nujno z ekonomsko odprtostjo. Od države do države naj bi bili različni tudi odgovori na

globalizacijske procese, zato naj ne bi bilo mogoče govoriti o tem, da ekonomska globalizacija in gospodarska odprtost spodbujata demokracijo oz. odpravljata avtoritarne režime.

Kot vidimo, obstaja množica različnih pogledov na globalizacijo. Vsak od teh pogledov temelji na drugačnih predpostavkah, ki igrajo pomembno vlogo pri dojetju globalizacije.

2. Nacionalni, regionalni izzivi globalizacije

Vse večja prepletenost sveta, ki jo ustvarjajo različne oblike globalizacije (kulturna, ekonomska in politična), nam nalaga odgovornost, da na svet pogledamo globalno in spodbujamo globalno učenje o izzivih, ki jih prinaša sodobni svet. Kulturni, gospodarski in politični procesi v sodobnem svetu se raztezajo preko državnih meja, kar pomeni, da imajo lahko dogodki in odločitve na enem koncu sveta pomemben vpliv na dogajanje na drugem koncu sveta. V nadaljevanju bomo podrobneje izpostavili pet tovrstnih sodobnih izzivov, ki kažejo na pomen regionalnega in globalnega povezovanja sveta, hkrati pa jih je moč učinkovito reševati samo na ravni, ki presega meje nacionalnih držav: ekološka vprašanja (ključni okoljski problemi, njihova globalna razsežnost in pomen trajnostnega razvoja), vprašanja globalnega gospodarstva in neenake porazdelitve bogastva (potek globalizacije v različnih delih sveta, neenakomernost razvoja in razporeditve bogastva v času globalizacije, revščina v svetu), vprašanja sodobnih migracij (značilnosti sodobnih migracij, prost pretok ljudi, nelegalne migracije) sodobnega terorizma (njegove značilnosti, vzroki in posledice) in novih globalnih družbenih gibanj. Razumevanje teh tematik je pomemben element vzgoje in izobraževanja za aktivno globalno državljanstvo.

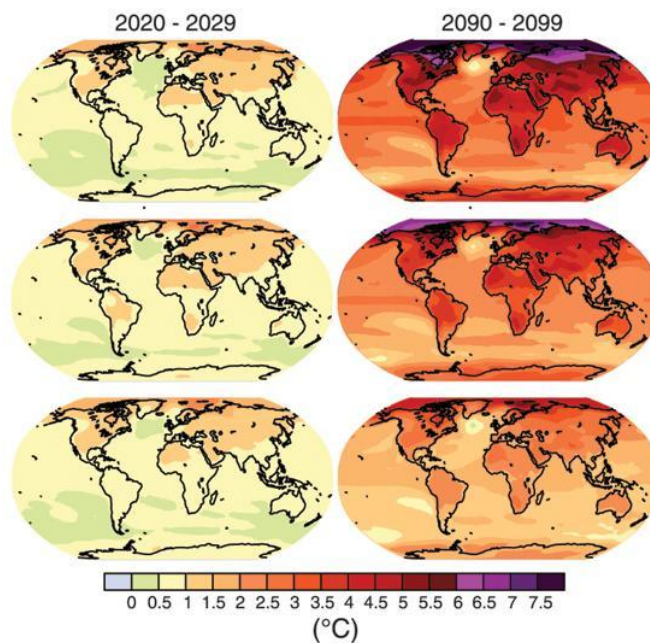
Globalizacija in ekologija

ŽGlobalizacija predstavlja pomembno konceptualno spremembo v načinu, kako gledamo na okolje. Z mreženjem sveta, ki so dogaja s procesi globalizacije, se je v zadnjih desetletjih tudi na okoljske probleme in izzive, začelo gledati bolj globalno, vedno bolj se uveljavlja prepričanje, da skrb za okolje ni samo naloga posameznih držav. Klimatske spremembe zadevajo cel planet, onesnažen zrak se ne ustavi na državnih mejah, topljenje ledenikov in dvig morske gladine ne izbirata obal in mest, ki jim dolgoročne prognoze napovedujejo, da bodo izginila iz zemljevida sveta.

Znanstveniki ugotavljajo, da se danes zemlja segreva veliko hitreje kot kdajkoli v zgodovini, kar ima lahko tragične posledice za življenje na zemlji. Po podatkih Medvladnega foruma o podnebnih spremembah (IPCC)²⁵, ki je pripravil obsežno analizo na 2.600 straneh, bi se do leta 2100 lahko globalna temperatura dvignila za 1,4 – 5,8 °C, gladina morja pa bi s lahko dvignila za 20 do 88 centimetrov. Hkrati s tem obstaja velika verjetnost, da bodo ustaljeni vremenski vzorci postali manj predvidljivi, povečalo pa se bo število ekstremnih podnebnih pojavov, kot so nevihte, poplave in suše (Maslin, 2004: 1).

Skrb za okolje se lahko začne v lokalnem okolju, kjer živimo. To je tudi učinkovita didaktična metoda pri posredovanju znanja o globalnih ekoloških problemih. Izkušnje z ekološkim vedenjem na lokalnem nivoju (ločevanje odpadkov, poraba energije in pitne vode, čistilne akcije

lokalnih skupnosti, skrb za ohranjanje

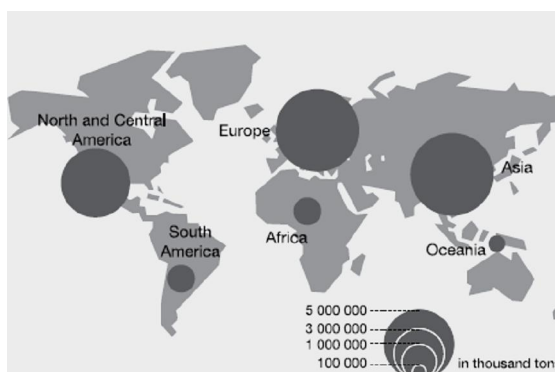
Slika: Predviden dvig temperature na zemlji v prihodnje. Vir: Medvladni panel o podnebnih spremembah, poročilo iz leta 2007: <http://www.ipcc.ch/graphics/syr/fig3-2.jpg>

²⁵ Medvladni forum o podnebnih spremembah (Intergovernmental panel on climate change) je sestavljen iz različnih strokovnjakov s področja ekologije. Forum je leta 2007 prejel Nobelovo nagrado za mir. Leta 1988 sta ga ustanovila okoljski program Združenih narodov (UNEP) in Svetovna meteorološka organizacija (WMO).

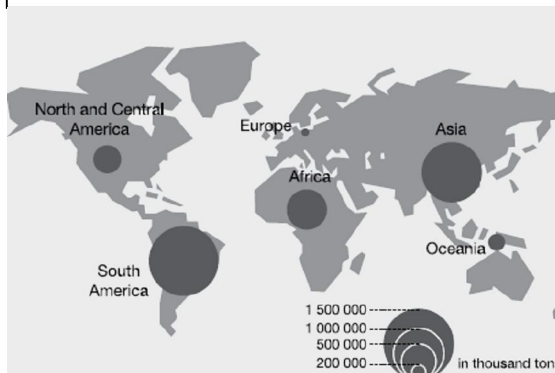
rastlinskih in živalskih vrst, ekološko vrtnarjenje itd.) povežemo z dogajanjem na globalni ravni in ocenimo pomen lokalnih okoljskih pobud na globalne procese. Drugi način povezovanja lokalnega in globalnega učenja o ekologiji je predstavitev ključnih oziroma izbranih tematik globalne ekologije (npr. ekstremni vremenski pojavi, topljenje ledenikov, izpusti toplogrednih plinov, večanje ozonske luknje itd.) in ocenjevanje njihovega vpliva in vidnih posledic v lokalnem okolju danes in glede na prognoze čez nekaj desetletij.

Zaradi pomena okoljskega obnašanja in varovanja okolja v globalni perspektivi, je ekologija postala ena izmed pomembnejših tematik globalne politike. Prvi velik premik v mednarodni skupnosti se je na tem področju zgodil s Kjotskim protokolom, ki so ga ratificirale skoraj vse države sveta (med državami, ki ga niso ratificirale velja izpostaviti predvsem ZDA), v

veljavo pa je stopil leta 2005. Protokol predpostavlja globalno zmanjšanje izpustov ogljikovega dioksida in ostalih toplogrednih plinov za 5,2% v primerjavi z letom 1990. Kjotski protokol se izteče leta 2012 in tudi zato je mednarodna javnost veliko pričakovala od vrha svetovnih voditeljev o podnebnih spremembah, ki je bil leta 2009 v Kopenhagenu (Eiermann, 2008: 6). Globalno reševanje ekoloških problemov ni pomembno samo zato, ker onesneževanje neomejeno prečka državne meje, ampak tudi zato, ker različne države prispevajo različne deleže k onesneževanju planeta. Največ ogljikovega dioksida nastane pri

Izpusti CO₂ kot posledica industrijske proizvodnje.
Vir: Maslin, 2004: 12

Izpusti CO₂ kot posledica spremembe rabe zemljišč.
Vir: Maslin, 2004: 12

proizvodnji energije, z industrijskimi izpusti in pri transportu, kar pomeni, da razvita zahodna gospodarstva proizvedejo največ ogljikovega dioksida. Poleg industrije največ ogljikovega dioksida nastane s spreminjanjem rabe zemljišč, predvsem s sekanjem gozdov za nemene

obdelovalnih površin, urbanizacijo in gradnjo cest, ki danes najbolj intenzivno poteka na svetovnem jugu. Izmed posameznih držav največ CO₂ proizvedejo ZDA, sledi jim Kitajska. Če te podatke porezdelimo na število prebivalcev, to pomeni, da je trenutno vsak prebivalec ZDA odgovoren za proizvodnjo desetkrat več izpustov CO₂ kot vsak prebivalec Kitajske. A ta razmerja se znajo v prihodnje, zaradi nagle industrializacije na Kitajskem in v Indiji zelo spremeniti, saj imata ti dve državi skupaj več kot 2,3 milijona prebivalcev (Maslin 2004: 11-13) in tudi to je razlog, da je v iskanje okoljskih rešitev, ki bodo zagotovile ohranjanje okolja tudi za naslednje rodove, treba aktivno vključevati vse države.

Didaktični primer:

Izkušnje z ekološkim vedenjem na lokalnem nivoju (ločevanje odpadkov, poraba energije in pitne vode, čistilne akcije lokalnih skupnosti, skrb za ohranjanje rastlinskih in živalskih vrst, ekološko vrtnarjenje itd.) povežemo z dogajanjem na globalni ravni in ocenimo pomen lokalnih okoljskih pobud na globalne procese. Drugi način povezovanja lokalnega in globalnega učenja o ekologiji je predstavitev ključnih oziroma izbranih tematik globalne ekologije (npr. ekstremni vremenski pojavi, topljenje ledenikov, izpusti toplogrednih plinov, večanje ozonske luknje itd.) in ocenjevanje njihovega vpliva in vidnih posledic v lokalnem okolju danes in glede na prognoze čez nekaj desetletij.

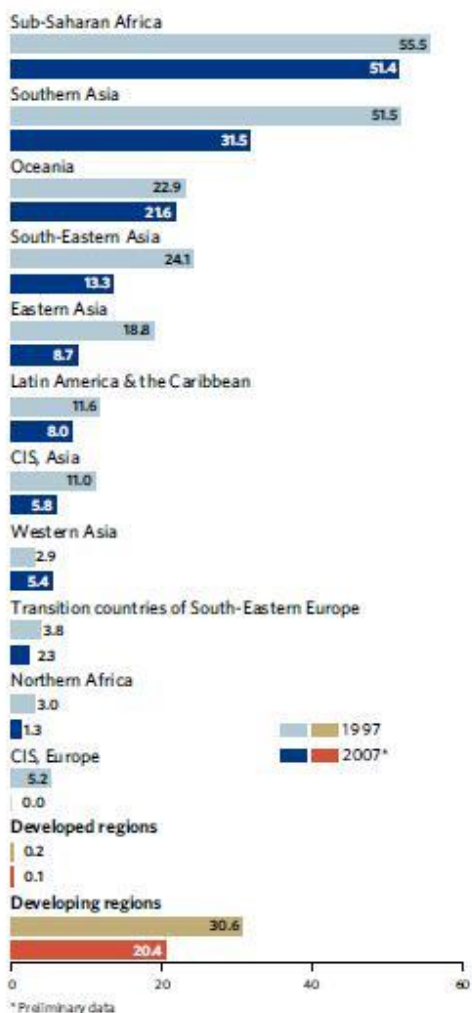
Globalizacija in globalni kapitalizem?

Globalizacijo se pogosto enači s procesom, ki ne poteka v vseh delih sveta z enako hitrostjo in na enak način. To pomeni, da globalizacija ni homogenizacija, da ne prinaša tega, da bi cel svet postajal gospodarsko, politično in kulturno enak, ampak učinkuje tudi na način, da se razlike med bogatimi in revnimi še večajo, razlike in neenakosti med posameznimi deli sveta pa se poglobljajo. Globalizacija polarizira svet kot celoto in sicer na regije oziroma geografska območja, kjer sta dostop do dobrin in kakovost življenja ljudi bistveno različna.

Pogosto se vzroke za neenakomeren razvoj sveta v času globalizacije pripisuje ravno načinu, na katerega deluje sodobno globalno gospodarstvo. Povezava med sodobnim prevladujočim gospodarskih sistemom in globalizacijo je vse prej kot enoznačna. Če je moč reči, da so pred časom globalizacije ključno vlogo na področju ekonomije igrala nacionalna gospodarstva, lahko rečemo tudi, da v času globalizacije ključno vlogo igra t.i. globalni trg. Gospodarsko poslovanje se ne konča na mejah nacionalnih držav, ampak s pomočjo ugodnih carinskih politik in transportnih povezav, zaobsega ves svet. Danes ni nič nenavadnega, če kupimo gospodinjski aparat ali oblačila, ki so narejena v tovarnah na Kitajskem. Nenavadno ni niti to, da kupimo knjigo v slovenščini, ki je tiskana npr. na Poljskem.

Delovanje sodobnega globalnega trga je moč didaktično prikazati na način, da npr. učenci pogledajo na etikete svojih majic ali hlač, ki jih imajo oblečene. Vsak učenec nato na zemljevidu

Odstotek zaposlenih ljudi, ki živijo z manj kot dolarjem na dan (leto 1997 in 2007). Vir: The Millennium Development Goals Report 2008: 9.

sveta označi deželo, kjer so bila izdelana njegova oblačila, in pot, ki so jih ta oblačila naredila, preden so bila prodana v lokalni trgovini. Delovanje sodobnega globalnega gospodarstva lahko didaktično predstavimo tudi na način, da učencem predstavimo lokalno problematiko zapiranja tovarn in s selitvijo proizvodnih obratov v dežele tretjega sveta, predvsem v Azijo. Dodatne primere za oba didaktična primera prikaza delovanja sodobnega globalnega gospodarstvanajdemo tudi v knjigi No logo, ki jo je napisala Naomi Klein.

Didaktični primer:

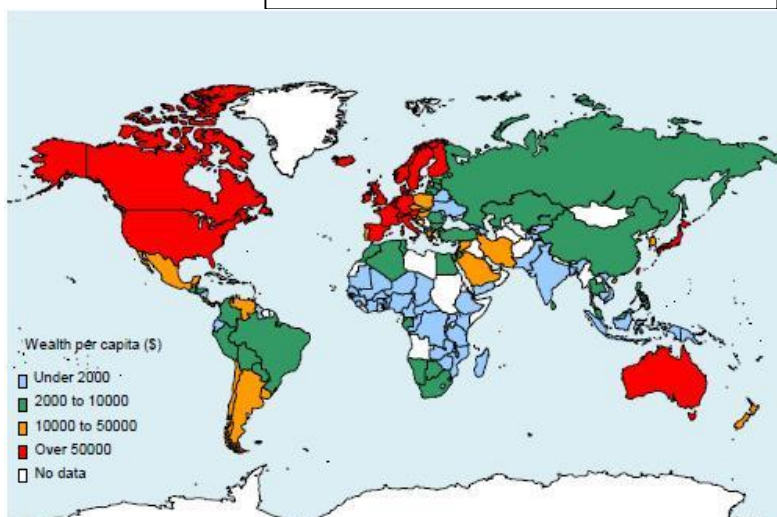
Delovanje sodobnega globalnega trga je moč didaktično prikazati na način, da npr. učenci pogledajo na etikete svojih majic ali hlač, ki jih imajo oblečene. Vsak učenec nato na zemljevidu sveta označi deželo, kjer so bila izdelana njegova oblačila, in pot, ki so jih ta oblačila naredila, preden so bila prodana v lokalni trgovini. Delovanje sodobnega globalnega gospodarstva lahko didaktično predstavimo tudi na način, da učencem predstavimo lokalno problematiko zapiranja tovarn in s selitvijo proizvodnih obratov v dežele tretjega sveta, predvsem v Azijo. Dodatne primere za oba didaktična primera prikaza delovanja sodobnega globalnega gospodarstvanajdemo tudi v knjigi No logo, ki jo je napisala Naomi Klein (2005).

Sodobno globalno gospodarstvo, ki ga imenujemo tudi globalni kapitalizem, je naravnano tržno, oziroma na način, ki ga poganja logika iskanja presežne vrednosti in dobička. Selitev proizvodnje v dežele s cenejšo delovno silo, ima lahko pomembne negativne posledice na domačem trgu delovne sile, hkrati pa sodobne analize kažejo na

pogosto kršenje človekovih pravic in pravic iz dela, ki je povezano z izkoriščanjem delavcev in delavk v deželah tretjega sveta. Ena izmed značilnosti globalnega trga je namreč ta, da dogajanje na enem koncu sveta lahko sproži pomembne učinke na drugem koncu sveta. To pa ne pomeni, da globalni trg vsepovsod učinkuje na

enak način. Obstaja veliko primerov, ki nazorno kažejo na to, da temu ni tako in da dobrine, ki so zaradi ekonomskih razlogov in neenakomerne porazdelitve svetovnega bogastva, na voljo samo delu svetovne populacije, povzročajo namalo skrbi predvsem ljudem iz revnih predelov sveta in zmanjšujejo kakovost njihovega življenja.

Razporeditev svetovnega bogastva leta 2000.
Vir: UNO-WIDER 2008: 11

Didaktični primer:

Eno vidnejših energetskega podjetij, družba Shell, je v delti reke Niger v Nigeriji od leta 1950 načrpalo za več kot 30 bilijonov ameriških dolarjev nafte. Dohodek iz črpanja nafte predstavlja 80% prihodkov nigerijskega gospodarstva, a ljudstvo Ogoni, ki živi na območju, ki je bogato z nafto, nima niti tekoče vode niti elektrike, njihova zemlja pa je, zaradi onesneževanja in emisij, ki se proizvedejo zaradi črpanja nafte, neuporabna za pridelavo hrane (Klein 2005).

A globalni trg ne ustvarja neenakosti med ljudmi zgolj glede delitev na geografska območja. Globalni kapitalizem je oblikoval nova regionalna gospodarstva in vzpostavil nove globalne delitve dela. Hkrati s tem pa seveda t.i. tretji svet ne izginja, »ampak vstopi v prvega in se kot geto, barakarsko naselje ali favela vedno znova producira in reproducira v njegovem osrčju. Prvi svet pa se v obliki borz in bank, transnacionalnih korporacij ter ledenih nebotičnikov denarja in komade preseli v tretjega« (Negri in Hardt 2003: 211).

Globalno gledano, je večina svetovnega bogastva koncentrirana v Severni Ameriki (34%), Evropi (30%) in bogatih pacifiških državah (24%), večino tega bogastva posedujejo posamezniki. 1% odraslih posameznikov namreč poseduje več kot 40% vsega svetovnega bogastva, 2% najbogatejših Zemljanov pa ima v lasti več kot polovico vsega svetovnega bogastva. In obratno, polovica najrevnejših Zemljanov poseduje zgolj 1% svetovnega bogastva (UNO-WIDER 2008: 7-11).

	Decile									Top			Adult population (million)	Population share (%)	Wealth per adult (US\$)	Wealth (%)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10%	5%	1%				
World wealth shares (%)	0	0.1	0.2	0.3	0.5	0.8	1.4	2.7	8.7	85.2	70.7	40.1				
Minimum wealth (US\$)	0.1	178	448	874	1384	2138	3467	6220	13985	61536	150182	512386				
Percentage of adults by region																
North America	0.2	0.6	1.1	1.4	2.0	2.7	4.6	7.5	13.6	27.3	28.7	38.9	225.7	6.1	190653	34.4
L. America and Caribbean	5.9	7.1	7.0	5.4	6.3	7.6	9.9	13.1	14.8	4.8	3.0	2.2	302.9	8.2	17892	4.3
Europe	9.4	8.4	9.3	7.8	8.2	9.7	13.0	17.1	29.7	36.2	35.6	25.8	550.6	14.9	87315	29.6
Africa	27.2	17.8	14.4	9.2	7.7	7.3	6.9	6.4	4.3	0.7	0.3	0.2	376.3	10.2	3415	1.0
China	6.4	14.6	15.7	37.1	40.6	39.2	35.1	29.6	9.3	0.2	0.0	0.0	842.1	22.8	3885	2.6
India	26.5	27.2	27.5	19.7	16.8	14.8	11.6	7.4	2.6	0.2	0.0	0.0	570.6	15.4	1989	0.9
Rich Asia-Pacific	0.0	0.1	0.3	0.3	0.6	0.9	1.9	4.1	13.2	28.2	31.2	32.2	183.3	5.0	165008	24.1
Other Asia-Pacific	24.4	24.3	24.7	19.0	17.8	17.7	17.2	14.7	12.5	2.4	1.2	0.6	646.1	17.5	5889	3.0
World	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	3897.5	100	33875	100

Regionalna razporeditev svetovnega bogastva v letu 2000. Vir: UNO-WIDER 2008: 8

Globalizacija in migracije

Spremembe, ki jih v sodobno življenje v zadnjih tridesetih letih vnaša globalizacija, so povezane tudi z večanjem mobilnosti ljudi. Nove tehnologije, porast t.i. nizkocenovnih letalskih prevoznikov in politike, ki odpravljajo togost državnih meja (npr. prost pretok blaga, storitev in ljudi, ki veljajo za države članice Evropske unije), omogočajo in celo spodbujajo večjo mobilnost državljanov sveta. Vzroki za potovanja ljudi so različni, lahko so osebni, ekonomski ali celo politični. Migracije so lahko kratkotrajne (dnevne, tedenske itd.) ali pa trajne, kadar govorimo o stalni preselitvi v tuj kraj ali državo. Ljudje so se preseljevali od nekdaj. Kontakti in tokovi med različnimi družbami in kulturami so potekali vedno, spreminja se zgolj njihova intenzivnost. Migracije so v določenih zgodovinskih obdobjih pomembno vplivale na oblikovanje sveta, kot ga poznamo danes. Iz novejšje zgodovine so s tega vidika pomembne predvsem množične migracije iz Evrope v ZDA, ki so potekale konec devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja, ter migracije, ki so, predvsem zaradi evropske kolonialne politike, celo dvajseto stoletje privabljale migrante iz afriških kolonij v evropske kolonialne prestolnice.

Po podatkih Organizacije združenih narodov (2006: 1) se število mednarodnih migrantov povečuje, kar prikazuje tudi spodnja tabela. Z leti narašča predvsem število migrantov znotraj t.i. razvitih držav.

Podatki v zgornji tabeli kažejo, da globalizacija tudi v primeru globalnih migracij, ne zagotavlja enakih možnosti mobilnosti za vse globalne državljane. Kljub globaliziranosti sveta, liberalizaciji finančnih in trgovinskih tokov, je mobilnost ljudi v posameznih regionalnih področjih različna. Po poročilu Svetovne banke (2001) je sodobna globalizacija veliko manj naklonjena migracijam nekvalificiranih delavcev, kot je to veljalo za migracije ob koncu devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja, ko je iz Evrope v »novi svet« (ZDA, Avstralija, Argentina, Brazilija in Kanda) v štiridesetih letih migriralo 60 milijonov ljudi. Takrat je migriralo okoli 10% svetovne populacije, danes pa zgolj 3%. Za razliko od takrat, so za sodobno fazo globalizacije značilne težnje po

priseljavanju ljudi predvsem iz Latinske

Primerjava števila mednarodnih migrantov med letoma 1990 in 2005 Vir: poročilo OZN, 2006: 1

<i>Development group and major area</i>	<i>Number of international migrants (millions)</i>				<i>Percentage distribution of international migrants</i>		<i>International migrants as a percentage of the population</i>	
	1990	1995	2000	2005	1990	2005	1990	2005
World	154.8	165.1	176.7	190.6	100.0	100.0	2.9	3.0
More developed regions	82.4	94.9	105.0	115.4	53.2	60.5	7.2	9.5
Less developed regions	72.6	70.2	71.7	75.2	46.8	39.5	1.8	1.4
Least developed countries	11.0	12.2	10.2	10.5	7.1	5.5	2.1	1.4
Africa	16.4	17.9	16.5	17.1	10.6	9.0	2.6	1.9
Asia	49.8	47.2	50.3	53.3	32.2	28.0	1.6	1.4
Latin America and the Caribbean	7.0	6.1	6.3	6.6	4.5	3.5	1.6	1.2
Northern America	27.6	33.6	40.4	44.5	17.8	23.3	9.7	13.5
Europe	49.4	55.3	58.2	64.1	31.9	33.6	6.8	8.8
Oceania	4.8	5.1	5.1	5.0	3.1	2.6	17.8	15.2

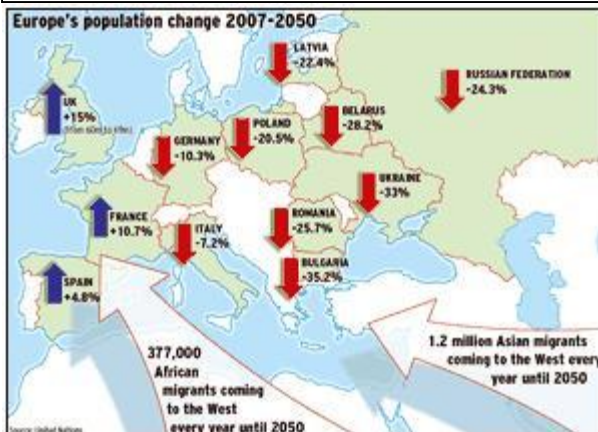
Amer
ike,
Afrike
in
Azije
v
Evrop
o in
ZDA

(Solimano 2001).

Sodobna globalizacija torej, kljub temu, da poleg prostega pretoka kapitala, blaga in storitev, deklarira tudi prost pretok ljudi, ustvarja množico omejitev, ki globalnim državljanov, ki želijo migrirati, to onemogočajo. Najpogosteje se za te omejitve migracij oz. sodobno zapiranje meja, povezuje z delovanjem sodobnega gospodarstva. V Evropski uniji je zaprtost zunanjih meja določena s Shengenskim sporazumom. Nelegalni prestopi meja so danes pogost pojav, nelegalni pribežniki pa so, zaradi tega, ker so »brez papirjev«, pogosto vir poceni delovne sile in izkoriščanja. Borci za človekove pravice se zavzemajo za večjo odprtost meja in za pravice nelegalnih pribežnikov. Organizacija združenih narodov (2007) napoveduje, da naj bi vsako leto do leta 2050, v bogat zahodni svet prišlo okoli 2,2 milijona migrantov.

Demografske in migracijske napovedi za EU (2007-2050).
Vir: OZN

Didaktični primer:

Analiza izkušenj z nelegalnimi prestopi meje v lokalnem okolju in analiza aktualne novice o nelegalnih migrantih na schengenski meji iz dnevnih medijev.

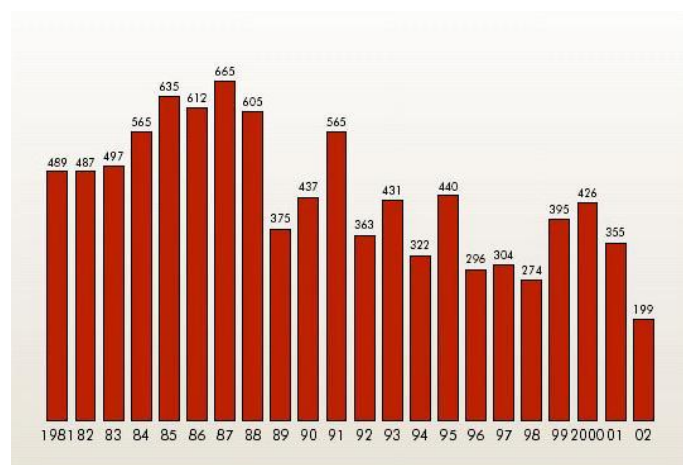
Globalni terorizem

Terorizem je ekstremistična in radikalna politična doktrina in način izražanja političnih teženj, ki se je pojavljal v vseh zgodovinskih obdobjih. Poznamo več vrst terorizma, njihova skupna značilnost je uporaba nasilja, ki pogosto vključuje tudi človeške žrtve. Po 11. septembru 2001, ko so s terorističnimi dejanji bili napadeni simboli sodobnega globalnega sveta, se razsežnosti terorizma pogosto povezuje s procesi globalizacije.

Za sodobni terorizem je značilno, da se vedno manj naslavlja na lokalne in regionalne dogodke, procese in politične odločitve, saj v svojih težnjah in interesih postaja globalen. Še za

teroristične organizacije, ki so bile aktivne v sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja je namreč bilo značilno, da so to bile pretežno sekularne skupine, ki so imele jasno oblikovane nacionalistične, etnične ali religiozne cilje, ki so jih uresničevale predvsem znotraj posameznih nacionalnih držav. Sodobni procesi globalizacije so tudi terorizmu omogočili, da je svoje partikularne težnje začel manifestirati na globalen način in naslavlja celotno globalno javnost. Hkrati pa je globalizacija terorizmu tudi omogočila, da je svoje partikularne in lokalne cilje zamenjal z globalnimi. S tega vidika se sodobni terorizem danes večkrat povezuje tudi z

Število mednarodnih terorističnih napadov med letoma 1981 in 2001. Vir: ameriška vlada (2003)

odporom proti prevladujoči obliki sodobne globalizacije in označuje za »temno stran

globalizacije«. Gre za specifične radikalne in nasilne politične prakse zavračanja globalizacije in učinkov, ki jih le-ta proizvaja na različnih koncih sveta. Govoriti o tem, da sodoben terorizem zavrača globalizacijo v celoti, namreč ne bi bilo natančno. Mrežna organiziranost sodobnih terorističnih organizacij je popolnoma skladna z doktrino

globalizacije in modernimi trendi učinkovite organizacije družbenih skupin. Tudi mobilnost, uporaba sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij ter najnovejših znanstvenih in tehničnih rešitev, kažejo na to, da sodobni globalni teroristi s pridom izkoriščajo pozitivne pridobitve globalizacije.

Tabela urada za boj proti terorizmu pri ameriški vladi, kaže, da število globalnih terorističnih napadov ne raste, kot bi morda bilo pričakovati. Poročilo za leto 2008 celo kaže, da se je število terorističnih napadov glede na leto 2007 zmanjšalo za 18%, število žrtev terorističnih dejanj pa je upadlo za 30%. Po podatkih ameriške vlade naj bi to bila zasluga strogih protiterorističnih ukrepov, ki so bili uvedeni z novo globalno politiko boja proti terorizmu po 11. septembru 2001.

Kronologijo terorističnih napadov od leta 1793 dalje, je moč najti v knjigi *Terrorism: Almanac* (2003).

Danes je globalni terorizem in boj proti njemu eden izmed pomembnejših konceptov globalne politike. Globalizacija je namreč ustvarila nove konflikte v svetu. Sodobni globalni terorizem kaže tudi na to, da globalizacija lahko ustvarja tudi negativne učinke, ki učinkujejo na ves svet, predstavljajo globalno grožnjo in jih je treba rešaveti globalno.

Didaktični primer:

Analiza teroristične skupine Al Kaida, Osame bin Ladna, sodobne vojne proti terorizmu in vojaških posredovanj v Iraku in Afganistanu.

Globalizacija in nova družbena gibanja

Najpogostejše in najkakovostnejše kritike procesov globalizacije in njenih negativnih učinkov danes nastajajo znotraj novih družbenih gibanj, ki se jih pogosto, a netočno označuje za t.i. protiglobalizacijska gibanja. Gre za lokalne iniciative oziroma skupine aktivistov, ki delujejo globalno. Prvič so se aktivisti z vsega sveta množično zbrali na tretjem ministrskem srečanju Svetovne trgovinske organizacije leta 1999 v Seattlu (50.000 ljudi). Od takrat dalje aktivisti pletejo nove mreže in organizirajo dogodke različnih razsežnosti, na katerih so kritični do nekaterih elementov sodobne (neoliberalne) globalizacije. V svoji teoriji in praksi poudarjajo, da je drugačen svet mogoč, ponujajo pa tudi primere dobrih praks in rešitev, ki bi sodobni globalizaciji nadeli bolj demokratičen obraz. Tovrstna gibanja potekajo po celem svetu, njihove manifestacije pa združujejo aktiviste različnih orientacij. Ključne tematike novih globalnih gibanj so: ekologija, človekove pravice, neenakomeren razvoj v času globalizacije, revščina, pravice migrantov in ljudi »brez papirjev«, socialna država in politika zaposlovanja, socialna pravičnost, mir v svetu itd.

Zaradi širokega polja delovanja in rešitev, ki jih ponujajo, se sodobna globalna družbena gibanja pogosto označuje kot »globalizacijo od spodaj«, torej kot sklop pobud in predlogov, ki jih civilna družba, nevladne organizacije in globalni državljani ponujajo političnim odločevalcem. Sodelovanje v globalnih družbenih gibanjih je postalo nova oblika globalne politične participacije in aktivnega globalnega državljanstva. Vsako leto globalna družbena gibanja, kot protiutež Svetovnemu gospodarskemu forumu, organizirajo Svetovni socialni forum. Prvi je bil leta 2001 v Portu Alegru v Braziliji.

3. Globalna demokracija

Svet se pod vplivom globalizacijskih procesov srečuje z vedno novimi problemi in priložnostmi, ki niso geografsko (državno) omejene in se jih ne da urediti s preprostimi državnimi ukrepi. V zadnjem času smo najpogosteje priča ekološkim problemom segrevanja atmosfere ter s tem povezanimi povečanimi izpusti CO₂. Problem segrevanja atmosfere ni stvar ene same države, niti ga ena sama država ne more urediti. CO₂ ne pozna geografskih meja držav, kisli dež in višanje gladine svetovnih oceanov se dogajajo povsod, ne zgolj tam, kjer so povečani izpusti CO₂. Da bi se človeštvo lahko uspešno spopadlo s takimi problemi, mora najti načine reševanja teh problemov z oblikovanjem politik, ki presegajo dosedanje ureditev mednarodnega reda. Rešitev je veliko, ena od najpogostejših pa kozmopolitska demokracija.

Kozmopolitizem kot način reševanja nadnacionalnih (in domačih) problemov ni nov koncept. Med vzroke za porast zanimanja za kozmopolitizem pa štejemo (Hutchings, 1999:154-5):

- a) Konec hladne vojne in posledice tega za celo vrsto področij: za trditve o globalnem triumfu liberalne demokracije; za humanitarne intervencije (ali pomanjkanje teh) v okviru Združenih narodov; za osamosvajanje narodov srednje in vzhodne Evrope. Vse to je spodbudilo razmišljanje o pomenu in veljavnosti demokracije, še posebej v okviru nacionalne države.

- b) Ekonomska in kulturna globalizacija je "kriva" za veliko razpravljanj o političnem kozmopolitizmu, ker se veliko avtorjev sprašuje, ali je nacionalna država sploh sposobna obdržati svojo zahtevo po suverenosti.
- c) V razvoju Evropske unije mnogi raziskovalci vidijo primer nastajanja oblike političnega kozmopolitizma z drugačnim tipom suverenosti, kot v primeru nacionalne države, in pravih transnacionalnim državljanstvom, ki ga uživajo državljani držav članic.
- d) Vedno bolj se uveljavljajo določena transnacionalna družbena gibanja, ki se osredotočajo na človekove pravice, ekologijo, pravice žensk, mir, delovanje kapitalističnega sistema. To je preusmerilo pozornost na vprašanje politik z globalnimi dimenzijami in na politična dejanja, ki se ne ozirajo na delitev zunanje/notranje in katerih politika ni omejena zgolj na domačo državo.

Pomembno je poudariti, da globalna/kozmpolitska demokracija ne želi nadomestiti demokratičnega odločanja na državnih ravneh. To odločanje bo kljub globalizacijskim procesom še vedno ostalo. Kozmpolitska demokracija je mišljena kot zgolj dopolnilo že obstoječim nacionalnim demokracijam samo za tiste probleme, ki jih nacionalne demokracije zaradi svoje narave ne morejo uspešno reševati oz. jih lahko kozmpolitska demokracija rešuje uspešneje. Že omenejni problem prekomernih izpustov toplogrednih plinov je izjemno poučen: ena sama država težko stori bore malo v boju za počasnejše segrevanje atmosfere, koordinacija držav pa veliko. Najbolje seveda je, če so odločitve takšne koordinacije sprejete na demokratičen način.

Med konkretne predloge za demokracijo na globalni ravni spadajo: a) reforma Varnostnega sveta Združenih narodov (državam v razvoju je treba dati glas, ki bo soodločal); b) vzpostavitev drugega doma Združenih narodov (sedaj samo Generalna skupščina); c) večja politična regionalizacija (Evropska unija in druge regionalne zveze) ter uporaba transnacionalnih referendumov; d) obvezna pristojnost Mednarodnega kazenskega sodišča (že uresničeno v veliki meri); e) vzpostavitev nove gospodarske agencije, ki bo koordinirala tokove na regionalnem in globalnem nivoju; f) vzpostavitev učinkovite, odgovorne mednarodne vojaške sile.

Če hočemo, da bo demokracija delovala na globalni ravni, bo morala izpolniti vsaj tri nujne pogoje:

- a) prvič, pod demokratični nadzor bo treba dati vse zadeve, ki sedaj uhajajo nadzoru nacionalnih držav (okoljska vprašanja, vprašanja varnosti, denarni menedžment itd.);
- b) drugič, premisliti bo treba vlogo in mesto globalnih in regionalnih upravnih teles s stališča bolj koherentne in koristnejše vloge pri javnih zadevah;
- c) tretjič, ključne institucije, organizacije, združenja morajo omogočiti mednarodni civilni družbi, da postane del demokratičnega procesa.

Pot do globalne demokracije bo dolga in zavita. Povezana je predvsem s krepitvijo zavesti vsega človeštva, da nekaterih problemov in priložnosti ni mogoče reševati ločeno v okviru posameznih držav ali državnih zvez, ampak samo skupaj. V svetu, kjer so do sedaj prevladovali zgolj posamezni interesi, bo to velik preskok.

Viri in literatura

- Adam, Frane in Makarovič, Matej (2003) Nacionalna država in EU: demontaža ali fleksibilna ali interkultura? Nova revija (187-188): 23-26.
- Al Gore (2007) Neprijetna resnica. Ljubljana: Mladinska knjiga ali istoimenski film iz leta 2006.
- Almond, G. in S. Verba. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy*
- Anderson, Benedict (2007): *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*.
- Arrighi, Giovanni (2007) Globalization and Uneven Development. V: Ino Rossi (ur.) *Frontiers of*
- Barbiche, Bernard (2001) *Sully invente une Europe des Quinze*, Historia, 652, april 2001, www.hist-web.ifrance.com.
- Bartlett, Robert (1994) *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Beard, Charles (1959) *Zgodovina združenih držav Amerike*. Ljubljana: DZS.
- Benko, Vladimir. 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Best, Anthony ed. 2008. *International History of the Twentieth Century and Beyond*. London: Routledge.
- Blair, David (2007) UN predicts huge migration to rich countries. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1545634/UN-predicts-huge-migration-to-rich-countries.html>
- Cerar, M. (2009), *Kako sem otrokom razložil demokracijo*, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Clarke, Paul Barry in Joe Foweraker, ur. 2001. *Encyclopedia of Democratic Thought*. London: Rutledge.
- Coudenhove-Kalergi, Richard (2000) *Panevropa*. Ljubljana: Slovensko panevropsko gibanje.
- Country Reports on Terrorism 2008. <http://www.state.gov/documents/organization/122599.pdf>
- Crucé, Emeric de (1976) *Le nouveau Cynée ou Discours des occasions et moyens d'établir une paix générale et la liberté du commerce par tout le monde*. Paris: Editions d'Histoire sociale.
- Dahl, R.A. (1971), *Polyarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press New Haven and London.
- Davies, James B., Sandström, Susanna, Shorrocks, Anthony in Wolff, Edward N. (2008) The World Distribution of Household Wealth. Discussion Paper no. 2008/03. United Nations University, UNO World Institute for Development Economics research (UNO – WIDER). Dostopno na: http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2008/en_GB/discussion-papers-2008/
- Davies, Norman (1997) *Europe, a History*. London: Pimlico.
- Davies, Thomas Richard. 2008. *The rise and fall of transnational civil society*. London: City university London.
- De Beaugrande, Robert (2006) *Unity, discourse, identity: The European Union as a discourse*
- Debeljak, Aleš (2004): *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Sophia.
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Den Boer, Pim (1997) *The History of the Idea of Europe*. London: Routledge.

- Easton, David. 1985. Political Science in the United States: Past and Present. *International Political Science Review/ Revue internationale de science pol* 6 (1):133-152.
- Eatwell, Roger (1997): *European political cultures: conflict or convergence?* London, New York: Routledge.
- Eiermann, Martin (2008) Klimagerechtigkeit: Themenblätter im Unterricht Nr. 73. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. <http://www.bpb.de/files/BIFWHV.pdf>
- Elkins, David J. in Richard E. B. Simeon. 1979. A Cause in Search of Its Effect, or What Does Political Culture Explain? *Comparative Politics* 11 (2): 127-145.
- EurActiv.com (2006) *European values and Identity*, april 006.
- Furet, Francois (1998): *Minule iluzije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gerth, H.H. and Mills, C.W. (1948), *From Max Weber: Essays in Sociology*, Routledge, London.
- Global Terrorism Database: <http://www.start.umd.edu/gtd/>
- Globalization Research: Theoretical and Methodological Approaches. New York: Springer.
- Habermas, Jurgen. Warum braucht Europa eine Verfassung?, Zeit 27/2001, www.zeit.de.
- Hague, R. and Harrop, M. (2004), *Comparative Government and Politics: An Introduction*, Sixth ed, Palgrave Macmillan, Houndmills.
- Hague, Rod, and Martin Harrop. 2007. *Comparative Government and Politics: An Introduction*. Seventh ed. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Hay, Denys (1995) *Evropa: rojstvo ideje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Held, David in McGrew, Anthony (2007) *Globalization / Anti-Globalization: Beyond the Great Divide*. Cambridge: Polity Press.
- <http://www.euractiv.com/en/future-eu/european-values-identity/article-154441> (10. avgust,
- Huth, P.K. and Allee, T.L. (2004), *The Democratic Peace and Territorial Conflict in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Iriye, Akira. 2002. *Global Community-The Role of International Organisations in the Making of the Contemporary World*. Berkeley: University of California Press.
- Jackman, Robert W. in Ross A. Miller.1996. A Renaissance of Political Culture? *American Journal of Political Science* 40 (3): 632-659.
- James L. Outman, James L. in Outman, Elisabeth M. (2003) *Terrorism: Almanac*. Detroit, New York: Thomson Gale.
- Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
- Kant, Immanuel (1937) *Dve razpravi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kellner, Douglas (2007) *Globalization, Terrorism, and Democracy: 9/11 and Its Aftermath*. V: Ino Rossi (ur.) *Frontiers of Globalization Research: Theoretical and Methodological Approaches*. New York: Springer.
- Kjotski protokol: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html>
- Klein, Naomi (2005) *No logo*. Ljubljana: Maska.

- Kos, Marko (1997) Kakšna integracija Evrope? Identiteta ali zlivanje v nacijo? *Kultura prilagoditev*. (252-253): 218-232.
- Kos, Marko (2001) Konec Evropejcev in renesansa nacionalne identitete. 2000 (137-138-)
- Le Goff, Jacques (1998) *Intelektualci v srednjem veku*. Ljubljana: Študentska založba.
- Lembruch, Gerhard. 1967. *Proporzdemokratie: Politisches System und politische Kultur in der Schweiz und Österreich*. Tübingen: Mohr.
- Lijphart, Arend (1999) *Patterns of Democracy: government forms and performance in thirty-*
- Lijphart, Arend. 1968. *The politics of Accomodation. Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press.
- Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Lukšič, I. (2001), *Značilnosti slovenskega demokracijskega sistema: očrt*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Lukšič, Igor (2006) *Politična kultura: političnost morale*. Ljubljana: Fakulteta za družbene
- Maslin, Mark (2004) *Global warming: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Mastnak, Tomaž (1998) *Evropa med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Medvladni forum o podnebnih spremembah: <http://www.ipcc.ch/>
- Mullard, Maurice (2004) *The Politics of Globalisation and Polarisation*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Naumann, Friedrich (1916) *Mitteleuropa*. Berlin: G. Reimer.
- Navari, Cornelia (2000). *Internationalism and the State in the Twentieth Century*. London: Routledge.
- Negri, Antonio in Hardt, Michael (2003) *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.
- Novak, Bogomir (2000) *Političnokulturni vidiki ocenjevanja ustreznosti Slovenije za vstop v*
- Pajnik, Mojca, Lesjak-Tušek, Petra in Gregorčič, Marta (2001) *Pribežniki, kdo ste?* Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Patterns of Global Terrorism (2003). Office of the Coordinator for Counterterrorism. <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2002/html/19997.htm>
- Penn, William (1914) *An Essay Toward the Present and Future Peace of Europe by the Establishment of a European Diet, Parliament or Estates*. London: Peace Committee of the Society of Friends.
- Pye, Lucian W. 1991. Political Culture Revisited. *Political Psychology* 12 (3): 487-508.
- Renan, Ernest (1865) *Histoire littéraire de la France au XVe siècle*. Pariz: Michel-Lévy frères.
- Rhodes, R. A. W. 1998. Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability. *Public Administration* 76 (2):408-409.
- Rougemont, Denis de (1961) *Vingt-huit siècles d'Europe*. Pariz: Payot.
- Šabec, Ksenija (2006): *Homo europeus*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Saint-Pierre, Abbé de (1986) *Projet pour rendre la paix perpetuelle en Europe*. Pariz: Fayard.
- Schumann, Robert (2000) *Pour l'Europe*. Ženeva: Nagel.

- Seznam in opis terorističnih organizacij (2008): <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2008/122449.htm>
- Solimano, Andrés (2001) *International Migration and the Global Economic Order: An Overview*. The World Bank, Development Research Group Macroeconomics and Growth. Policy Research Working Paper 2720. Dostopno na: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2002/01/17/000094946_0112110518493/Rendered/PDF/multi0page.pdf
- Steiner, Georg (1988) *Novi tokovi v evropski kulturi*. (80): 1919-1923.
- Svetovni socialni forum: <http://www.forumsocialmundial.org.br/>
- The Millennium Development Goals Report 2008 (United Nations). http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2008/MDG_Report_2008_En.pdf#page=11
- Thorley, J. (1998), *Atenska demokracija*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Tilly, Charles, G. Ardant, and D. H. Bayley. 1975. *The formation of national states in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Toplak, Cirila (2003) *Združene države Evrope – zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Založba FDV.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division 1: *International Migration Report 2006: A Global Assessment*. Dostopno na: http://www.un.org/esa/population/publications/2006_MigrationRep/part_one.pdf
- Verdery, Katherine (1998) Transnationalism, Nationalism, Citizenship and Property: Eastern Europe since 1989. *American Ethnologist*, Vol. 25, No 2 (Maj 1998), str. 291-306.
- Wilkinson, Paul. 2007. *International Relations-A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University press.
- Williams, William Appleman (1984) *The Tragedy of American Diplomacy*. New York, London: W.W. Norton & co.